

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FRANSIZ DİLİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

KARŞILAŞTIRMALI MODEL YAKLAŞIMI YARDIMIYLA
ÇEVİRİ EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Aybike DİLER

ANKARA-2007

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FRANSIZ DİLİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

KARŞILAŞTIRMALI MODEL YAKLAŞIMI YARDIMIYLA
ÇEVİRİ EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Aybike DİLER

Danışman
Prof. Dr. Nevin HADDAD

ANKARA-2007

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Aybike Diler’e ait “Karşılaştırmalı Model Yaklaşımı Yardımıyla Çeviri Eğitimi” adlı çalışma 27.04.2007 tarihinde, jürimiz tarafından Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Nevin HADDAD.....	
Üye: Prof. Dr. Tahsin AKTAŞ.....	
Üye: Prof. Dr. Nedim KULA.....	

(İmza)
Unvan, Adı-Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Araştırmamızın çeşitli aşamalarında beni yönlendiren, önerilerini eksik etmeyen ve bu tezin danışmanlığını kabul eden Gazi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Nevin HADDAD’a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca yapılan bu çalışmanın biçim ve içerik yönünden düzenlenmesinde ve analizlerin yapılmasında görüş ve eleştirilerini eksik etmeyen sevgili arkadaşım Ayşegül GÖKALP’e, taslak yazıların bilgisayar ortamına aktarılmasında yardımlarını eksik etmeyen mesai arkadaşlarıma ve bu yazıların bilgisayar ortamında düzenlenmesinde emeği geçen sevgili eşim Onur DİLER’e teşekkür ederim.

Son olarak desteklerini hep yanımda hissettiren tüm sevdiklerime, özellikle de; anneme babama ve kardeşlerime teşekkürlerimle.

Aybike DİLER

ÖZET

KARŞILAŞTIRMALI MODEL YAKLAŞIMI YARDIMIYLA ÇEVİRİ EĞİTİMİ

Diler, Aybike

Yüksek Lisans, Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nevin HADDAD

Nisan – 2007

Bu çalışmada, çeviri eylemi ve eğitimi hakkında kapsamlı bir kaynak taraması yapıldıktan sonra daha önce çevirisi yapılmış olan iki önemli edebi eser üzerinde kelime bazında karşılaştırmalı çeviri incelemesi yapılmıştır.

Yapılan kaynak taramasında, çevirinin farklı açılardan tanımlaması yapılmış, tarihi süreç içerisinde ülkemizde ve dünyada geçirdiği evreler ele alınmış, akademik anlamda çeviri eğitiminin Türkiye’de ve diğer ülkelerde ne gibi aşamalardan geçip günümüze kadar geldiği irdelenmiş ve son olarak da “Çeviri nasıl yapılmalı?” sorusuna cevap aranmıştır.

Kelime bazında yapılan karşılaştırmalı çeviri analizinde ise incelenen metinlerdeki kelimeler anlam ve ifade açısından irdelendikten sonra tablolaştırılmış ve oluşturulan bu tablolar anlamsal açıdan ele alınıp değerlendirilmiştir.

Genelden özele giderek yapılan bu çalışmanın son aşamasında yazınsal metin çevirisinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olan anlam hatalarının kaynağına ulaşmaya çalışılmış ve bu anlam hatalarının oluşmasını önlemek adına çözümler aranmıştır. Sonuç olarak, literatür taramasında elde edilen verilere dayanarak “Edebi çeviri nasıl yapılmalı?” sorusuna cevap aranmış ve edebi çeviri eğitiminde öğrencilere fayda sağlayabilecek didaktik sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır.

RESUMÉ

ÉDUCATION DE LA TRADUCTION AVEC L'AIDE DE L'APPROCHE DU MODÈLE COMPARÉ

Diler, Aybike

Maîtrise, Département de L'enseignement de la Langue Française

Sous la Direction de: Prof. Dr. Nevin HADDAD

Nisan – 2007

Dans ce travail, après avoir fait une recherche détaillée sur la traduction et son éducation on a fait une analyse de traduction comparée sur la base de mot sur deux importants ouvrages littéraires dont les traductions sont déjà faites.

Dans cette recherche, on a défini la traduction dans diver versions, on a traité les étapes subies au cours de l'histoire dans notre pays et dans le monde, on a analysé les stades de l'éducation de la traduction académique en Turquie et dans les autres pays et en conséquence on a cherché une réponse à la question "Comment faut-il faire la traduction?".

Dans l'analyse de traduction comparée à base de mot, après avoir examiné le côté sémantique et expressif des mots des textes étudiés, ces mots ont été transformés en tableau qui ont été évalués sémantiquement.

À la fin de ce travail fait du général au particulier, on a essayé de parvenir aux sources des erreurs de sens qui sont l'une des plus importantes difficultés de la traduction littéraire et on a recherché des solutions pour pouvoir prévenir les erreurs de sens. En conséquence, en se référant aux données obtenues de la recherche de la littérature, on a essayé de répondre à la question "Comment faut-il faire la traduction littéraire?" et parvenir aux résultats didactiques qui peuvent aider les étudiants dans l'éducation de la traduction littéraire.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
RESUME.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR VE ŞEMALAR LİSTESİ.....	vi

BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı.....	1
1.2 Araştırmanın Önemi.....	2
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
1.4 Varsayımlar.....	2
2. YÖNTEM.....	4
2.1 Araştırmanın Modeli.....	4
2.2 Evren ve Örneklem.....	4
2.3 Veri Toplama Tekniği.....	4
2.4 Verilerin Analizi.....	4
3. ÇEVİRİ EYLEMİ.....	5
3.1 Çevirinin Tanımı.....	5
3.2 Çevirinin Kısa Tarihçesi.....	6
3.2.1. Antik Çağda Çeviri.....	6
3.2.2. Ortaçağda Çeviri.....	7
3.2.3. Rönesans ve Reform Döneminde Çeviri.....	8
3.2.4. XVII. Yüzyıldan Bugüne Çeviri.....	9
3.3 Türk Tarihinde Çeviri.....	10
4. AKADEMİK ANLAMDA ÇEVİRİ EĞİTİMİ.....	13
4.1 Akademik Düzeyde Verilen Çeviri Eğitiminin Amacı.....	13
4.2 .19. ve 20. Yüzyılda Çeviri Eğitimi.....	14
4.2.1. Kanada’da Akademik Çeviri Eğitimi.....	15
4.2.2. Amerika Birleşik Devletleri’nde Akademik Çeviri Eğitimi.....	15
4.2.3. Almanya’da Akademik Çeviri Eğitimi.....	15
4.2.4. Avusturya’da Akademik Çeviri Eğitimi.....	16
4.2.5 İngiltere’de Akademik Çeviri Eğitimi.....	16
4.2.6 İspanya’da Akademik Çeviri Eğitimi.....	17
4.2.7 Fransa’da Akademik Çeviri Eğitimi.....	17
4.2.8 Türkçe Çeviri Eğitimi Veren bölümler.....	17
4.2.9 Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitimi.....	18
4.3 Akademik Düzeyde Çeviri Eğitimi Nasıl Olmalıdır?.....	19

5. ÇEVİRİ SÜRECİ.....	21
5.1 Çeviri Nasıl Yapılmalıdır?.....	21
5.2 Metin Türlerine Göre Çeviri Nasıl Yapılmalıdır?.....	24
6. ÇEVİRİ METİNLERİ ÜZERİNDE YAPILAN İNCELEME.....	26
7. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	44
KAYNAKÇA.....	129
EKLER	
Ek 1. EUGENİE GRANDET (FRANSIZCA).....	47
Ek 2. EUGENİE GRANDET (TÜRKÇE).....	69
Ek 3. MADAME BOVARY (FRANSIZCA).....	87
Ek 4. MADAME BOVARY (TÜRKÇE).....	108
TABLolar ve ŞEMALAR LİSTESİ	
TABLO 1. Anlam ve ifade açısından aynı çevrilmiş kelimeler.....	27
TABLO 2. Anlam ve ifade açısından farklı çevrilmiş kelimeler.....	32
TABLO 3. Anlam açısından aynı fakat ifade açısından farklı çevrilmiş kelimeler...	40
ŞEMA 1. Edebi çeviri sürecinde çevirmenin geçirdiği evreler.....	46

I. GİRİŞ

Teknolojinin getirdiği yenilikler sayesinde uluslararası ilişkilerin günden güne arttığı dünyamızda, çeviri ve çeviri eğitimi de giderek önem kazanmıştır. Ülkeler arasındaki gerek siyasi ve ticari, gerek teknolojik ve bilimsel, gerekse sanatsal paylaşımın gerçekleşebilmesi için çeviriye gereksinim duyulmaktadır. Neredeyse her alanda karşımıza çıkabilecek çeviri eyleminin eğitimi de bu nedenlerden dolayı büyük bir önem taşımaktadır.

Çeviri eğitimi üzerinde yüzyıllardır araştırmalar yapılmakta ve bu alanda çeviri kuramları geliştirilmektedir. Ancak yapılan bütün bu çalışmalara rağmen - ortak görüşlere ulaşılsa da - kesin bir çeviri yöntemi geliştirilememiştir.

Bu çalışmada çeviri eylemi ve eğitimi hakkında çok yönlü bir literatür taraması yapıldıktan sonra, daha önce çevirisi yapılmış olan iki önemli edebi eser üzerinde kelime bazında karşılaştırmalı çeviri incelemesi yapılacaktır. Yapılacak olan bu inceleme için aynı dönem içerisinde kaleme alınmış olan iki roman seçilmiştir. Farklı çevirmenler tarafından yapılan çevirilerin, kelime bazında gösterdikleri benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkarak çeviri eğitimi konusunda öğretici sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Yapılacak olan bu çalışmada amaç, çevirisi yapılmış eserlerin çevirilerinin ele alınıp incelenmesi sonucunda çeviri eğitimine katkıda bulunacak öğretici sonuçlar ortaya koyarak çeviri eğitimi alanlara veya almak isteyenlere yararlı bilgiler sunabilmektir. Bu kapsamda aşağıda belirtilen sorulara cevap aranacaktır:

Kelime bazında çevirileri incelenecek olan metinlerin anlam ve ifade açısından benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

Kelime bazında çevirileri incelenecek olan metinlerde karşılaşılan ifade ve anlam benzerliklerinin ve farklılıklarının nedenleri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Kültürler arası ve milletlerarası ilişkilerin ve iletişimin giderek arttığı dünyamızda çeviri ve dolayısıyla çeviri eğitiminin de önemli bir yeri vardır. Her ne kadar gün geçtikçe gelişen teknoloji çevirmenlerin yerine yeni alternatifler getirirse de, bu alternatifler henüz bir çevirmenin yerini alamamışlardır. Çeviri eğitiminin nasıl verilmesi gerektiği konusunda yüzyıllardır araştırmalar yapılmaktadır. Çeviri eğitiminin teorik çalışmalardan çok uygulama çalışmaları ile verildiğinde daha verimli olabileceği düşüncesinden yola çıkarak, çevirisi daha önce yapılmış metinlerin çevirilerinin karşılaştırılması yardımıyla öğretici sonuçlara ulaşılmaya çalışılacak ve bu bağlamda çeviri eğitimi alanlara ve bu işe gönül vermiş insanlara yararlı bilgiler sunulmaya çalışılacaktır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tez çalışması için, aynı dönem içerisinde kaleme alınmış iki roman (Gustave Flaubert'in Madame Bovary adlı eseri ve Honoré de Balzac'ın Eugénie Grandet adlı eseri) kullanılacaktır. Aynı zamanlarda yazılmış olmalarına rağmen farklı çevirmenler tarafından yapılan çevirilerin kelime bazında anlam ve ifade açısından gösterdikleri benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkarak çeviri eğitimi konusunda öğretici sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

1.4. Varsayımlar

- Çevirmenler, metinde anlam bütünlüğünü korumak adına aynı kelimeleri anlam ve ifade açısından farklı veya aynı çevirmişlerdir.

- Çevirmenlerin yaptığı anlam hatalarının kaynağında, çevirmenlerin, çevirisini yaptıkları edebi eserlerin ait olduğu toplumların kültürüne uzak olmaları vardır.

II. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada kapsamlı bir karşılaştırmalı model yaklaşımı (Köksal, 2005, s. 112) kullanılacaktır. Araştırma, literatür taraması yoluyla yapılacaktır ve bu yolla edinilen bilgiler kelime bazında yapılacak olan inceleme sonucunda değerlendirilecektir.

2.2. Evren ve Örneklem

Evren : Fransızcadan Türkçeye Çevirisi Yapılmış Olan Edebi Eserler

Örneklem : Gustave Flaubert'in Madame Bovary adlı eseri ve Honoré de Balzac'ın Eugénie Grandet adlı eseri

2.3. Veri Toplama Tekniği

Çeviri ve çeviri eğitimi ile ilgili geniş çaplı bir kaynak taraması yapıldıktan sonra konuya ve varılmak istenen sonuca yönelik elde edilecek bilgilerin tümünden yararlanılacaktır.

2.4. Verilerin Analizi

Anlamsal açıdan incelenecek olan metinlerdeki kelimeler tablolastırılacak ve oluşturulan bu tablolar anlamsal açıdan ele alınıp incelenecektir. Bu inceleme sonucunda ve yapılacak olan literatür taramasında elde edilen verilere dayanarak çeviri ve çeviri eğitimi konusunda öğretici sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

III. ÇEVİRİ EYLEMİ

3.1. Çevirinin Tanımı

Asırlardır varolan çeviri eylemini basit bir ifadeyle, “Dilden dile aktarma, bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı veya kitap, tercüme” (TDK, 1998, s. 465) olarak tanımlamak mümkün olmakla beraber yetersizdir. Çünkü, insanoğlu yüzyıllardır oldukça karmaşık bir eylem olan çeviri üzerine kafa yormakta ve karşılaşılan sorunları çözebilmek için çeşitli yöntemlere başvurmaktadır.

Çevirinin farklı yönlerini yansıtan birçok tanım vardır. Eruz’a göre çeviri, “özgül yapısı gereği en az iki kültürün saydamlaştırılmasından yola çıkarak oluşan karmaşık bir olgudur” (2003, s. 168). Çeviri yapmayı yabancı bir ülkede gezmeye benzetenler de vardır, çevirmen ise burada bir turist rolündedir. Tıpkı yabancı bir ülkenin coğrafyasını gezer ve kültürünü tanır gibi, çevirmen de metnin edebi ve dilsel yapısını inceler ve öğrenir (Bourjea, 1986 s. 231-232). Yani, bir anlamda, çeviri, farklı kültürler arasında iletişim kurmamızı sağlamaktadır. Teknik anlamda tanımlanacak olursa çeviri, kaynak dile özgü dil özellikleriyle yazılı veya sözlü bir şekilde ifade edilen bir metnin yine varış dilinin kendine özgü dil özelliklerinin kullanılarak varış diline aktarılması, kısacası, kaynak dildeki bir ögenin varış dilinde yeniden oluşturulmasıdır (Bouton, 1984 s. 44-45). Gile’in özet tanımıyla ise çeviri, bir mesajı metne sadık kalarak, anlaşılır bir biçimde ve dilsel niteliğini koruyarak sahibine iletmektir (1986, s. 146). Akşit Göktürk’ün kendine özgü ifadesiyle çeviriyi “dillerin dili”, “dillerin farklılığında sözün özdeşliğini sağlayan bir üst iletişim işlemi” olarak tanımlamak da mümkündür (1986, s. 9). Mounin’a göre ise çeviri, “birçok bilimin arasında yer alan iki dillilik olgusu, diller arasında bir temas noktasıdır” (1963, s. 14).

Görüldüğü üzere, birçok kişi çeviriyi kendi bakış açılarına göre tanımlamıştır. Bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak çeviriyi; bir mesajın, kaynak dilin dilsel özelliklerine ve kaynak metne sadık kalınarak, metnin üslubunu bozmadan, bir kültürden başka bir kültüre aktarılması veya yeniden oluşturulması olarak tanımlamak mümkündür.

3.2 Çevirinin Kısa Tarihçesi

Kelime bazında yapılacak olan çeviri incelemesine geçmeden önce çeviri eylemini daha iyi anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla çevirinin nasıl bir tarihi süreçten geçip günümüze kadar ulaştığını bilmek gereklidir. Aşağıda çevirinin geçirdiği dönemlerden bahsedilmektedir. Çeviri tarihi üzerine yapılan bu özet araştırma, çeviri eyleminin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Çevirinin başlangıcı, yazının buluşuna kadar uzanmaktadır. En eski yazılar Sümerler'e aittir ve Mezopotamya bölgesinden çıkmış 4500 yıllık resim yazılarıdır. Ancak bilindiği üzere, çeviri insanoğlunun en eski uğraşlarından biri olmasına karşın, çeviri araştırmalarının tarihi ancak 80'li yıllara kadar dayanmaktadır (Yücel, 2004, s. 9).

Tarih boyunca çeviri eylemi birçok bilim dalının gelişmesine ve bilginin yayılıp paylaşılmasına aracılık etmiş olmasına rağmen, gerek siyasal nedenler yüzünden, gerekse disiplinlerarası özelliği nedeniyle kendisini sorgulamaya çok fırsat bulamamıştır (Yazıcı, 2005, s. 38).

3.2.1. Antik Çağda Çeviri

Antik çağdan başlayarak yazıyı ve temel bilim dallarını Batı'ya tanıtan ilk uygarlık Yunan uygarlığıdır. Yunan kültürü ekonomik ve aynı zamanda kültürel üstünlüğünü çeviri etkinliğine borçludur, çünkü bu uygarlık, başta yazı olmak üzere aritmetik, geometri, astronomi ve tıpla ilgili temel bilgileri çeviri yoluyla, Babil ve Mısır uygarlıklarından elde etmiştir. Hatta, bu dönemde, çeviri etkinliğinin savaşlar

sırasında, askerler arasında ve ticari hayatta ise tüccarlar arasında bir iletişim kurma aracı olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Bu dönem içerisinde yazılı ve sözlü çeviriden söz etmek mümkün olmakla beraber çeviri eylemine bir “amaç” değil de bir “araç” olarak bakıldığı bilinmektedir. Atina yükseliş dönemlerinde, siyasi anlamda askeri üstünlükten çok kültürel üstünlüğe önem vermiş, Yunan dilini, komşu Akdeniz ülkelerinde de resmi dil olarak kabul ettirmeye çalışmış, ülkeler arası sorunları çözmek adına çeviriyi kullanmaktansa kendi kültür ve dil üstünlüğünü benimsetme yoluna gitmiştir. Böylece, Yunan uygarlığı çeviri eylemini bastırılmış bir eylem olarak sürdürmüştür (Yazıcı, 2005, s. 39-40).

Romalılar, M.Ö. 240 yılında Livius Andronicus’un “Odysee” hikayesini Latince’ye aktarmasıyla birlikte Yunan edebiyatı ile tanışmıştır. Görüldüğü üzere Roma’nın Yunanistan’ın kültürel mirası ile tanışmasında çevirinin büyük bir rolü vardır. Romalı çevirmenler ise Yunan edebiyatından etkilenmiş ve kendi edebiyatlarına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu nedenle, bu çağ, sanat çevirisi üzerine fikirler yürütülen bir dönem olarak anılmaktadır (Yücel, 2004, s. 10). Yunan uygarlığından Roma uygarlığına geçildiği dönemlerde, çevirmenin varlığının artık kabul gördüğü anlaşılmaktadır (Yazıcı, 2005, s. 42).

3.2.2. Ortaçağda Çeviri

Çeviri, antik çağdan ortaçağa bilgi akışına yardımcı olmuştur. M.Ö. 300 yıllarında, Mısır’ın İskender (Alexandria) şehri, Avrupa ile Ortadoğu ve Hindistan arasında bilgi alışverişinin sağlandığı, aynı zamanda çevirinin de önemli rol oynadığı bir kent olmuştur. 9. ve 10. yüzyılda ise Bağdat’ın aydınları, Antik Yunan medeniyetine ait bilimsel ve felsefî eserleri Arapça’ya çevirmişlerdir (Yücel, 2004, s. 11). 9. yüzyılda Abbasi Halifesi El-Mamun Bağdat’ta Beyt-ül-hikme (Bilgelik evi) adı altında bilimsel yunan eserlerini Arapça’ya çeviren bir çeviri okulu kurmuştur. Ardından, Raymond de Tolède, 1135 yılında Arap kütüphanelerinde bulunan sayısız eserin çevirisini yapmak için kendi çeviri okulunu, Toledo okulunu kurmuştur (Hoof, 1981, s. 216). “Beyt-ül-hikme adındaki çeviri bürosu 200 yıl kadar varlığını sürdürmüştür. Fakat bu okulun sona ermesiyle, çeviri etkinlikleri, Mısır, Mağrip ve

son olarak da 11-12. yüzyıllarda Toledo okulunda sürdürülmüştür (Yazıcı, 2005, s. 43). 12. ve 13. yüzyıllar Toledo'nun en parlak dönemlerindendir. O zamanki Avrupa'da iç savaş hakim olduğundan bilimsel ve felsefi açılardan geride kaldığı karanlık bir dönemi sürdürmekte iken, Toledo okulunun çeviri yoluyla dışarıdan aktardığı bilgiler sayesinde Avrupa'da Latin kültürü zenginleştirilmeye başlanmıştır. Aristoteles'in çalışmalarının yardımıyla da yeni kurulan üniversiteler bilimsel ve felsefi açılardan büyük ilerlemeler yaşanmasına sebep olmuştur (Yücel, 2004, s.11-12).

3.2.3. Rönesans ve Reform Döneminde Çeviri

14. yüzyılda İtalya'da ortaya çıkan Rönesans akımı, 15 ve 16. yüzyılda Avrupa'nın kuzey kesimlerine yayılmaya başlamıştır. Matbaanın icat edilmesiyle birlikte, yapılan çeviriler sadece bilim adamları ile değil, toplumun bir çok kesimiyle buluşmuştur. Bu dönem de iki akımdan söz etmek mümkündür bu akımlar; Hümanizm (edebiyat ve dillere büyük ilgi gösterilen bir dönem) ve Reform (İncil'in Yunanca ve İbranice versiyonlarına ilgi gösterilen dönem) akımları olarak adlandırılmaktadır (Yücel, 2004, s.12).

Bilindiği üzere, ortaçağda, kutsal kitaba gösterilen saygıdan ötürü, “mot-à-mot” yani “birebir” çeviri yöntemi uygulanmıştır. Kutsal kitabın çevirisinde sözcük sayısına uyulması zorunluluğu getirildiği için, yapılan çeviriler anlaşılabilir hale gelmiştir. Hatta, sadece dini metinlerde değil aynı zamanda edebi metinlere de sözcük sayısının korunması konusunda zorunluluk getirildiği dönemler de olmuştur (Aktaş, 1996, s. 21). Ancak, Martin Luther, 13. yüzyılda, bir aydın heyetiyle birlikte, İncil'i Almanca'ya çevirmiştir. Böylelikle, reform (Katolik kilisesinde yenileşme hareketi, kutsal kitabın başka dillere “sözcüğü sözcüğüne” değil de “anlamı anlamına” çevrilmesi) dönemi başlamıştır (Yücel, 2004, s.13).

16. yüzyılın başında başlayan ve gelişen hümanizm döneminde, Roma ve Yunan kültürüyle ilgilenilmiş ve eserler başka dillere çevrilmiştir. Hümanizm akımını seçkin ve aydın bir okuyucu kitlesine özenli bir dille anlatmak ve

okuyucuların yeni duygu ve düşünce alanlarına açılmasını sağlamak bir anlamda bu dönemin amacı haline gelmiştir. Bu dönem içerisinde anılmaya değer isimlerden birisi ise, “anlamı anlamına” çeviriden yana olan, Fransız hümanist Etienne Dolet’dir (Aktaş, 1996, s. 24-25). Bunun yanında Fransa’da bu döneme adını yazdırmış diğer önemli şahsiyetlerin birkaçını şu şekilde sıralamak mümkündür: Ronsard de Baïf, Thomas Sébillet, Belleau, Cl. Marot, Cl. de Seyssel, Estienne de la Boétie, Guillaume du Vair, Bonaventure des Périer, Louis le Roy, 16. yüzyılın en ünlü çevirmenlerinden Amyot ve son olarak Fransa’nın en önemli çevirmenlerden biri olan Louis Meigret (Haddad, 1990, s. 80).

3.2.4. XVII. Yüzyıldan Bugüne Çeviri

17. yüzyılda Cicero ile birlikte çeviride serbestlik anlayışı hakim olmuş ve bu anlayışın savunuculuğunu ise, serbest çeviriyi esas alan ve özellikle edebi metinlerde serbest çevirinin kullanılması gerektiğini belirten, Denham, Cowley, George, Chapman gibi isimler üstlenmiştir (Aktaş, 1996, s. 28).

18. yüzyıl, Avrupa’da, çeviri alanında, önemli çalışmaların gerçekleştiği bir dönemdir. Bu dönemde, “sözcüğü sözcüğüne” çeviri ile “serbest” çeviri üzerinde tartışmalar yaşanmış ve bu konuda bir dengeye ulaşılmıştır (Aktaş, 1996, s. 31). 18. yüzyılda yaşanan diğer bir önemli gelişme ise, edebi ve dini metin çevirilerinin dışında, çok sayıda teknik metin çevirisinin de yapılmış olmasıdır (Köksal, 2005, s. 22).

19. yüzyıl, daha çok, çevirinin nasıl yapılması gerektiği konusunda yoğunlaşan ve bu konuda kuramlar üretilen bir dönem olmuştur (Aktaş, 1996, s. 35). Bu dönemde, çeviride “doğruluk” ve üslupta “serbestlik” hakim olmuştur.

20. yüzyılda çeviri büyük bir hız kazanmış, uluslararası anlamda uzmanlık gerektiren bir iş haline dönüşmüştür. Daha önceleri dini ve edebi metinlerde karşımıza çıkan çeviri, gelişen dünya ile birlikte, bilim, teknik, ekonomi ve politikaya kadar uzanmıştır (Yücel, 2004, s.14). 20. yüzyıla kadar “çeviri” denildiği

zaman ilk akla gelen “edebi çeviri” iken F  dorov, Mounin, Lederrer, Ladmiral, Vinay ve Darbelnet gibi kuramcılarla beraber   viri bir bilim dalı olarak anılmaya başlanmıştır (Horguelin, 1975, s. 43). Daha çok, kuram üzerinde çalışmalar yapılan bu dönemi,   viri kuramı açısından kazanılan bilgilerin değerlendirilip sentezinin yapıldığı bir dönem olarak adlandırmak da mümkündür (Aktaş, 1996, s. 50). Bu yüzyılın diğer bir özelliği de,   viride üslubun, doğruluktan daha az önem taşımasıdır. (Köksal, 2005, s. 24).

  virinin bir edebi sanattan çok bilim olarak görülmeye başlaması ise, bilim ve teknolojiadaki gelişmelerle süregelmiştir. Bu gelişme Birinci Dünya savaşının sonlarına doğru ilerlemiştir ve İkinci Dünya savaşından bu yana devam etmektedir.   viri yaşadığı bu değişim içerisinde, dini nitelikten (Saussure’den önceki) metafiziksel niteliğe daha sonra dilbilimsel ve en son olarak bilimsel bir niteliğe kavuşmuştur (Gemar, 1985, s.236).

3.3 Türk Tarihinde   viri

Orhun Yazıtları dışında kalan ilk Türk edeb  i metinleri   viri niteliği taşıamaktadır ve en belirgin   viri örneklerine Uygurlar döneminde rastlanmaktadır. Bu dönemdeki   viriler, Türklerin yedinci ve sekizinci yüzyılda kabul ettiği Budizm, Maniheizm ve Hıristiyanlık gibi dinlerin   virilerini kapsamaktadır. Hatta, Türkler İşlam kültürünü   viriler sayesinde anlayabilmişlerdir (Köksal, 2005, s. 30).

Batı’da,   viri etkinliği ülkelerin ulusal dillerinin gelişip serpilmesine sebep olurken, Osmanlı’da, Arapça ve Farsça’nın kültür   st  nl    ne inanıldığı için, batıdaki aydınlanma hareketinden etkilenilmemiştir. Böylece, Osmanlı döneminde   viri etkinliği, 18. 19. ve 20. yüzyıllarda,   a  daşlaşma girişimleri ve eğitim konularıyla birlikte karşımıza çıkmaktadır (Eruz, 2003, s. 31). Oyle ki, Arap   lkelerinde 9. ve 11. yüzyıllar arasındaki   viri etkinliğine ve bilimsel anlamdaki ilerlemeye karşın, 12. ve 18. yüzyıllarda yaşanan duraklama dönemi, Osmanlı Devletini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bağdat okulundaki Türk bilginlerin

çevirilerine ve yapıtlarına gereken önem verilememiştir. Bu durumun nedeni ise, Arapça'nın bilim dili olarak kabul edilmesidir (Yazıcı, 2005, s. 45).

Osmanlılar tarafından gerçekleştirilen en önemli ve ilk toplu çeviri etkinliği, III. Ahmet döneminde baş göstermiştir (1703-1730). Vezir Damat İbrahim Paşa, her eser için ayrı bir tercüme heyeti kurmuş ve bir çok bilimsel eserin Osmanlıca'ya çevrilmesini sağlamıştır (Eruz, 2003, s. 34). Ancak, kitaplar bilinçli bir şekilde seçilmediğinden, Türk halkı 19. yüzyıla kadar Batı'daki gelişmelerden uzak kalmıştır (Köksal, 2005, s. 30).

Osmanlı'da çeviri, bürokrasi, elçilikler, mühendislik ve tıp okulları, tercüme büroları ve azınlık okulları olarak beş alanda boy göstermiş ve çevirmen gereksinimi ise dört yolla karşılanmıştır. Bunlardan ilki, devşirme yoluyla yetiştirilenler arasından seçilen çevirmenler (17. yüzyıl ortalarında, devşirme sistemi kaldırılmıştır), ikincisi Osmanlı uyruğundaki Hristiyan azınlıklar, üçüncüsü, komşu ülkelerden kaçıp Osmanlı'ya sığınan ya da macera düşkünü olan Alman, Macar, İtalyan kökenli kişiler, sonuncusu ise, teknik konularda yetiştirilmek üzere dışarıya gönderilen öğrencilerdir. Hatta, Hristiyan uyruklulardan alınan askerlik ve toprak vergisinden tercümanların muaf tutulması, tercümanlığın gözde bir meslek olduğunu göstermektedir. Ancak verilen imtiyazlara rağmen, tercümanlar ulusçuluk akımından etkilenmiş ve görevini kötüye kullanmışlardır (Yazıcı, 2005, s.47-49).

III. Selim zamanında Fener Rum ailelerinin elinde olan Tercüme Odası Rum ayaklanması ile birlikte Rumların tekelinden alınmış 1833'e dek Mühendishanelerdeki öğretmenler tarafından yürütülmüştür. Ancak, yine Rum kökenli Yahya Efendi ve Musevi kökenli İshak Efendi ve ekibinin 1833 yılında resmi anlamda kurmuş olduğu Tercüme Odası sayesinde Ali Saffet Paşa, Münif Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Şinasi, Namık Kemal gibi Tanzimat dönemimin önde gelen şahsiyetleri Fransızca'yı öğrenmiş ve Fransız Edebiyatı ile tanışmıştır. Tercüme Odasında yapılan çevirilerle birlikte Batıdan Doğuya bilgi aktarımı sağlanmıştır (Yazıcı, 2004, s. 90). Son olarak, Osmanlı döneminde kurulan çeviri bürolarını ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Encümen-i Daniş (1851-1862)
- Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (1861-1867)
- Telif ve Tercüme Cemiyeti (1865)
- Daireyi İlmiye (1870)
- Telif ve Tercüme Dairesi (1914-1919)

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, çevirmenin üstün bir konuma getirildiği ve kurumsal bir kimlik kazandığı görülmektedir (Yazıcı, 2005, s.50-59). Bu dönemde, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu sıralarda (1936-1946) Tercüme Bürosu kurulmuştur ve Sabahattin Eyüboğlu'nun da katkılarıyla, 1940 ve 1946 tarihleri arasında, 500'den fazla ve 1973 yılına kadar da 891 kitap Türkçe'ye çevrilmiştir (Köksal, 2005, s.31). Tercüme Bürosunun çıkarttığı "Tercüme Dergisi"nin ardından, "Dün ve Bugün Çeviri, Bağlam, Yazko Çeviri, Metis Çeviri" gibi, yayın hayatı uzun sürmeyen birkaç dergi daha çıkartılmıştır (Köksal, 2005, s. 31).

1960'lı ve 80'li yıllar arasındaki dönemde ise, bilginin tüketim aracı haline gelmesiyle birlikte, erek dil ve kültürü öne çıkaran seçicilik bir yana atılarak, yayın ve bilim dünyasında başboş bir çeviri furyası baş göstermiştir. Yayınevleri çevirinin niteliğini değil kaynak metnin kısa zamanda çevrilmesini esas almışlardır. Böylelikle de, çevirmenler sosyal güvenceden yoksun bir eleman olarak yayınevlerinde çalışmak zorunda kalmışlardır. 80'li ve 2000'li yıllarda ise, kitle iletişim araçlarındaki ilerlemeler sayesinde, çeviri etkinliği daha da önem kazanmıştır. Bu sürecin sonunda ise, çeviri konusu üniversitelerde akademik anlamda, kuramsal açılardan da ele alınmaya başlamıştır. Ülkemizde ise, çeviriye, üniversitelerde, 1984'lü yıllarda itibaren yer verilmiştir (Yazıcı, 2005, s.62-64).

Çevirinin geçirdiği tarihi süreçten özetle bahsettikten sonra akademik anlamda çeviri eğitiminin dünyada ve Türkiye'de nasıl başladığına ve şu anda hangi aşamada olduğuna değinilecektir. Böylelikle kelime bazında yapılacak olan çalışmayı destekleyici bilgiler sunulacaktır.

IV. AKADEMİK ANLAMDA ÇEVİRİ EĞİTİMİ

Çevirinin akademik düzeye taşınması, yani, diğer bilim dalları gibi benimsenip üniversite düzeyinde eğitiminin verilmeye başlanması, İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadar dayanmaktadır. Uygulama alanında gereksinimleri karşılamak için, ilk önce meslek okulları yada özel okullarda başlayan çeviri eğitimi, daha sonra, meslek yüksek okullarında, üniversitelerin fakültelerine bağlı bölümlerde ve zamanla bölümlere bağlı anabilim dallarında ya da çeviri fakültelerinde verilmeye başlanmıştır. 80’li yıllardan bu yana ise, bütün dünyada çeviri bilim alanında, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi veren sayısız eğitim kurumu varlığını sürdürmektedir (Eruz, 2003, s. 70).

4.1. Akademik Düzeyde Verilen Çeviri Eğitiminin Amacı

Akademik eğitimin amacı sadece bireylere iş olanakları sağlamak değil, aynı zamanda düşünebilen ve sorgulayabilen bireyler yetiştirmektir. Çeviri eğitiminin sadece mesleki bir eğitim olarak görülmesi, çevirinin karmaşık yapısının yeterince bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Oysa ki, çeviri de diğer bilim dalları gibi akademik anlamda eğitim verilmesi gereken bir daldır.

Çeviri eğitiminin tek bir amaçla sınırlandırmak olanaklı değildir. Ancak, en önemli ve öncelikli amacının öğrenciye “çeviri edinci” kazandırmak olduğunu söylemek mümkündür (Eruz, 2003, s. 72). Kaynak ve erek dili çok iyi bilen bir öğrenci çok iyi çeviri yapmalıdır diye bir kural yoktur. Öyle ki, çeviri eğitiminin amacı da bir anlamda çeviri yapmayı öğretmektir. Çünkü, sadece dili iyi bilmek yeterli olsaydı, dil eğitimi veren okullardan farklı bir eğitim veren çeviri okulları da varlığını sürdüremezdi. Öyleyse, denilebilir ki, çeviri eğitimi dil eğitiminden oldukça farklı bir eğitimidir. Daha önce de belirtildiği gibi çeviri eğitiminde öncelikli amaç

öğrenciye “çeviri edinci” kazandırmaktır. Bu kavram, “dil ve kültür edincini”, “metin çözümleme ve oluşturma edincini” ve “araştırma yöntemlerini” kapsamaktadır (Eruz, 2003, s. 73). Whyte’a göre ise çeviri eğitiminde amaç, öğrencilere metin çözümleme yetisini ve bu yönde mantık yapısını kazandırmaktır. (1975, s. 44) Diğer bir bakış açısıyla Jean Delisle çeviri okullarının öğrencilerin ufkunu ve bilgi dağarcığını genişletmeyi ve onlara ustalık gerektiren bir üslup edindirmeyi amaçladığını belirtmektedir. Ayrıca Delisle’e göre, çeviri eğitimi özellikle uygulamaya dayalı olmalı ve mümkün olduğunca çok alana değinmelidir (1975, s. 45-46). Çeviri eğitiminde, öğrenciye kuram, yöntem ve bilgiler verilerek, öğrencinin bu bilgileri, farklı bir üst bakış açısıyla uygulama aşamasına geçirmesi öğretilmektedir. Daha basit bir ifadeyle, çeviri eğitiminin amacı, öğrenciye, kaynak metinle karşılaştığı vakit, metni erele dile aktarmak için neler yapması gerektiğini kavratmaktır. Gémar çeviri eğitiminin amaçlarını üç temele dayandırmıştır. Bu üç cümle çeviri eğitiminin amacını özet bir şekilde ifade etmektedir. Bunlar, “Öğrencinin kendine yetebilme kapasitesini geliştirmek”, “Öğrencinin genel kültürünü arttırmak” ve “Öğrencinin dilbilimsel (dilsel) becerilerini geliştirmek” tir (1990, s. 663).

4.2. 19. ve 20. Yüzyılda Çeviri Eğitimi

Diğer birçok eylem gibi çeviri eylemi de, arz ve talep ilişkisi içerisinde gelişen bir etkinliktir. Bu nedenden ötürü, 20. yüzyıla gelene kadar, akademik düzeyde çeviri eğitiminden bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzyıla gelinceye değin, dini metinler ve edebî metinler kapsamında çeviri ile karşılaşılmalıdır Gereksinimlerden ötürü, 20 yüzyılda, özellikle ikinci Dünya savaşıdan sonraki yıllarda, Fransa ve Almanya’da bulunan çeviri enstitüleri üniversitelere bağlanmıştır. Avrupa’da çeviri bölümlerinin açılması, Avrupa Birliği gibi kuruluşlarla ilişkilidir. Amerika, Avrupa ve Kanada’da, çevirmen ve çeviri bilimci yetiştiren çeviri bölümlerinin yanında, edebî alanda çeviri eğitimi veren edebiyat ve dilbilim fakülteleri de mevcuttur (Eruz, 2003, s. 79-81).

4.2.1. Kanada’da Akademik Çeviri Eğitimi

Kanada’da çeviri dersleri ilk olarak 1936 yılında Ottawa Üniversitesi’nde özellikle uygulamaya dayalı olarak ve tercümanlara yönelik verilmiştir. 1940’lı yıllara doğru bu çeviri dersleri Mc Gill Üniversitesi’nde ve Montréal Çeviri Enstitüsünde verilmeye başlanmıştır. Gündüz verilen derslere ise 1950’li yıllarda Montréal Üniversitesindeki Çeviri Bölümünde başlanmıştır. İlk önceleri iki yıl olarak verilen çeviri eğitimi daha sonra 1968 yılında üç yıla çıkartılmıştır. (Horguelin, 1975, s. 43) Çift dilli bir ülke olan Kanada’da çeviri eğitimi, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde devam etmektedir (Eruz, 2003: 82).

4.2.2. Amerika Birleşik Devletleri’nde Akademik Çeviri Eğitimi

Çok uluslu bir göçmen ülkesi olan ABD’de, çok sayıda çeviri bölümü bulunmakla beraber, buradaki çeviri bölümleri diğer bölümlerden daha farklı bir yapıya sahiptir. Çeviri eğitimi, çeviri sertifikası olarak verilmektedir (Karantay, 1992, s.94). Ayrıca, yeminli tercümanın aynı zamanda noter de olabileceği eyaletler de bulunmaktadır. Bu anlamda, yalnızca hukuk çevirisi ya da sözlü çeviri eğitimine yönelik çeviri bölümleri de bulunmaktadır (Eruz, 2003: 82).

4.2.3. Almanya’da Akademik Çeviri Eğitimi

Almanya’da, akademik anlamda, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeviri eğitimi veren sekiz üniversite bulunmaktadır ve bu bölümlerin haricinde, yüksek okul ve enstitü konumunda dört çeviri bölümünde de çeviri eğitimi verilmektedir. Ayrıca, Almanya’da üniversitelerde ve yüksek okullarda, öğrenciler, eğitimlerinin bir kısmını, bir ya da iki dönem boyunca, çeviri eğitimini aldıkları dilin konuşulduğu ülkede geçirmek zorundadırlar. Çeviri eğitimi veren meslek yüksek okullarında ise, üniversitelere nazaran, daha az dilde eğitim verilmekle beraber, uygulama alanına daha fazla ağırlık verilmektedir (Kurultay, 1992, s. 93-94).

Almanya’da çeviri bölümü bulunan üniversiteler:

- Heidelberg Üniversitesi
- Saarbrücken Üniversitesi
- Mainz Üniversitesi, Germersheim Çeviri Bölümü
- Leipzig Üniversitesi
- Hildesheim Üniversitesi
- Humdolt Üniversitesi
- Bonn Üniversitesi
- Duesseldorf Üniversitesi

Almanya’da çeviri eğitimi veren Yüksek okullar:

- Flensburg Meslek Yüksek Okulu
- Köln Meslek Yüksek Okulu
- Magdeburg Meslek Yüksek Okulu
- Münih Dil ve Sözlü Çeviri Enstitüsü

4.2.4 Avusturya’da Akademik Çeviri Eğitimi

Avusturya’da çeviri bölümleri seksenli yıllardan sonra özerklik kazanmıştır ve Almanya’daki gibi, Avusturya üniversitelerinde de, öğrencilerden en az bir dönemlerini, çeviri eğitimini aldıkları dilin konuşulduğu ülkede geçirmeleri istenmektedir. Ayrıca, Avusturya’daki Graz, Insburck ve Viyana Üniversitelerinde sözlü ve yazılı çeviri eğitimi verilmektedir (Eruz, 2003, s. 89)

4.2.5. İngiltere’de Akademik Çeviri Eğitimi

İngiltere’de çeviri bölümleri diğer ülkelerden farklı olarak, “Çeviribilim ve Kültür Bilimleri” olarak adlandırılmaktadır ve bu bölümlerin bazılarında, lisans ve yüksek lisans düzeyinde çeviri eğitimi verilirken, diğer bölümlerde ise, yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeviri eğitimi verilmektedir (Eruz, 2003, s. 91).

4.2.6. İspanya’da Akademik Çeviri Eğitimi

İspanya’nın, Bilbao, Granada, La Laguna, Las Palmas, Castellon, Madrid, Salamanca, Sorida, Toledo, Valensiya, Valladolid, Vic, Vigo gibi şehirlerinde Çeviri Bölümleri ve Fakülteleri bulunmaktadır. Ayrıca, bu Çeviri Bölümleri ve Fakültelerde çoğunlukla en az 6 ile 8 dilde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yazılı ve sözlü çeviri eğitimi almak mümkündür (Eruz, 2003, s. 90).

4.2.7. Fransa’da Akademik Çeviri Eğitimi

Fransa’da, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde farklı anlamda çeviri eğitimleri verilmektedir. İngiltere’deki gibi, Fransa’da da, çeviri bölümleri, “Çeviribilim” ve “Yabancı Diller ve Kültür Bilimleri” ve benzeri adlar kullanılmaktadır. Üniversite düzeyinde eğitim veren profesyonel bir okul olan ve öğrencilerin bir çoğunun profesyonel çevirmenler olduğu (Moskowitz, 1983, s. 91) ESİT’ te (Ecole Supérieure d’Interprètes et de Traducteurs) ve Fransa’daki diğer üniversitelerde, diğer ülkelerden oldukça farklı bir sistem uygulanmaktadır. İlk etapta bir DEUG (ön lisans) eğitimi, ardından lisans ve dört yıllık yüksek lisans eğitimi verilmektedir. Yüksek lisanstan sonra DESS (tezsiz yüksek lisans) veya DEA (doktora hazırlık) dersleri verilmektedir ve DEA’dan sonra ise doğrudan doktora tezine başlanabilmektedir (Ergun, 1992, s.95-96).

4.2.8. Türkçe Çeviri Eğitimi Veren Bölümler

Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde birçok Türk vatandaşı yaşamasına rağmen sadece Avusturya’daki Graz Üniversitesinde Türkçe olarak yazılı ve sözlü çeviri eğitimi verilmektedir. Aynı zamanda, Almanya’daki Bonn Üniversitesinde de, Doğu Dilleri Bölümü kapsamında filolojik anlamda Türkçe çeviri eğitimi almak mümkündür (Eruz, 2003, s. 93).

4.2.9. Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitimi

Ülkemizde çevirmenlik eğitimi, 1983-84 yıllarında Boğaziçi Üniversitesi’nde İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümünde, bir yıl sonra da Ankara’da Hacettepe Üniversitesi’nde başlamıştır. Sonraki yıllarda çeşitli üniversitelerde açılan mütercim-tercümanlık bölümleriyle birlikte halen her yıl yaklaşık 400 kadar öğrenci alan kurumlarda İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinde çeviri eğitimi yürütülmekte ve bu bölümlerde sektörün bir kısım ihtiyacına cevap veren çevirmenler yetiştirilmektedir .

Boğaziçi Üniversitesi:

-1983/84 öğretim yılında İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmıştır.

Hacettepe Üniversitesi:

-1983/84 öğretim yılında İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmıştır.

-1992/93 öğretim yılında Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmıştır

- Eğitim programını Avrupa üniversiteleriyle eş düzeye getirme ve iki yabancı dilde eğitim verme aşamasındadır.

Yıldız Teknik Üniversitesi:

-1992 yılında Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmıştır.

İstanbul Üniversitesi:

-1993/94 öğretim yılında Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmış ve yüksek lisans eğitimine geçmiştir.

-1994/95 öğretim yılında Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı açılmıştır.

-2000 yılında Çeviri Bölümü kapatılarak, Almanca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Batı Dilleri ve Edebiyatlarına bağlanmıştır.

-2000/2001 yılında öğretim yılında, İngilizce ve Fransızca Mütercim,Tercümanlık Anabilim Dallarını lisans eğitimine geçmiştir.

-Eğitim programını Avrupa üniversiteleriyle eş düzeye getirme ve iki yabancı dilde eğitim verme aşamasındadır

Bilkent Üniversitesi:

1993/94 öğretim yılında dört yıllık iki yabancı dilli ve iki yıllık tek yabancı dilli Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmıştır.

Mersin Üniversitesi:

1996/97 öğretim yılında Almanca Mütercim-Tercümanlık Bölümü açılmıştır.

1997/98 öğretim yılında Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı açılmıştır.

Dokuz Eylül Üniversitesi:

2002/2003 öğretim yüksek lisans düzeyinde iki yabancı dilde çeviri eğitimine başlamıştır.

Halen, Sakarya Üniversitesinde Almanca, Kırıkkale Üniversitesinde Fransızca dillerinde Mütercim-Tercümanlık eğitimi verilmektedir. Vakıf üniversitelerinden Atılım Üniversitesinde ise İngilizce Mütercim-Tercümanlık eğitimi verilmektedir (Eruz, 2003, s. 98).

4.3. Akademik Düzeyde Çeviri Eğitimi Nasıl Olmalıdır?

Yıllar boyunca, üniversitelerde çeviri eylemi tek başına bir bilim olarak değil de yabancı dil öğrenimine yardımcı olan basit bir eylem olarak görülmüştür. Filoloji ve çeviri derslerinde, filologların ilgi alanına, bilimsel ve siyasi metinler değil, sadece, edebi metinler ve nitelikli yazarların metinleri girmiştir. Haberlerin evrenselleşmesi, insana dair tüm eylemlerin bilimselleşmesi ve yabancı dil eğitimi alanında oluşan değişim, çeviri alanındaki bu anlayışı tamamen değiştirmiştir. Bilim ve siyasi alışverişlerin öneminin artması çeviriye yeni ve önemli bir yer kazandırmıştır (Goffin, 1971, s.57-58). Böylelikle çeviri eğitmenleri ve kuramcılar iyi bir çeviri eğitiminin nasıl verilebileceği konusunda fikirler yürütmüş, bu anlamda kuram veya yöntem geliştirme yoluna gitmişlerdir. Çatıştıkları noktalar olsa da elbette ki anlaştıkları noktalar da olmuştur.

Çeviri eğitiminde nasıl bir metodun kullanılması gerektiği konusunda ortak bir sonuca varmakta zorlanan çeviri eğitmenleri bir çevirmenin mesleğini doğru bir şekilde icra edebilmesi için, kaynak ve varış dilinin çok iyi derecede bilmesi ve yeterli derecede genel kültüre sahip olması gerektiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Gémar'a göre çevirmen eğitiminde karşılaşılan iki temel problemden söz etmek mümkündür. Bunlar; kaynak metni iyi bir şekilde anlamak ve bu metni varış dilinde anlamını yitirmeden yeniden ifade etmektir (1996, s. 496). Gémar ile yaklaşık aynı kanıda olan Déjean Le Féal'a göre ise, çeviri eğitiminde ilk amaç öğrenciye metin çözümlemesini (déverbalisation) ve daha sonra ise kaynak metnin dilinden tamamen uzaklaşarak çözümlenmiş metni varış dilinde tekrar ifade etmeyi öğretmek olmalıdır (1993, s.159-160). Aynı zamanda Déjean Le Féal öğrenciye, çeviri yaparken uygulamak için bir yöntem öğretilmesi ve bu yöntemin, orijinal metnin analizini ve bu metnin hedef dilde tekrar ifade edilmesini kapsaması gerektiği kanısındadır (1987, s. 193). Bir başka görüşe göre ise, çeviri eğitiminde öncelik verilmesi gereken konu, metni çözümleme mantığının ve söz konusu dillerin yapısının en ince ayrıntısına kadar öğretilmesidir. Çeviri çalışmaları kaynak ve varış dildeki anlamsal açıdan benzer cümlelerin yapısının karşılaştırılmasını hedeflemelidir. Bu karşılaştırmalı çalışmalar biçimbilimsel ve göstergebilimsel açıdan da yapılmalıdır. Okul çevirmen adayını hayata ve profesyonelliğe hazırlamalıdır. Bütün çeviri okullarında eğitim araştırmaya dayandırılmalıdır, çünkü bir çevirmen hayatı boyunca aynı zamanda bir araştırmacı olacaktır (Goffin, 1971, s.66-67). Çeviri eğitimi hakkında geliştirdiği yöntemi ayrıntılı bir şekilde açıklayan Joyal'a göre ise, çeviri yapmayı öğrenmenin en iyi yolu bir uzmanın gözlemi altında pratik yapmak, yani, mesleğinde uzmanlaşmış bir çevirmenin yardımlarıyla daha önce çevirisi yapılmış metinleri incelemek, gözden geçirmek ve düzeltmektir. İlk etapta deneyimli bir tercümanın yaptığı çeviri üzerinde düzeltmeler yapmak biraz tuhaf gelebilir fakat , çevirmen adayının doğru bir inceleme yapmasını beklemek pek de akıllıca değildir. Çevirmen adayı uzman çevirmenin de yardımlarıyla çeviri metni üzerinde gerekli düzeltmeleri yaptıktan sonra, yapılan inceleme üzerinde tartışmakta ve bu esnada çevirmen adayı çevirinin inceliklerini kavramaktadır. Bir kaç ay süren bu eğitimden sonra ise çevirmen adayı artık adaylıktan çıkıp çevirmen sıfatını kazanabilmektedir (1969, s. 98-100).

V. ÇEVİRİ SÜRECİ

5.1. Çeviri Nasıl Yapılmalıdır?

Çevirinin, bir bilim olarak kabul gördüğü bilinmekle beraber, diğer bilim dallarından farklı olduğu da yadsınmamaktadır. Örneğin, bir bilim dalı olarak matematik alanında, doğrulanabilen kesin yargılara ulaşılabilmektedir. Basit bir örnekle, iki kere ikinin dört edeceğini kimse inkar edemez ve bu bir tartışma konusu olamaz. Ancak, bilindiği üzere, çeviri bilim alanında, tartışılması önlenemeyen sorunlardan biri, çevirinin nasıl yapılacağıdır. Yüzyıllardır tartışılan bu konu hakkında kesin yargılara ulaşılamasa da ortak yargılara varılmıştır. Çevirinin nasıl yapılması gerektiğini belirtmek için çeviriyi ayrıntılı bir şekilde bir kez daha tanımlamakta yarar vardır.

Çeviri, kaynak dil ile eşdeğer üsluba ve en az kaynak metin kadar redaksiyon açısından okunabilir niteliğe sahip ve aynı mesajı aynı okuyucu kitlesine ve aynı amaçla iletme gayesi olan başka bir dildeki metindir. Yapılan bir çevirinin çeviri sayılabilmesi için kaynak metinde verilen mesajın varış metnindeki ile aynı olması gereklidir. Metnin anlamı veya mesajı, yazarın okuyucuya iletmek istedikleridir. Çeviri okuyucu kitlesine göre yapılmalıdır. Okuyucu kitlesi ise kaynak metin yazarının hedef aldığı kitledir. Örneğin, bilim adamları için yazılmış bilimsel bir metnin çevirisinin okuyucu (hedef) kitlesi farklı bir ülkedeki bilim adamlarıdır. Kaynak metin okuyucu kitlesini bilgilendirmek veya eğlendirmek amacıyla yazılmış olabilir. Çeviri metninin de kaynak metinle aynı amacı gütmesi de gereklidir. Aynı zamanda kaynak metin yazarının verdiği mesajın yanında mesajı nasıl yani hangi üslupla verdiği de önemlidir. Çeviri okur kitlesi üzerinde aynı üslup etkisini vermelidir yani üslup da aktarılmalıdır. Son aşamada ise, çeviri en az kaynak metin

kadar redaksiyon açısından okunabilir nitelikte olmalıdır (Déjean Le Féal, 1993, s. 156-157).

İyi bir çeviri yapılabilmesi için elbette çeviriyi yapacak olan iyi bir çevirmene de ihtiyaç duyulmaktadır. İyi bir çevirmenin sahip olması gereken bir takım nitelikler vardır ve bir çevirmen bir metni çevirmeden önce üç fonksiyon üstlenir:

- Okuyucu olma fonksiyonu (Çevirmen metni okur)
- Eleştirmen olma fonksiyonu (Çevirmen orijinal metni tüm ayrıntılarıyla anlar ve inceler)
- Yazar olma fonksiyonu (Çevirmen metnin aslına sadık kalarak diğer bir dilde metni tekrar oluşturur) (Flamand, 1984, s. 330-331)

Bir başka görüşe göre ise, bir çevirmen için dil içi bilgi ne kadar önemli ise dil dışı bilgi de o kadar önemlidir ve bir çevirmenin sahip olması gereken dört ana nitelik şunlardır:

- Kaynak dili mükemmel bir şekilde anlamak
- Çevrilecek metnin konusu hakkında sağlam bilgilere sahip olmak
- Hedef dili çok iyi kullanmak
- Çeviri bilimsel beceriye sahip olmak (Déjean Le Féal, 1987, s. 190)

İyi bir çevirinin ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği ile ilgili bir takım görüşler mevcuttur. Darbelnet'e göre iyi bir çeviri, kaynak dildeki anlamı varış dilin imkanlarıyla varış diline aktarılabilen çeviridir (1969, s. 140). Gemar'a göre ise, çevrilecek metin türü ister teknik ya da bilimsel ister edebi olsun önemli olan anlamı yani verilen mesajı varış diline doğru aktarmaktır. Zira, bir metin anlamak için değil anlatmak için çevrilir (1979, s. 37). Yapılan çeviri sözdizimi ve gramer kuralları bakımından da doğru olmalı ve her şeyden önce anlamı yansıtmalıdır (Flamand, 1984, s. 333).

Çeviri yapabilmek için her şeyden önce metni anlamak gereklidir. Metni anlamak çeviride vazgeçilmez bir faktördür çünkü gerçekten anlaşılmayan bir metin başka bir dilde tekrar ifade edilemez (Rydning, 1998, s. 6). Bir çevirmen okuduğunu eksiksiz bir şekilde anlamalı ve anladıklarını yazılı bir şekilde rahatlıkla ifade edebilmelidir. Yani biçimbilimsel ve yazıbilgisel anlamda uzman olmalıdır. Varış dilinde verilen bir anlamın eşdeğerliliği kaynak dildeki ile örtüşmelidir. Bu eşdeğerlilik işlevsel ve söz bilimsel olmalıdır. Aslında çevirmenin amacı bir kelimeyi, cümleyi hatta paragrafı çevirmek değil de metnin bütününe çevirmektir, yani önemli olan anlam bütünlüğüdür. Bir çevirmenin bir metni ele aldığı zaman en önemli sorunu anlamdır. Daha sonra söz dizimi ve kelime haznesi gelir. Söz dizimi kuralları sınırlı sayıdadır. Gramer ise belli bir zaman diliminde öğretilir. Kelime haznesi ise daha başka bir olaydır. Çünkü bir dil içerisindeki, ana dilde dâhil olmak üzere, bütün kelimelerin bilinmesi imkânsızdır. Bunun nedeni bir yandan kelimelerin çokluğu olduğu kadar kelimelerin duruma göre çok farklı anlamlar içerebilmesi, diğer bir yandan da kelimelerin durmaksızın çoğalabilmesi ve metne göre anlam değiştirebilmesidir. Ayrıca kelimelerin anlamları kültür etmeninden dolayı da farklılıklar içermektedir. Bir çevirmen çift dilli olduğu kadar da çift kültürlü de olmalıdır. Sonuç olarak, iyi bir çeviri yapılabilmesi için konunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Çünkü konuyu bilmek demek problemleri, kavramı ve terminolojiyi bilmek demektir. Çevirmen okuyarak ve edebi araştırma ve analizler yaparak dilin anlamını hiçbir dil bilimin kendisine veremeyeceği kadar yakalayabilir (Thien, 1983, s. 132-133).

Çeviri sürecini özümleme - karşılaştırma - yeniden oluşturma olarak üç ana bölüme ayırmak mümkündür. Özümleme sürecinde yapılacak ilk eylem metnin tanımlanmasıdır (Bilgilendirici metinler, açıklayıcı metinler, çağrı nitelikli metinler, işitsel ve görsel metinler vs.). Yapılacak diğer bir eylem ise dil içi ve dil dışı etmenler doğrultusunda metni kavramaktır. Karşılaştırma sürecinde ise, kaynak varış dilleri arasında sözcük düzeyinde, gramer açısından ve deyimisel anlamda karşılaştırma yapılır. Son süreç, adından da anlaşılacağı gibi kaynak metnin varış dilinde yeniden oluşturulma sürecidir (Schumacher, 1983, s.308-309). Flamand'a göre, yapılmış olan çeviri, çevirmenin kendisi tarafından tekrar gözden geçirilmeli ve

son olarak deneyimli başka bir çevirmen tarafından da tekrar okunmalıdır (1984, s. 333).

5.2. Metin Türlerine Göre Çeviri Nasıl Yapılmalıdır?

Genel itibariyle çevirinin nasıl yapılması gerektiğini irdeledikten sonra metin türlerine göre çevirinin nasıl yapılması gerektiğine değinmek yerinde olacaktır. Metinler birçok açıdan sınıflandırılabilirler, ancak gereksiz ayrıntıya girmemek adına metin türlerini en genel hatlarıyla teknik ve edebi içerikli metinler olarak sınıflandırmak mümkündür. Şiir, roman, tiyatro eseri gibi sanatsal değeri olan metinler edebi içerikli metinler olarak adlandırılırken, ilaç prospektüsü, reklam metni, hukuki metinler gibi sanatsal değeri olmayan ancak daha çok teknolojik, endüstriyel ve bilimsel niteliği olan metinler de teknik içerikli metinler olarak adlandırılmaktadır.

Teknik ve bilimsel metinler objektif, betimlemeye dayanan ve çözümleyici nitelikte metinler olmakla beraber yazarın şahsi düşüncelerine çok az yer verir. Bu tür metinlerde yazar olabildiğince arka plandadır ve öncelik bilimsel çalışmaya verilmiştir. Fakat tam aksi şekilde edebi metinler tamamen yazara aittir ve öznelir. Bu tür metinlerin kendilerine özgü rengi, ambiyansı, üslubu ve ruhu vardır öyle ki çevirmenden de işte bu ruhu aktarması, çevirmesi beklenmektedir. Yazar ve çevirmen arasında güçlü bir empati olduğu takdirde çevirmen bu işin altından ustalıkla kalkabilecektir. Bu anlamda edebi metin çevirisi yapan bir çevirmen iki problemle karşı karşıyadır. Bunlardan ilki yazar tarafından ortaya koyulan metnin anlama ruhuna sahip olmak, ikincisi ise bu ruhu başka bir dilde tekrar oluşturmak ve ifade etmektir. (Wuilmart, 1990, s. 236-237). Delilse'e göre ise edebi çeviri yapmak tıpkı telli bir müzik aletini çalmak gibidir. İyi bir çeviri yapabilmek için müzik aletindeki bütün telleri kullanmak gereklidir. Çünkü, sadece tek bir tel çalınırsa kelimelerin ardına saklanmış olan sessizliğin güzelliği duyulamaz (2001, s. 223).

Her ne kadar edebi çevirinin sübjektif (öznel) olma özelliği var ise teknik ve bilimsel çevirinin de objektif (nesnel) olma özelliği vardır. Teknik ve bilimsel

çeviride üslupla ilgili sorunlar azalırken terminoloji ile ilgili sorunlar artmaktadır (Nakos-Aupetit, 1981, s. 159). 1962’li yıllara kadar yapılan çevirilerin yarısından fazlası edebi çeviri üzerineyken bu durum 1963 yılından itibaren değişime uğramıştır ve bu anlamda bilimsel çeviriler edebi çevirilerin yerini almaya başlamıştır (Hoof, 1981, s.215)

Diğer bütün çeviri türlerinde olduğu gibi teknik içerikli metinlerin çevirisinde de çevirmen kaynak ve hedef dilin cümle yapısını çok iyi bilmeli ve aynı zamanda her iki dilin konuşulduğu ülkeyi ve ülkenin insanlarını çok iyi tanımalıdır. Bunun dışında diğer çeviri türlerinden farklı olarak, teknik çeviride çevirmen çeviri yaptığı alana özgü terminoloji taraması yapmalı ve söz konusu alanın uzmanı ile işbirliği içinde olmalıdır. Bu alanda karşılaşılan en büyük problemlerden biri ise kelime sıkıntısıdır, çünkü her geçen gün gelişen bilim ve teknoloji ile birlikte sözlükte yer almayan yeni kelimeler türetilmektedir (Horguelin, 1966, s. 16-25) Bu nedenden ötürü çevirmenin çeviri yaptığı alanda teknik bilgiye sahip olması ve bu alanda kendi terminolojisini oluşturacak zamanı olması gerekmektedir. (Flamand, 1984, s. 333)

Çevirinin tanımı, kısa tarihçesi, akademik anlamda çeviri eğitimi ve bu eğitimin nasıl verilmesi gerektiği, çeviri süreci ve son olarak da edebi ve teknik çeviri türleri arasındaki farklılıklara değindikten sonra, edebi nitelikli metinlerin çevirileri üzerinde anlamsal açıdan bir inceleme yapılacaktır. Yapılacak olan bu inceleme sonucunda yukarıda verilen bilgilere de dayanarak çeviri ve çeviri eğitimi hakkında, çeviri eğitimi alanlara ve almak isteyenlere yararlı bilgiler sunabilecek olan öğretici sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

VI. ÇEVİRİ METİNLERİ ÜZERİNDE YAPILAN İNCELEME

Çevirinin nasıl yapılması gerektiği ve çeviri yaparken karşılaşılan sorunları çözebilmek adına bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda genel olarak çeviride karşılaştırmalı model yaklaşımı kullanılmıştır. Madame Bovary ve Eugénie Grandet adlı eserler üzerinde yapılan bu çalışmada da aynı yol ve yöntemle başvurulmuştur.

Yapılan çalışmaya geçmeden önce, söz konusu romanların hangi çevirmenler tarafından, hangi tarihlerde çevrildiğini belirtmekte yarar vardır. Kelime bazında anlamsal açıdan incelemeye alınan bu iki romanın çevirileri Tahsin Yücel, Nurullah Ataç ve Sabri Esat Sivayuşgil gibi önemli şahsiyetler tarafından yapılmıştır. Tahsin Yücel tarafından çevrilen Eugénie Grandet adlı eserin Türkçe çevirisinin ilk basım tarihi 1983'tür. VIII. bölümün ortalarına kadar Nurullah Ataç kalan kısmı ise Nurullah Ataç'ın zamansız vefatından dolayı Sabri Esat Sivayuşgil tarafından çevirisi yapılan Madame Bovary adlı eserin Türkçe çevirisinin ikinci basım tarihi 1973'tür. Ancak kelimelerin anlamsal açıdan incelendiği bu çalışma için seçilen bölümler Nurullah Ataç tarafından çevirisi yapılan bölümlerdir.

Bilindiği üzere, hemen hemen her kelimenin birden fazla anlamı vardır ve kelimelerin anlamları cümle içerisinde bulundukları konuma, metne ve daha birçok dil dışı (extra-linguistique) etmene göre farklılıklar gösterebilir. Teknik metinlerde, çeviri yapılan alana göre belli bir terminoloji kullanıldığından bu tür metinlerin çevirilerinde anlam karmaşaları çok fazla problem oluşturmamaktadır. Ancak şiir, roman, tiyatro eseri gibi edebi nitelik taşıyan metinlerin çevirisini yaparken kelimelerin eşdeğerliliğini doğru verebilmek ve yazarın üslubuna sadık kalarak metnin anlamını diğer bir dile aktarabilmek çeviride karşılaşılan en temel sorunlardan biridir. Yapılan bu çalışmada ise bu gibi sorunları çözebilmek için anlam

karmaşasına neden olan en küçük anlam birimi ele alınmıştır. Bir metni oluşturan en küçük anlam birimi kelime olduğundan yapılan incelemede ilk etapta her iki eserin yaklaşık ilk yirmi beş sayfası içerisindeki aynı kelimeler tek tek taranmış ve kaydedilmiştir. Daha sonraki aşamada ise ulaşılan bu kelimelerin anlam karşılıklarına ulaşılmıştır. Bu kelimeler ve kelimelerin metin içerisindeki anlamları sınıflandırılarak üç tablo şeklinde ele alınmıştır. İlk olarak aşağıda verilen “Anlam ve ifade açısından aynı çevrilmiş kelimeler” adlı tablo 1 incelenecektir.

TABLO 1. Anlam ve ifade açısından aynı çevrilmiş kelimeler			
Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
3.	Nouveau	Yeni	Yeni
9.	La bouteille	Şişe	Şişe
11.	La campagne	Köy	Köy
12.	La taille	Boy	Boy
14.	Laisser	Bırakmak	Bırakmak
15.	Couper	Kesmek	Kesmek
17.	Le coude	Dirsek	Dirsek
23.	Muraille	Duvar	Duvar
28.	Le chapeau	Şapka	Şapka
32.	Le visage	Yüz	Yüz
33.	Le velours	Kadife	Kadife
36.	Gland	Püskül	Püskül
37.	Un voisin	Komşu	Komşu
38.	La tête	Baş	Baş
39.	Poser	Koymak	Koymak
40.	Une voix	Ses	Ses
45.	L'idée	Düşünce	Düşünce
47.	La pluie	Yağmur	Yağmur
51.	Une voix douce	Tatlı bir ses	Tatlı bir ses
53.	La figure	Yüz	Yüz
57.	Le papier	Kâğıt	Kâğıt
64.	Le curé	Papaz	Papaz
67.	L'affaire	İş	İş
69.	Le gendre	Damat	Damat

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
70.	La dot	Drahoma	Drahoma
72.	L'aspect	Görünüş	Görünüş
75.	Marier	Evlenmek	Evlenmek
77.	L'argent	Para	Para
79.	Vendre	Satmak	Satmak
81.	Le cochon	Domuz	Domuz
84.	La ferme	Çiftlik	Çiftlik
92.	La femme	Karı	Karı
95.	Devenir	Olmak	Olmak
96.	Le vin	Şarap	Şarap
99.	Voir	Görmek	Görmek
102.	L'orgueil	Gurur	Gurur
113.	La mère	Anne	Anne
114.	Dire	Demek	Demek
116.	La haie	Çit	Çit
117.	Le fils	Oğul	Oğul
121.	S'écouler	Geçmek	Geçmek
126.	Briser	Kırmak	Kırmak
129.	Lire	Okuma	Okuma
132.	La poche	Cep	Cep
134.	Le commerce	Ticaret	Ticaret
137.	La lèvre	Dudak	Dudak
138.	Manger	Yemek	Yemek
141.	L'église	Kilise	Kilise
145.	La couleur	Renk	Renk
147.	Courte	Kısa	Kısa
151.	La chambre	Oda	Oda
152.	La chandelle	Mum	Mum
155.	La main	El	El
159.	L'occasion	Fırsat	Fırsat
160.	L'arbre	Ağaç	Ağaç
165.	Mois	Ay	Ay
168.	Octobre	Ekim	Ekim
176.	Travailler	Çalışmak	Çalışmak
177.	Écouter	Dinlemek	Dinlemek
179.	La rue	Sokak	Sokak
181.	La boutique	Dükkan	Dükkan
183.	L'heure	Saat	Saat

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
186.	Ecrire	Yazmak	Yazmak
187.	Long	Uzun	Uzun
188.	Trois	Üç	Üç
197.	La table	Masa	Masa
198.	La chaise	İskemle	İskemle
201.	Acheter	Almak	Almak
204.	La semaine	Hafta	Hafta
206.	Le nom	Ad	Ad
209.	La porte	Kapı	Kapı
210.	Comprendre	Anlamak	Anlamak
211.	L'œil	Göz	Göz
212.	La dépense	Masraf	Masraf
213.	Le verre	Kadeh	Kadeh
215.	Le matin	Sabah	Sabah
216.	Le mur	Duvar	Duvar
223.	L'été	Yaz	Yaz
225.	Le servant	Hizmetçi	Hizmetçi
226.	La fenêtre	Pencere	Pencere
227.	La rivière	İrmak	İrmak
228.	Le quartier	Mahalle	Mahalle
231.	Jaune	Sarı	Sarı
234.	Laver	Yıkamak	Yıkamak
235.	Le bras	Kol	Kol
236.	L'eau	Su	Su
238.	Le soleil	Güneş	Güneş
239.	Rouge	Kırmızı	Kırmızı
244.	Se marier	Evlenmek	Evlenmek
245.	L'os	Kemik	Kemik
251.	Défendre	Korumak	Korumak
252.	L'hiver	Kış	Kış
253.	Quitter	Ayrılmak	Ayrılmak
257.	L'amour	Aşk	Aşk
259.	Attendre	Beklemek	Beklemek
260.	Fêter	Kutlamak	Kutlamak
263.	Tout	Her şey	Her şey
264.	Un peu	Biraz	Biraz
269.	Assez	Oldukça	Oldukça
270.	Le jour	Gün	Gün

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
275.	Douze cents	Bin iki yüz	Bin iki yüz
287.	Donner	Vermek	Vermek
290.	Le bruit	Ses	Ses
291.	Le pas	Ayak	Ayak
295.	Le cou	Boyun	Boyun
299.	Onze	On bir	On bir
300.	Pleurer	Ağlamak	Ağlamak
302.	Ouvrir	Açmak	Açmak
304.	Descendre	İnmek	İnmek
306.	Tirer qch de qch	Çıkarmak	Çıkarmak
307.	La laine	Yün	Yün
309.	La lumière	Işık	Işık
311.	Le dos	Sırt	Sırt
312.	Bleu	Mavi	Mavi
313.	Se rendre à	-e gelmek	-e gelmek
315.	Le mari	Koca	Koca
316.	Le chemin	Yol	Yol
319.	Le sommeil	Uyku	Uyku
321.	La bête	Hayvan	Hayvan
324.	Savoir	Bilmek	Bilmek
325.	Tomber	Düşmek	Düşmek
330.	Plat,e	Düz	Düz
331.	Noir,e	Kara	Kara
332.	Se perdre	Kaybolmak	Kaybolmak
338.	Apercevoir	Görmek	Görmek
341.	Le chien	Köpek	Köpek
342.	La chaîne	Zincir	Zincir
343.	La pensée	Düşünce	Düşünce
349.	S'élever	Yükselmek	Yükselmek
354.	La cuisine	Mutfak	Mutfak
359.	L'acier	Çelik	Çelik
361.	La flamme	Alev	Alev
362.	Le foyer	Ocak	Ocak
363.	La lueur	Işık	Işık
374.	Le chêne	Meşe	Meşe
375.	La pierre	Taş	Taş
376.	Décorer	Süslemek	Süslemek
377.	Le clou	Çivi	Çivi

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
379.	La dorure	Yaldız	Yaldız
380.	La fleur	Çiçek	Çiçek
382.	Le moment	Zaman	Zaman
384.	La raie	Çizgi	Çizgi
385.	L'oreille	Kulak	Kulak
388.	Le front	Alın	Alın
389.	Le jardin	Bahçe	Bahçe
390.	Le blé	Buğday	Buğday
392.	La fille	Kız	Kız
393.	L'épaule	Omuz	Omuz
217.	Considérer	Saymak	Saymak
110.	Le pied	Ayak	Ayak
93.	Le gant	Eldiven	Eldiven
378.	La hanche	Kalça	Kalça
268.	Le tablier	Önlük	Önlük
192.	Cousin	Akraba	Akraba
173.	La soie	İpek	İpek
130.	Éprouver	Duymak	Duymak
107.	La dent	Diş	Diş
386.	La saison	Mevsim	Mevsim
279.	Le soulier	Kundura	Kundura
258.	Le notaire	Noter	Noter
220.	Le ménage	Ev	Ev
167.	Se trouver	-da olmak	-da olmak
164.	La joue	Yanak	Yanak
124.	Verser	Koymak	Koymak
82.	Apporter	Getirmek	Getirmek

(Tablo 1, 2 ve 3'te belirtilen metin numaraları ekte sunulan metinlerdeki kelimelerin numaralarını ifade etmektedir. Bkz. Ek 1, Ek 2, Ek 3 ve Ek 4)

Oluşturulan bu tabloda her iki roman içerisinde bulunan ortak kelimelerin anlam ve ifade açısından aynı çevrilmiş olanları verilmektedir. Çeviri açısından ele alındığında her iki romanda da aynı anlam ve ifade ile çevrildiğinden bu kelimelerin çevirileri anlamsal yönden problem oluşturmamaktadır. Tablodaki kelimeler genel olarak incelendiğinde ise kelimelerin, ay, gün, mevsim, sayı, renk ve benzeri gibi

(165, 168, 188, 204, 223, 231, 239, 252, 275, 299, 312, 331 metin nolu kelimelere bkz.) farklı anlamlarda çevrilemeyecek niteliklerde oldukları saptanmaktadır.

TABLO 2. Anlam ve ifade açısından farklı çevrilmiş kelimeler			
Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
1.	Entrer	-e almak	Girmek
4.	Bourgeois	Burjuva	Setre pantolon
5.	Le garçon	Çırak	Çocuk
6.	Se lever	Kalkmak	Ayağa kalkmak
7.	Le travail	Çalışma	Ders
8.	Le maître	Usta	Öğretmen
10.	La conduite	Davranış	Ahlâk
13.	L'air	Hava	Rüzgar
18.	La cloche	Çan	Zil
20.	Jeter	Saçmak	Atmak
21.	La terre	Toprak	Yer
22.	Frapper	(Çivi) Çakmak	Çarpmak
24.	Le reste	Kalıntı	Zaten
25.	Le Manœuvre	Manevra	Âdet
26.	Retrouver	Bulmak	-e çalmak
29.	Pauvre	Zavallı	Tatsız tutsuz
30.	Muet, te	Sessiz	Dilsiz
31.	Expression	Deyim	Belâgat
35.	Le cordon	Bağ	Şerit
42.	Répéter	Yinelemek	Bağrıışmak
48.	Le regard	Dikkat	Göz
49.	Tranquille	Durgun	Rahat
50.	Prendre	-dan kesmek	Çıkarmak
52.	Une tenue	Tutum	Vaziyet
54.	Demeurer	Oturmak	Durmak
59.	Beaucoup	Bol bol	Kuvvetli
60.	Mal	Beceriksizce	Kötü
71.	Un marchand	Satıcı	Tuhafiyeci
73.	Le brave	İyi	Yiğit
74.	Facile	Uysal	Kolay
76.	La fortune	Servet	Para

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
80.	La cour	Avlu	Kümes
87.	Le ciel	Gökyüzü	Felek
91.	L'intérêt	İlgi	Para
94.	Jadis	Eskiden	Gençliğinde
97.	Difficile	Kolay değil	Geçimsiz
100.	Le flambeau	Şamdan	Meşale
101.	Le soir	Akşam	Geç vakit
103.	Garder	Bakmak	Saklamak
105.	Le président	Başkan	Mahkeme reisi
108.	Embrasser	Öpmek	Kucaklamak
109	Le feu	Ateş	Ocak
112.	Mettre	Doldurmak	Vermek
115.	Revenir	Geri dönmek	Gelmek
118.	Élever	-e çıkarmak	Terbiyeden geçirmek
128	Le beau	Güzel	Yakışıklı
133.	Le fonds	Para	Sermaye
136.	Le monde	Dünya	Hayat
142	Penser	Düşünmek	- nin sözünü etmek
146.	Obtenir	Elde etmek	Razı etmek
148	Perdus	Boşuna	Boş
149	Chercher	Getirmek	Götürmek
154.	Le bonhomme	Efendi	Papaz
156	La bouche	Dudak	Ağız
158	Appeler	Saymak	Çağırarak
161.	Venir	Gelmek	Yağmak
162.	Passer	Tanınmak	Geçmek
169.	L'époque	Çağ	Vakit
175	Seul	Ender	Bir başına
178.	Gros	Toptan	İri iri
189.	L'histoire	Öykü	Tarih
191.	Le domestique	Uşak	Hademe
193	Faire	Yapmak	Olmak
196.	Conclure	Karar vermek	Yoluna koymak
202	Le marché	Pazar	Pazarlık
203.	Le bois	Tahta	Odun
214	Être cuit	Pişmiş	Fırınlanmış
219	Maigre	Zayıf	Bir lokmacık
221.	Le propriétaire	Toprak sahibi	Ev sahibi

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
229.	Petit	Kısa	Küçük
240.	Se coucher	Yatmak	Batmak
242.	Riche	Dolgun	Zengin
247.	L'acte	Kağıt	Hareket
262.	Demander	İstemek	Çağırarak
267.	Accepter	Kabul etmek	Sesini çıkarmamak
270	Le jour	Gün ışıır ışımaz	Gün
272	Plier	Eğmek	Toplamak
273.	Apprendre	Öğrenmek	Tahsil ettirmek
274.	Trouver	Düşünmek	Bulmak
276.	Livres	Lira	Frank
278.	Le printemps	Bahar	Fidan
284.	La personne	Kimse	Kadın
288.	Léger	Ufak	Hafif
292.	Faire mal	Canı acımak	Rahatsız olmak
293.	Rentrer	Almak	Eve dönmek
294	Le drap	Çuha	Yorgan
297.	Aimer	Zevk duymak	Sevmek
301.	La portion	Yan	Kısım
303.	Le temps	Hava	Gün
305	La marche	Basamak	Merdiven
308.	Tenir	Kıskıvrak yakalamak	Tutmak
310.	Montrer	Belli olmak	Çevirmek
314.	L'accident	Engebe	Kaza
317	Le manteau	Kaftan	Palto
322.	Le trou	Çukur	Delik
326.	La branche	Kol	Dal
327.	Se tenir	Tutmak	Durmak
333.	L'esprit	Kimse	Zihin
337.	La salle	Salon	Koğuş
340.	Profonde	Derin	Geniş
346.	Le bâtiment	Yapı	Bina
347.	Large	Geniş	Yığın
348.	Nerveux, se	Damar damar	Sinirli
350.	Le luxe	Lüks	Ziynet
351.	La charrette	Araba	Yük arabası
353.	Recevoir	Almak	Karşılama
356.	Vêtement	Giyim	Elbise

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
358.	La cheminée	Şömine	Ocak
360.	Poli,e	Nazik	Perdahlı
367.	Tailler	Yontmak	Kesmek
373.	Le murmure	Ses çıkarma	Fısıltı
387	L'écaille	Sedef	Bağa
383	Compter	Hesap (bilmek)	Saymak
61.	Arriver	Gelmek	Girmek
44.	Sec	Kuru	Hafif
237.	Le dessin	Biçim	Resim
230.	L'instinct	İçgüdü	Kadınlık duygusu
170.	Passé,e	Solmuş	Geçen
135.	Naïf	Doğal	Bönce
34.	Porter	- sı olmak	Arkasına almak
369	La robe	Giyisi	Elbise
339.	Le ruban	Nakışlı	Bağ
266.	L'observation	Gözetleme	İtiraz
265	Offrir	Armağan etmek	İkram etmek
261.	Le commencement	Başlangıç	İlk günler
222	Paraître	Görünmek	Girmek
205.	Clair,e	Gözle görülür	Asıl
139.	Le pavé	Kaldırım	Yer
88.	La rêverie	Düş	Düşünce
62.	Le payement	Para	Ücret
43.	La défunte	Ölmüş kadın	Rahmetli
78.	Le champ	Alan	Tarla

Anlam karmaşaları, yukarıda verilmiş olan anlam ve ifade açısından farklı çevrilmiş kelimelerde sorun oluşturmaktadır. Kelimelerin anlam ve ifadelerinde karşılaşılan bu farklılıkların nedenleri tablo 2’de ve EK1, EK2, EK3 ve EK4’te numaralandırılmış olan ve aşağıda verilen kelimeler ele alınarak açıklanacaktır.

Daha öncede ifade edildiği gibi kelimelerin birden fazla anlamları olabilir ve bu anlamlar cümle içerisinde bulundukları konuma, metne ve daha birçok dil dışı etmene göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin mekan faktörü, kelimelerin anlamlarında farklılıklar yaratabilmektedir. Yukarıdaki verilen tabloda farklı

mekanlarda geçen iki romandaki aynı kelimeler farklı anlamlarda çevrilmiştir. Aşağıda bu varsayımı doğrulayacak örnekler yer almaktadır:

-5 metin nolu “garçon” kelimesi, bir kasabada geçen Eugénie Grandet adlı romanda “çırak” olarak çevrilirken, bir sınıfta geçen Madame Bovary adlı romanda ise “çocuk” olarak çevrilmiştir.

-7 metin nolu “travail” kelimesi, bir evde geçen Eugénie Grandet adlı romanda “iş” olarak çevrilirken, bir sınıfta geçen Madame Bovary adlı romanda ise “ders” olarak çevrilmiştir.

-8 metin nolu “maître” kelimesi, bir kasabada geçen Eugénie Grandet adlı romanda “usta” olarak çevrilirken, bir sınıfta geçen Madame Bovary adlı romanda ise “öğretmen” olarak çevrilmiştir.

-18 metin nolu “cloche” kelimesi, bir kasabada geçen Eugénie Grandet adlı romanda “çan” olarak çevrilirken, bir sınıfta geçen Madame Bovary adlı romanda ise “zil” olarak çevrilmiştir.

-191 metin nolu “domestique” kelimesi, bir evde geçen Eugénie Grandet adlı romanda “uşak” olarak çevrilirken, bir okulda geçen Madame Bovary adlı romanda ise “hademe” olarak çevrilmiştir.

-221 metin nolu “propriétaire” kelimesi, bir kasabada geçen Eugénie Grandet adlı romanda “toprak sahibi” olarak çevrilirken, bir evde geçen Madame Bovary adlı romanda ise “ev sahibi” olarak çevrilmiştir.

-237 metin nolu “dessin” kelimesi, bir evde geçen Eugénie Grandet adlı romanda “biçim” olarak çevrilirken, bir sınıfta geçen Madame Bovary adlı romanda ise “resim” olarak çevrilmiştir.

Bazı kelimeler vardır ki çeviri yaparken metin bütünlüğünü korumak için onları Türkçe’ye uyarlamak gerekmektedir ve bu gibi durumlarda çevirmenin yaratıcı olma niteliği devreye girer. Çevirmen, metinde ve cümlede anlam bütünlüğünü bozmamak adına kelimenin tam olarak anlam eşdeğerliliğini bulmalıdır. Aşağıda bu tür durumlara örnek gösterilebilecek kelimelerin açıklaması yer almaktadır:

-1 metin nolu “entrer” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “-e almak” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “girmek” olarak çevrilmiştir.

-4 metin nolu “bourgeois” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “burjuva” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “setre pantolon” olarak çevrilmiştir. “Setre” eski zamanlarda kullanılan “düz yakalı önü ilikli bir tür cekettir”(TDK, 1998, s.1953). Eserin çevirisinin yapıldığı dönem dikkate alındığında çevirmenin kaynak metinde geçen “habillé en bourgeois” ifadesini “setre pantolon giymiş” olarak yani günümüz ifadesiyle “pantolon ceket (takım elbise) giymiş” olarak çevirdiği görülmektedir.

-20 metin nolu “jeter” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “(alev) saçmak” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “atmak” olarak çevrilmiştir.

-22 metin nolu “frapper” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “(çivi)çakmak” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “çarpmak” olarak çevrilmiştir.

-34 metin nolu “porter” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “-sı olmak” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “arkasına almak” olarak çevrilmiştir. Çevirmen kaynak metinde belirtilen “elle portait...châle noir dont la pointe” ifadesini “arkasına aldığı kara atkının” olarak metne daha uygun olarak çevirmiştir.

-42 metin nolu “répéter” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “yinelemek” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “bağrıışmak” olarak çevrilmiştir.

-50 metin nolu “prendre” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “(uyku)dan kesmek” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “(mendilini) çıkarmak” olarak çevrilmiştir.

-61 metin nolu “arriver” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “(kente)gelmek” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “(bahçeye) girmek” olarak çevrilmiştir.

-149 metin nolu “chercher” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “getirmek” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “götürmek” olarak çevrilmiştir.

-156 metin nolu “bouche” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “dudak” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “(açık) ağız” olarak çevrilmiştir.

-161 metin nolu “venir” kelimesi, metin bütünlüğünü bozmamak adına Eugénie Grandet adlı romanda “gelmek” olarak çevrilirken, Madame Bovary adlı romanda ise “yağmak” olarak çevrilmiştir. Çevirmen kaynak metinde belirtilen “la pluie venait” ifadesini “yağmur yağar” olarak metne daha uygun olarak çevirmiştir.

Sözlük anlamı birden fazla olan yani çok anlamlı kelimeler kullanıldığı metne veya cümleye göre farklı anlam içerirler. Yukarıda verilen tablo 2’de bu durumu kanıtlayan birçok kelime verilmiştir. Burada yaşanan anlam farklılıklarını da aşağıda verilen örneklerle açıklamak mümkündür:

-13 metin nolu “l’air” kelimesini içeren “pour la tenir en l’air” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “havada tutmak için” olarak çevrilirken, “l’air, passant par le dessous de la porte” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “kapının altından gelen rüzgar” olarak çevrilmiştir.

-24 metin nolu “le reste” kelimesini içeren “les restes du dîner” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “akşam yemeğinin kalıntıları” olarak çevrilirken, cümle başında kullanılan “Tout, du reste” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “Zaten, her şey” olarak çevrilmiştir.

-91 metin nolu “l’intérêt” kelimesini içeren “regardant avec intérêt” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “ilgiyle bakıyordu” olarak çevrilirken, “des arrangements d’intérêt” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “..para işlerinin” olarak çevrilmiştir.

-240 metin nolu “se coucher” kelimesini içeren “se couchant le soir” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “akşam yatarken” olarak çevrilirken, “le soleil rouge se couchant” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “batan kırmızı güneş” olarak çevrilmiştir.

-314 metin nolu “l’accident” kelimesini içeren “les moindres accidents” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “En ufak engebeleri” (“accident” kelimesi aynı zamanda coğrafi bir terimdir) olarak çevrilirken, “redoutait les accidents pour son mari” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “kocasının başına bir kaza gelmesinden korkuyordu” olarak çevrilmiştir.

Sıfatlar ve belirteçler (zarflar) cümle içerisinde kullanıldıkları yere ve niteledikleri nesneye veya kişiye göre farklı anlamlar içerebilmektedirler. Anlambilimsel (sémantique) ve sözdizimsel (syntaxique) açıdan incelendiğinde sıfat ve belirteçlerin kelime anlamlarını farklılaştırabildikleri gözlemlenmektedir. Tablo 1’de de yer alan ve aşağıda verilen sıfat ve belirteçler bahsedilen duruma örnek oluşturmaktadırlar:

-29 metin nolu “pauvre” kelimesini içeren “pauvre créature” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “zavallı yaratık” olarak çevrilirken, “pauvres occupations de sa vie” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “hayatının tatsız tuzsuz meşgaleleri” olarak çevrilmiştir.

-49 metin nolu “tranquille” kelimesini içeren “le mouvement y sont si tranquilles” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “devinim öylesine durgundur ki” olarak çevrilirken, “Restez donc tranquilles” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “Hiç rahat durmaz mısınız” olarak çevrilmiştir.

-128 metin nolu “beau” kelimesini içeren “L’automne avait été très beau” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “Güz çok güzel geçmişti” olarak çevrilirken, “déjà grand, beau” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “onu büyümüş, yakışıklı” olarak çevrilmiştir.

-219 metin nolu “maigre” kelimesini içeren “une femme sèche et maigre” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “zayıf, kuru ...bir kadındı” olarak çevrilirken, “le maigre dîner” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “bir lokmacık yemek” olarak çevrilmiştir.

-360 metin nolu “poli,e” kelimesini içeren “le déchirement poli” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “nazik parçalayış” olarak çevrilirken, “l’acier poli” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “perdahlı (parlatılmış) çelik” olarak çevrilmiştir.

-170 metin nolu “passé,e” kelimesini içeren “couleurs passés” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “solmuş renkler” olarak çevrilirken, “l’an passé” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “geçen yıl” olarak çevrilmiştir.

-347 metin nolu “large” kelimesini içeren “un large habit marron” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “geniş bir kahverengi ceket” olarak çevrilirken, “un large fumier” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “gübre yığını” olarak çevrilmiştir.

-348 metin nolu “nerveux,se” kelimesini içeren “les bras nerveux” ifadesi Eugénie Grandet adlı romanda “damar damar kolları” olarak çevrilirken, “nerveuse” ifadesi Madame Bovary adlı romanda “sinirli” olarak çevrilmiştir.

TABLO 3. Anlam açısından aynı fakat ifade açısından farklı çevrilmiş kelimeler

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
16.	Garnies de clous	Çivilerle süslü	Çivili
19.	L'habitude de faire	-mek alışkanlığı	-mek âdeti
27.	Le bonnet	Başlık	Takke
41.	Monter	Çıkmak	Yükselmek
46.	Le rire	Gülüş	Kahkaha
55.	Immobile	Kımıldısız	Kımıldamadan
58.	Le mot	Sözcük	Kelime
63.	L'inférieure	Alt	Daha aşağı
65.	Par économie	Tutumlu davranma	Masraftan çekinme
66.	Instruit,e	Bilgi sahibi olan	Bilgili
68.	Être forcé de	-mek zorunda olmak	Mecbur olmak
83.	Une sorte de...	Gibi bir	-denecek bir
85.	La maison	Ev	Konak
86.	Le regret	Keder	Bağrı dolgun
90.	L'homme	İnsan	İnsanoğlu
98.	D'abord	İlkin	İlk zamanlar
104.	Jusqu'à	-a kadar	-e dek
106.	Surveiller	Göz kulak olmak	Nezaret etmek
111.	L'enfant	Çocukcağız	Çocuk
119.	Grand	Büyük	Büyümüş
120.	Mais	Ama	Fakat
122.	Toujours	Her zaman	Ne olursa olsun

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
123.	Pleins de	-le kaplı	-le dolu
125.	La vie	Yaşam	Hayat
127.	Haut	Yukarı	Yüksek
131	Le vieux	Eski	Köhne
140.	Le porche	Sundurma	Revak
143.	De tout son...	Bütün...ile	Olanca ...ile
144.	Comme un chêne	Meşe ağacı gibi	Bir meşe gibi
150.	Sortir	Dışarıya çıkarmak	Çıkmak
153.	Chaud	Sıcaklık	Sıcak
157.	Automne	Güz	Sonbahar
163.	.Jeune homme	Genç adam	Delikanlı
171.	Impossible	Olanaksız	Kabil olmayan
172.	Aucun	Hiç mi hiç	Birimizin bile
174.	Modéré	Ağır olmayan	İtidal
180.	Fois	Kez	(Bir) Kere
182.	Regarder	Bakmak	Seyretmek
184.	Avant	-den önce	Önce
190.	Vieux	Eski	Eski püskü
195.	Sur	Üzerinde	-ında
199.	Intérieur,e	İç	Dahili
200.	Merisier	Kuşkirazı	Yaban kirazı
207.	Ignorer	Habersiz olmak	Bilmemek
208	Convenable	Uygun	Münasip
224.	Vide	Boşalmış	Boş
232.	Entre	Arasında	Arasından
233.	Au bord	Kıyı	Kenar
243.	Le lendemain	Ertesi sabah	Ertesi gün
246.	Sembler	-gibi olmak	-gibi gelmek
248.	L'estime	Hayranlık	İtibar
249.	Lui-même	Kendi eliyle	Kendi
250.	Le plaisir	Haz	Zevk
254.	La joie	Sevinç	Haz
256.	Chose	Nesne	Şey
271.	Longtemps	Uzun zamandır	Çoktan beri
280.	Manquer de	-den yoksun olmak	Eksik olmak
281.	Animé,e	Canlanmış	Canlılık
282.	Fort	Çok	Pek
283.	La sotisse	Saçmalık	Saçma sapan şey

Metin no.	Ortak Kelimeler	Eugénie Grandet	Madame Bovary
285.	Entendre	İşitmek	Duymak
286.	Payer	Ödemek	Para vermek
289.	Finir	Sona ermek	Bitmek tükenmek
296.	Parler	Söz açmak	Bahsetmek
298.	Vers	-e doğru	Sularında
318.	La chaleur	Sıcaklık	Hararet
320.	Le sens	Anlam	Mâna
323.	Se rappeler	Anımsamak	Akla gelmek
328.	Le vent	Yel	Rüzgar
329.	Le froid	Soğuk	Serin
334.	Bientôt	Fazla ilerlemeden	Hemen
335.	Le souvenir	Anı	Hatıra
336.	À la fois	Aynı zamanda hem...	Bir taraftan
344.	Tranquillement	Sakin sakın	Rahat rahat
345.	Neuf	Yeni	Yepyeni
352.	Complet	Tam	Bütün
355.	Înégal,e	Türlü türlü	Büyük küçük
357.	Humide	Nemli	Islak
364.	Blanc, Blanche	Ak	Beyaz
365.	Simple	Sade	Basit
366.	Lattes	Lata tahtası	Lata
368.	Pâle	Soluk	Donuk
370.	Brun,e	Karaya çalan	Kestane rengi
371.	Joyeux	Sevince gömülmüş	Neşelenip
372.	Le rez-de-chaussée	Alt Kat	Aşağı kat
381.	Fraîche	Serin	Serince
391.	Sentir	Duymak	Hissetmek
194.	La gravité	Ciddilik	Vahamet
2.	Le cuir	Meşin	Kösele
277.	Premier	İlk	-nın başı
255.	L'éducation	Eğitim	Terbiye
218.	Allusion	Anıştırma	Telmih
185.	Faillir	Neredeyse -mek	Az kaldı -mek
166.	La phrase	Tümce	Söz
241.	Posséder	Sahibi olmak	-si durmak
89.	L'étonnement	Şaşkınlık	Şaşıp kalma
56.	Consoler	Avutmak	Teselli etmek

Yukarıda bulunan tablo 3'te her iki roman içerisinde bulunan ortak kelimelerin anlam açısından aynı fakat ifade açısından farklı çevrilmiş olanları verilmektedir. Çeviri açısından ele alındığında, tablo 1'deki kelimeler gibi, her iki romanda da aynı anlam verildiğinden bu kelimelerin çevirileri anlamsal yönden problem oluşturmamaktadır. Tablo 1'den tek farkı ifade açısından farklı olmalarıdır.

Özellikle yazın çevirisinde anlam hataları yapılmasına neden olan ve sorun oluşturan etmen metinlerin değişmeceli dilini yada eğretilmeli anlamlarını çevirmek zorunda kalmaktır (Aksoy, 2002, s. 53). Çevirmen adayının (öğrencinin) anlamsal düzeyde hata yapmasındaki en temel noktalardan birisi de öğrencinin bir kelimenin metin içerisindeki anlamı ile sözlük anlamını karıştırması veya ayırt etmekte zorlanmasıdır. Kelime bazında anlamsal açıdan yapılan bu inceleme ile kelimelerin birden çok anlamları olduğu ve metin içerisinde aynı kelimelerin farklı anlamlar içerebileceği bir kez daha doğrulanmıştır.

Çeviri de diğer bütün dil olayları gibi birbirinden ayrı fakat aynı zamanda birbirini tamamlayıcı iki düzeyde (kelimenin göstergesi ve anlamı) gerçekleşmektedir. Kelimenin göstergesi metinden ve durumdan bağımsızdır. Fakat kelimenin anlamı metne ve duruma bağlıdır. Çeviride iki çeşit anlamla karşılaşılmaktadır ve bunlar, tek başına bir cümle anlamı ve metne ve duruma bağlı cümle anlamı olarak adlandırılabilirler. İlk durumda cümle anlamı genel bilgilerimize dayanarak verilir fakat bir varsayımdan öteye gidemez ve doğal olarak metne tam olarak sadık kalınmış olunamaz. Oysa ki diğer durumda, cümle anlamı mevcut duruma, metne ve dil dışı etmenlere bağlı olarak verilir. Bir çevirmen, çeviri yaparken sadece kelimelerin göstergelerini değil aynı zamanda kelimenin anlamını veren dil dışı etmenleri de göz önünde bulundurmalıdır. Çünkü, kelimesi kelimesine veya cümlesi cümlesine yapılan bir çeviri hiçbir zaman tam anlamıyla metne sadık olamayacaktır. Öyle ise, çevirmen, çalışmalarını metne ve mevcut duruma bağlı olarak gerçekleştirmelidir (Wei, 1999, s.144-152).

VII. SONUÇ VE ÖNERİLER

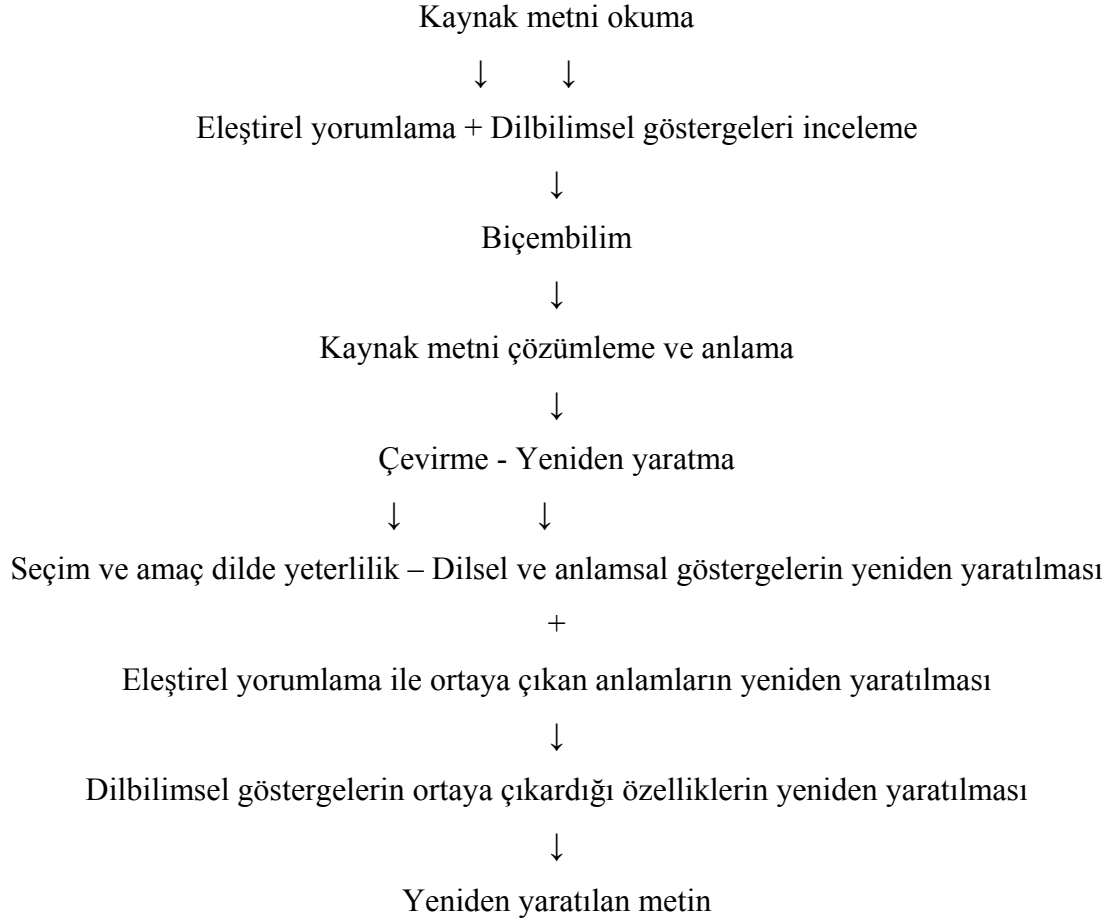
“Karşılaştırmalı Model Yaklaşımı Yardımıyla Çeviri Eğitimi” adlı tez çalışmasında, aynı dönem içerisinde yazılmış olan iki edebi eserin metinleri, kelime bazında anlam ve ifade açısından karşılaştırılmıştır. Ancak, söz konusu incelemeye geçmeden önce, çevirinin farklı açılardan tanımlaması yapılmış, tarihi süreç içerisinde ülkemizde ve dünyada geçirdiği evreler ele alınmış, akademik anlamda çeviri eğitiminin Türkiye’de ve diğer ülkelerde ne gibi aşamalardan geçip günümüze kadar geldiği irdelenmiş ve son olarak da çevirinin nasıl yapılması gerektiği sorusuna cevap aranmıştır. Genelden özele giderek yapılan bu çalışmanın son aşamasında ise yazınsal metin çevirilerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olan anlam hatalarının kaynağına ulaşmaya çalışılmış ve bu tür hataların oluşmasını önlemek adına çözümler aranmıştır.

Mounin, çeviride karşılaşılan problemleri ele aldığı “Les Problèmes Théoriques de la Traduction” adlı çalışmasında yazınsal çevirilerde karşılaşılan sorunların nedenini şu cümle ile özetlemiştir: “Hiç kuşkusuz ki, bir milletin yazınsal kültürü (edebiyatı) bizimkinden ne kadar farklı ise çevirmenin hata yapma olasılığı da o kadar artar” (1963, s. 274). Aynı dönem içerisinde yazılmış olmalarına rağmen içerdikleri aynı kelimelerin dahi nasıl farklı anlamlar içerebileceği yapılan inceleme sonucu kanıtlanmıştır. Çeviri hakkında yapılan bütün bu literatür taraması ve metinlerin en küçük anlam birimi olan kelimelerin metin bütünlüğü içerisindeki anlamlarını ve anlam farklılıklarını kapsayan karşılaştırmalı model yaklaşımı yardımıyla yapılan inceleme sonucunda, daha önce çeviri hakkında yapılan incelemeleri de destekler nitelikte olan, edebi çevirinin nasıl yapılması gerektiği

konusunda ve edebi çeviri eğitiminde öğrencilere fayda sağlayabilecek öğretici sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır:

- Bütün diğer çeviri türlerinde olduğu gibi edebi çeviride de öncelikli amaç anlamı metne sadık kalarak aktarmaktır.
- Diğer çeviri türlerinden farklı olarak edebi metinlerin çevirisinde kaynak metnin üslubunun aktarılması gereklidir.
- Anlamı aktarabilmesi için çevirmenin metni anlaması ve çözümlemesi gerekmektedir.
- Bir kelimenin iki çeşit anlamı vardır, bunlardan biri kelimenin sözlük anlamı olan göstergesidir diğeri ise kelimenin metne (kontekste) bağlı anlamıdır. Çevirmen bu iki anlamı ayırt edebilecek yetiye sahip olmalıdır.
- Çevirmen hem kaynak metne ve yazara hem de hedef kitleye sadık kalabilmelidir.
- Dolayısıyla bir çevirmen kaynak ve varış dilinin çok iyi derecede bilmeli ve yeterli derecede genel kültüre sahip olmalıdır.
- Edebi çeviri eğitiminde amaç öğrenciye edebi metinlerdeki anlaşılmazlıkları (yazarın kullandığı imgeler, eğretilmeler, uyak ve eşdizimlilikler) kavrama bilinci kazandırmak ve öğrencinin kendine özgü bir üslup geliştirmesini sağlamak olmalıdır.

Son olarak edebi çeviri sürecinde çevirmenin çeviri aşamasına gelmeden önce geçirdiği evreleri aşağıdaki şemada olduğu gibi belirtmek mümkündür:

Şema 1. Edebi çeviri sürecinde çevirmenin geçirdiği evreler

(Aksoy, 2002, s.65)

EUGÉNIE GRANDET

Il se trouve dans certaines villes de province des maisons(85) dont la vue inspire une mélancolie égale à celle que provoquent les cloîtres les plus sombres, les landes les plus ternes ou les ruines les plus tristes. Peut-être y a-t-il à la fois dans ces maisons et le silence du cloître, et l'aridité des landes, et les ossements des ruines: la vie et le mouvement y sont si tranquilles(49) qu'un étranger les croirait inhabitées, s'il ne recontrait tout à coup le regard pâle(368) et froid d'une personne(284) immobile(55) dont la figure(53) à demi monastique dépasse l'appui de la croisée, au bruit(290) d'un pas(291) inconnu.

Ces principes de mélancolie existent dans la physionomie d'un logis situé à Saumur, au bout de la rue montueuse qui mène au château, par le haut de la ville. Cette rue, maintenant peu fréquentée, chaude en été, froide(329) en hiver, obscure en quelques endroits, est remarquable par la sonorité de son petit pavé(139) caillouteux, toujours propre et sec(44), par l'étroitesse de sa voie tortueuse, par la paix de ses maisons qui appartiennent à la vieille ville, et que dominent les remparts.

Des habitations trois fois séculaires y sont encore solides quoique construites en bois, et leurs divers aspect contribuent à l'originalité qui recommande cette partie de Saumur à l'attention des antiquaires et des artistes. Il est difficile(97) de passer devant ces maisons sans admirer les énormes madriers dont les bouts sont taillés(367) en figures bizarres, et qui couronnent d'un bas-relief noir le rez-de-chaussée(372) de la plupart d'entre elles.

Ici, des pièces de bois(203) transversales sont couvertes en ardoises et dessinent des lignes bleues(312) sur les frêles murailles (23) d'un logis terminé par un toit en colombage que les ans ont fait plier(272), dont les bardeaux pourris ont été tordus par l'action alternative de la pluie et du soleil. Là se présentent des appuis de fenêtre usés, noircis, dont les délicates sculptures se voient à peine, et qui semblent trop légers pour le pot d'argile brune d'où s'élancent les œilleux ou les rosiers d'une pauvre ouvrière. Plus loin, c'est des portes(209) garnies de clous(16) énormes où le génie de nos ancêtres a tracé des hiéroglyphes domestiques dont le sens(320) ne se retrouvera jamais. Tantôt un protestant y a signé sa foi, tantôt un ligueur y a maudit Henri IV. Quelque bourgeois(4) y a gravé les insignes de sa noblesse de cloches(18), la gloire de son échevinage oublié. L'histoire de

France est là tout entière. A côté de la tremblante maison à pans hourdés où l'artisan a déifié son rabot, s'élève l'hôtel d'un gentilhomme où sur le plein cintre de la porte en Pierre(375) se voient encore quelques vestiges de ses armes, brisées(126) par les diverses révolutions qui depuis 1789 ont agité le pays.

Dans cette rue, les rez-de-chaussée commerçant ne sont ni des boutiques(181) ni des magasins, les amis du moyen âge y retrouveraient(26) l'ouvrière de nos pères en toute sa naïve(135) simplicité. Ces salles basses, qui n'ont ni devanture, ni montre, ni vitrages, sont profondes, obscures et sans ornements extérieurs ou intérieurs(199). Leur porte est ouverte en deux parties pleines, grossièrement ferrées, dont la supérieure se replie intérieurement, et dont l'inférieure(63) armée d'une sonnette à ressort va et vient constamment. L'air et le jour arrivent à cette espèce d'ancre humide(357) ou par le haut de la porte ou par l'espace qui se trouve entre(232) la voûte, le plancher et le petit mur à hauteur d'appui dans lequel s'encastrent de solides volets, ôtés le matin, remis et maintenus le soir(101) avec des barres de fer boulonnées. Ce mur(216) sert à étaler les marchandises du négociant. Là, nul charlatanisme. Suivant la nature du commerce, les échantillons consistent en deux ou trois baquets plein de sel et de morue, en quelques paquets de toile à voiles, des cordages, du laiton pendu aux solives du plancher, des cercles le long des murs, ou quelques pièces de drap sur des rayons.

Entrez. Une fille propre, pimpante de jeunesse, au blanc fichu, aux bras rouges(239) quitte son tricot, appelle son père ou sa mère(113), qui vient et vous vend à vos souhaits, flegmatiquement, complaisamment, arrogamment, selon son caractère, soit pour deux sous, soit pour vingt mille francs de marchandise.

Vous verrez un marchand de merrain assis à sa porte et qui tourne ses pouces en causant avec un voisin(37); il ne possède en apparence que de mauvaises planches à bouteilles et deux ou trois(188) paquets de lattes(366), mais(120) sur le port son chantier plein fournit tous les tonneliers de l'Anjou; il sait, à une planche près, combien il peut de tonneaux si la récolte est bonne; un coup de soleil(238) l'enrichit, un temps(303) de pluie(47) le ruine: en une seule matinée, les poinçons valent onze(299) francs ou tombent à six livres.

Dans ce pays, comme en Touraine, les vicissitudes de l'atmosphère dominant la vie commerciale. Vignerons, propriétaires(221), marchands de bois, tonneliers, aubergistes, marinières sont tous à l'affût d'un rayon de soleil; ils tremblent en se couchant(240) le soir d'apprendre(273) le lendemain(243) matin qu'il a gelé pendant la nuit; ils redoutent la pluie, le vent(328), la sécheresse, et veulent de l'eau(236), du chaud(153), des nuages, à leur fantaisie. Il y a un duel constant entre le ciel(87) et les intérêts terrestres. Le baromètre attristé, déride, égaye tour à tour les physionomies.

D'un bout à l'autre de cette rue, l'ancienne Grand'Rue de Saumur, ces mots(58) «Voilà un temps d'or!» se chiffrent de porte en porte. Aussi chacun répod-il au voisin: «Il pleut des louis!» en sachant ce qu'un rayon de soleil, ce qu'une pluie opportune lui en apporte. Le samedi, vers midi, dans la belle saison, vous n'obtiendriez pas pour un sou de marchandise chez ces braves(73) industriels. Chacun a sa vigne, sa closerie, et va passer deux jours à la campagne(11). Là, tout étant prévu, l'achat, la vente, le profit, les commerçants se trouvent avoir dix heures sur douze à employer en joyeuses parties, en observations(266), commentaires, espionnages continuels. Une ménagère n'achète pas une perdrix sans que les voisins ne demandent au mari si elle était cuite(214) à point. Une jeune fille ne met pas la tête(38) à sa fenêtre sans y être vue par tous les groupes inoccupés. Là donc, les consciences sont à jour, de même que ces maisons impénétrables, noires(331) et silencieuses, n'ont point de mystères.

La vie est presque toujours en plein air: chaque ménage s'assied à sa porte, y déjeune, y dîne, s'y dispute. Il ne passe personne dans la rue qui ne soit étudié. Aussi, jadis(94), quand un étranger arrivait(61) dans une ville de province, était-il gaussé de porte en porte. De là les bons contes, de là le surnom de copieux donné aux habitants d'Angers, qui excellaient à ces railleries urbaines.

Les anciens hôtels de la vieille ville sont situés en haut de cette rue, jadis habitée par les gentilshommes du pays. La maison, pleine de mélancolie, où se sont accomplis les événements de cette histoire, était précisément un de ces logis, restes vénérables d'un siècle où les choses(256) et les hommes(90) avaient ce caractère de simplicité que les mœurs françaises perdent de jour en jour.

Après avoir suivi les détours de ce chemin(316) pittoresque, dont les moindres accidents(314) réveillent des souvenirs(335) et dont l'effet général tend à plonger dans une sorte de(83) rêverie(88) machinale, vous apercevez un renforcement assez(269) sombre, au centre duquel est cachée la porte de la maison à M. Grandet.

Il est impossible de comprendre la valeur de cette expression(31) provinciale sans donner la biographie de M. Grandet.

M. Grandet jouissait à Saumur d'une réputation dont les causes et les effets ne seront pas entièrement compris par les personnes qui n'ont point, peu ou prou, vécu en province. M. Grandet, encore nommé par certaines gens le père Grandet, mais le nombre de ces vieillards diminuait sensiblement, était en 1789 un maître(8) tonnelier fort à son aise, sachant lire(129), écrire et compter(383). Lorsque la République française mit en vente, dans l'arrondissement de Saumur, les biens du clergé, le tonnelier, alors âgé de quarante ans, venait d'épouser la fille d'un riche marchand de planches. Grandet alla, muni de sa fortune(76) liquide et de la dot(70), muni de deux mille louis d'or, au district, où, moyennant deux cents doubles louis offerts par son beau-père au farouche républicain qui surveillait la vente des domaines nationaux, il eut pour un morceau de pain, légalement, sinon légitimement, les plus beaux vignobles de l'arrondissement, une vieille abbaye et quelques métairies.

Les habitants de Saumur étant peu révolutionnaires, le père Grandet passa pour un homme hardi, un républicain, un patriote, pour un esprit(333) qui donnait dans les nouvelles idées, tandis que le tonnelier donnait dans bonnement dans les vignes. Il fut nommé membre de l'administration du district de Saumur, et son influence pacifique s'y fit sentir politiquement et commercialement. Politiquement, il protégea les ci-devant et empêcha de tout son(143) pouvoir la vente des biens des émigrés; commercialement, il fournit aux armées républicaines un ou deux milliers de pièces de vin(96) blanc, et se fit payer en superbes prairies dépendant d'une communauté de femmes que l'on avait réservée pour un dernier lot. Sous le Consultat, le bonhomme(154) Grandet devint maire, administra sagement, vendangea mieux encore; sous l'Empire, il fut M. Grandet. Napoléon n'aimait pas les républicains: il remplaça M. Grandet, qui passait(162) pour avoir porté le bonnet(27) rouge, par un grand propriétaire, un homme à particule, un futur baron de l'Empire. M. Grandet quitta les honneurs municipaux sans aucun regret. Il avait fait faire, dans l'intérêt de la ville, d'excellents chemins qui menaient à ses propriétés. Sa maison et ses biens, très

avantageusement cadastrés, payaient(286) des impôts modérés(174). Depuis le classement de ses différents clos, ses vignes, grâce à des soins constants, étaient devenues(95) la tête du pays, mot technique en usage pour indiquer les vignobles qui produisent la première qualité de vin. Il aurait pu demander(262) la croix de la Légion d'honneur.

Cet événement eut lieu en 1806. M. Grandet avait alors cinquante-sept ans, et sa femme(92) environ trente-six. Une fille unique, fruit de leurs légitimes amours(257), était âgée de dix ans.

M. Grandet, que la Providence voulut sans doute consoler(56) de sa disgrâce administrative, hérita successivement pendant cette année de madame de La Gaudinière, née de La Bertellière, mère de madame Grandet; puis du vieux M. de La Bertellière, père de la défunte(43); et encore de madame Gentillet, grand'mère du côté maternel: trois successions dont l'importance ne fut connue de personne. L'avarice de ces trois vieillards était si passionnée que depuis longtemps ils entassaient leur argent(77) pour pouvoir le contempler secrètement. Le vieux M. de La Bertellière appelait(158) un placement une prodigalité, trouvant de plus gros intérêts dans l'aspect(72) de l'or que dans les bénéfices de l'usure. La ville de Saumur présuma donc la valeur des économies d'après les revenus des biens au soleil.

M. Grandet obtint(146) alors le nouveau titre de noblesse que notre manie d'égalité n'effacera jamais, il devint le plus imposé de l'arrondissement. Il exploitait cent arpents de vignes, qui dans les années plantureuses, lui donnaient sept à huit cents poisons de vin. Il possédait treize métaires, une vieille abbaye, où, par économie(65), il avait muré les croisées, les ogives, les vitraux, ce qui les conserva; et cent vingt-sept arpents de prairies où croissaient et grossissaient trois mille peupliers plantés en 1793. Enfin la maison dans laquelle il demeurait(54) était la sienne.

Ainsi établissait-on sa fortune visible. Quant à ses capitaux, deux seules personnes pouvaient vaguement en présumer l'importance: l'une était M. Cruchot, notaire(258), chargé des placements usuraires de M. Grandet; l'autre, M. Des Grassins, le plus riche banquier de Saumur, aux bénéfices duquel le vigneron participait à sa convenance et secrètement. Quoique le vieux Cruchot et M. Des Grassins possédassent cette profonde(340) discrétion qui engendre en province la confiance et la fortune, ils témoignaient publiquement à M.

Grandet un si grand respect que les observateurs pouvaient mesurer l'étendue des capitaux de l'ancien maire d'après la portée de l'obséquieuse considération dont il était l'objet.

Il n'y avait dans Saumur personne qui ne fût persuadé que M. Grandet n'eût un trésor particulier, une cachette pleine de louis et ne se donnât nuitamment les ineffables jouissances que procure la vue d'une grande masse d'or. Les avaricieux en avaient une sorte de certitude en voyant les yeux du bonhomme, auxquels le métal jaune semblait avoir communiqué ses teintes. Le regard d'un homme accoutumé à tirer de ses capitaux un intérêt énorme contracte nécessairement, comme celui du voluptueux, du joueur ou du courtisan, certaines habitudes indéfinissables, des mouvements furtifs, avides, mystérieux, qui n'échappent point à ses coreligionnaires. Ce langage secret forme en quelque sorte la franc-maçonnerie des passions.

M. Grandet inspirait donc l'estime(248) respectueuse à laquelle avait droit un homme qui ne devait jamais rien à personne, qui, vieux(190) tonnelier, vieux vigneron, devinait avec la précision d'un astronome quand il fallait fabriquer pour sa récolte mille poinçons ou seulement cinq cents; qui ne manquait pas une seule spéculation, avait toujours des tonneaux à vendre alors que le tonneau valait plus cher que la denrée à recueillir, pouvait mettre(112) sa vendange dans ses celliers et attendre le moment(382) de livrer son poinçon à deux cents francs quand les petits propriétaires donnaient le leur à cinq louis. Sa fameuse récolte de 1811, sagement serrée, lentement vendue, lui avait rapporté plus de deux cent quarante mille livres. Financièrement parlant, M. Grandet tenait du tigre et du boa: il savait(324) se coucher, se blottir, envisager longtemps sa proie, sauter dessus; puis il ouvrit la gueule de sa bourse, y engloutissait une charge d'écus et se couchait tranquillement(344), comme le serpent qui digère, impassible, froid, méthodique.

Personne ne le voyait passer sans éprouver(130) un sentiment d'admiration mélangé de respect et de terreur. Chacun dans Saumur n'avait-il pas senti(391) le déchirement poli(360) de ses griffes d'acier(359)? À celui-ci maître Cruchot avait procuré l'argent nécessaire à l'achat d'un domaine, mais à onze pour cent; à celui-là M. Des Grassins avait escompté des traites, mais avec un effroyable prélèvement d'intérêts. Il s'écoulait peu de jours sans que le nom(206) de M. Grandet fût prononcé, soit au marché(202) soit pendant les soirées dans les conversations de la ville. Pour quelques personnes, la fortune du vieux vigneron était l'objet d'un orgueil(102) patriotique. Aussi plus d'un négociant, plus d'un aubergiste disaient-ils aux étrangers, avec un certain contentement:

«Monsieur, nous avons ici deux ou trois maisons millionnaires; mais, quant à M. Grandet, il ne connaît pas lui-même sa fortune!»

En 1816, les plus habiles calculateurs de Saumur estimaient les biens territoriaux du bonhomme à près de quatre millions; mais, comme terme moyen, il avait dû tirer par an, depuis 1793 jusqu'en 1817, cent mille francs de ses propriétés, il était presumable qu'il possédait en argent une somme presque égale à celle de ses biens-fonds. Aussi, lorsque après une partie de boston ou quelque entretien sur les vignes, on venait à parler(296) de M. Grandet, les gens capables disaient-ils: «Le père Grandet?...le père Grandet doit avoir cinq à six millions.

— Vous êtes plus habile que je ne le suis, je n'ai jamais pu savoir le total», répondaient M. Cruchot ou M. Des Grassins, s'ils entendaient le propos.

Quelque Parisien parlait-il des Rothschild ou de M. Laffitte, les gens de Saumur demandaient s'ils étaient aussi riches que M. Grandet. Si le Parisien leur jetait en souriant une dédaigneuse affirmation, ils se regardaient en hochant la tête d'un air d'incrédulité.

Une si grande fortune couvrait d'un manteau(317) d'or toutes les actions de cet homme. Si d'abord(98) quelques particularités de sa vie donnèrent prise au ridicule et à la moquerie, la moquerie et le ridicule s'étaient usés. En ses moindres actes, M. Grandet avait pour lui l'autorité de la chose jugée. Sa parole, son vêtement(356), ses gestes, le clignement de ses yeux faisaient loi dans le pays, où chacun, après l'avoir étudié comme un naturaliste étudie les effets de l'instinct(230) chez les animaux, avait pu reconnaître la profonde et muette(30) sagesse de ses plus légers(288) mouvements.

«L'hivers(252) sera rude, disait-on, le père Grandet a mis ses gants(93) fourrés: il faut vendanger. — Le père Grandet prend beaucoup(59) de merrain, il y aura du vin cette année.»

M. Grandet n'achetait(201) jamais ni viande ni pain. Ses fermiers lui apportaient(82) par semaine(204) une provision suffisante de chapons, de poulets, d'œufs, de beurre et de blé(390) de rente. Il possédait un moulin dont le locataire devait, en sus du bail, venir chercher une certaine quantité de grains et lui en rapporter le son et la farine. La grande

Nanon, son unique servante, quoiqu'elle ne fût plus jeune, boulangeait elle-même tous les samedis le pain de la maison. M. Grandet s'était arrangé avec les maraîchers, ses locataires, pour qu'ils le fournissent de légumes. Quant aux fruits, il en récoltait une telle quantité qu'il en faisait vendre(79) une grande(119) partie au marché. Son bois de chauffage était coupé(15) dans ses haies(116) ou pris dans les vieilles truisses à moitié pourries qu'il enlevait au bord(233) de ses champs, et ses fermiers le lui charroyaient en ville tout débité, le rangeaient par complaisance dans son bûcher et recevaient(353) ses remerciement. Ses seuls(175) dépenses connues étaient le pain bénit, la toilette de sa femme, celle de sa fille et le payement(62) de leurs chaises(198) à l'église(141) ; la lumière, les gages de la grande Nanon, l'étamage de ses casseroles; l'acquittement des impositions, les réparations de ses bâtiments(346) et les frais de ses exploitations. Il avait six cents arpents de bois, récemment achetés, qu'il faisait surveiller par le garde d'un voisin, auquel il promettait une indemnité. Depuis cette acquisition seulement, il mangeait(138) du gibier.

Les manières de cet homme étaient fort(282) simples(365). Il parlait peu. Généralement il exprimait ses idées par de petites(229) phrases(166) sentencieuses et dites d'une voix douce(51). Depuis la Révolution, époque(169) à laquelle il attira les regards(48), le bonhomme bégayait d'une manière fatigante aussitôt qu'il avait à discourir longuement ou à soutenir une discussion. Ce bredouillement, l'incohérence de ses paroles, le flux de mots où il noyait sa pensée, son manque apparent de logique, attribués à un défaut d'éducation(255), étaient affectés et seront suffisamment expliqués par quelques événements de cette histoire(189). D'ailleurs quatre phrases, exactes autant que des formules algébriques, lui servaient habituellement à embrasser, à résoudre toutes les difficultés de la vie(125) et du commerce(134): « Je ne sais pas. Je ne puis pas. Je ne veux pas. Nous verrons cela. »

Il ne disait jamais ni oui ni non, et n'écrivait(186) point. Lui parlait-on, il écoutait(177) froidement, se tenait(327) le menton dans la main droite en appuyant son coude(17) droit sur le revers de la main gauche, et se formait en toute affaire des opinions desquelles il ne revenait(115) point. Il méditait longuement les moindres marchés. Quand, après une savante conversation, son adversaire lui avait livré le secret de ses prétentions en croyant le tenir(308), il lui répondait:

«Je ne puis rien conclure(196) sans avoir consulté ma femme.»

Sa femme, qu'il avait réduite à un ilotisme complet(352), était en affaires son paravent le plus commode. Il n'allait jamais chez personne, ne voulait ni recevoir ni donner à dîner; il ne faisait jamais de bruit, et semblait(246) économiser tout(263), même le mouvement. Il ne dérangeait rien chez les autres par un respect constant de la propriété.

Néanmoins, malgré la douceur de sa voix(40), malgré sa tenue(52) circonspecte, le langage et les habitudes du tonnelier perçaient, surtout quand il était au logis, où il se contraignait moins que partout ailleurs.

Au physique, Grandet était un homme de cinq pieds, trapu, carré ayant des mollets de douze pouces de circonférence, des rotules noueuses et de larges épaules(393); son visage était rond, tanné, marqué de petite vérole; son menton était droit, ses lèvres(137) n'offraient aucune sinuosité, et ses dents étaient blanches; ses yeux avaient l'expression calme et dévoratrice que le peuple accorde au basilic; son front, plein de rides transversales, ne manquait pas de(280) protubérances significatives; ses cheveux, jaunâtres et grissonnants, étaient blanc et or, disait quelques jeunes gens qui ne connaissaient pas la gravité(194) d'une plaisanterie faite sur M. Grandet. Son nez, gros par le bout, supportait une loupe veinée que le vulgaire disait, non sans raison, pleine de malice. Cette figure annonçait une finesse dangereuse, une probité sans chaleur(318), l'égoïsme d'un homme habitué à concentrer ses sentiments dans la jouissance de l'avarice et sur le seul être qui lui fût réellement quelque chose, sa fille Eugénie, sa seule héritière. Attitude, manières, démarche, tout en lui, d'ailleurs, attestait cette croyance en soi que donne l'habitude(19) d'avoir toujours réussi dans ses entreprises. Aussi, quoique de mœurs faciles(74) et molles en apparence, M. Grandet avait-il un caractère de bronze.

Toujours vêtu de la même manière, qui le voyait(99) aujourd'hui le voyait tel qu'il était depuis 1791. Ses forts souliers(279) se nouaient avec des cordons(35) de cuir(2); il portait en tout temps des bas de laine(307) drapés, une culotte courte(147) de gros drap(294) marron à boucles d'argent, un gilet de velours(33) à raies(384) alternativement jaune et puce, boutonné carrément, un large(347) habit marron à grands pans, une cravate noire des chapeau(28) de quaker. Ses gants aussi solides que ceux des gendarmes, lui duraient vingt mois(165), et, pour les conserver propres, il les posait(39) sur le bord de son chapeau à la même place, par un geste méthodique.

Saumur ne savait rien de plus sur ce personnage.

Six habitants seulement avaient le droit de venir dans cette maison. Le plus considérable des trois premiers était le neveu de M. Cruchot. Depuis sa nomination de président au tribunal de première instance de Saumur, ce jeune homme(163) avait joint au nom de Cruchot celui de Bonfons, et travaillait(176) à faire prévaloir Bonfons sur Cruchot. Il signait déjà C. de Bonfons. Le plaideur assez malavisé pour l'appeler «monsieur Cruchot» s'apercevait bientôt(334), à l'audience, de sa sottise(283). Le magistrat protégeait ceux qui le nommaient «monsieur le président», mais il favorisait de ses plus gracieux sourires les flatteurs qui lui disaient «monsieur de Bonfons». M. le président(105) était âgé de trente-trois ans, possédait(241) le domaine de Bonfons (Boni Fontins), valant sept mille livres(276) de rente; il attendait(259) la succession de son oncle le notaire et celle de son oncle l'abbé Cruchot, dignitaire du chapitre de Saint-Martin de Tours, qui tous deux passaient pour être assez riches. Ces trois Cruchot, soutenus par bon nombre de cousins, alliés à vingt maisons de la ville, formaient un parti, comme jadis à Florence les Médicis; et, comme les Médicis, les Cruchot avaient leurs Pazzi. Madame Des Grassins, mère d'un fil(117) de vingt-trois ans, venait très assidûment faire la partie de madame Grandet, espérant marier son cher Adolphe avec mademoiselle Eugénie. M. Des Grassins le banquier favorisait vigoureusement les manœuvres(25) de sa femme par de constants services secrètement rendus au vieil avaré, et arrivait toujours à temps sur le champ(78) de bataille. Ces trois Des Grassins avaient également leurs adhérents, leurs cousins(192), leurs alliés fidèles.

Du côté des Cruchot, l'abbé, le Talleyrand de la famille, bien appuyé par son frère le notaire, disputait vivement le terrain à la financière, et tentait de réserver le riche(242) héritage à son neveu le président. Ce combat secret entre les Cruchot et les Des Grassins, dont le prix était la main d'Eugénie Grandet, occupait passionnément les diverses sociétés de Saumur. Mademoiselle Grandet épousera-t-elle M. le président ou M. Adolphe Des Grassins?

A ce problème, les uns répondaient que M. Grandet ne donnerait(287) sa fille ni l'un ni l'autre. L'ancien tonnelier rongé d'ambition, cherchait, disaient-ils, pour gendre(69) quelque pair de France, à qui trois cent mille livres de rente feraient accepter(267) tous les tonneaux passés, présents et futurs des Grassins. D'autres répliquaient que M. et madame Des Grassins étaient nobles, puissamment riches, qu'Adolphe était un bien gentil cavalier, et qu'à

moins d'avoir un neveu du pape dans sa manche, une alliance si convenable(208) devait satisfaire des gens de rien, un homme que tout Saumur avait vu la doloire en main et qui, d'ailleurs, avait porté le bonnet rouge. Les plus sensés faisaient observer que M. Cruchot de Bonfons avait ses entrées à toute heure au logis, tandis que son rival n'y était reçu que les dimanches. Ceux-ci soutenaient que madame Des Grassins, plus liée avec les femmes de la maison Grandet que les Cruchot, pouvait leur inculquer certaines idées qui la feraient, tôt ou tard, réussir. Ceux-là répliquaient que l'abbé Cruchot était l'homme le plus insinuant du monde(136), et que, femme contre moine, la partie se trouvait (167) égale.

« Ils sont manche à manche », disait un bel esprit de Saumur.

Plus instruits(66), les anciens du pays prétendaient que, les Grandet étant trop avisés pour laisser sortir(150) les biens de leur famille, mademoiselle Eugénie Grandet, de Saumur, serait mariée(75) au fils de M. Grandet, de Paris, riche marchand(71) de vins en gros(178). A cela les cruchotins et les grassinistes répondaient :

« D'abord, les deux frères ne se sont pas vus deux fois depuis trente ans. Puis M. Grandet de Paris a de hautes(127) prétentions pour son fils. Il est maire d'un arrondissement, député, colonel de la garde nationale, juge au tribunal de commerce; il renie les Grandet de Saumur et prétend s'allier à quelque famille ducale par la grâce de Napoléon. »

Que ne disait-on pas d'une héritière dont on parlait à vingt lieues à la ronde et jusque dans les voitures publiques, d'Angers à Blois inclusivement ! Au commencement(261) de 1818, les cruchotins remportèrent un avantage signalé sur les grassinistes. La terre de Froidfond, remarquable par son parc, son admirable château, ses fermes(84), rivières(227), étangs, forêts, et valant trois millions, fut mise en vente par le jeune marquis de Froidfond, obligé de réaliser ses capitaux. Maître Cruchot, le président Cruchot, l'abbé Cruchot, aidés par leurs adhérents, surent empêcher la vente par petits lots. Le notaire conclut avec le jeune homme un marché d'or en lui persuadant qu'il y aurait des poursuites sans nombre à diriger contre les adjudicataires avant de rentrer(293) dans le prix des lots; il valait mieux vendre à M. Grandet, homme solvable, et capable d'ailleurs de payer la terre(21) en argent comptant. Le beau marquisat de Froidfond fut alors convoyé vers(298) l'œsophage de M. Grandet, qui, au grand étonnement(89) de Saumur, le paya, sous escompte, après les formalités. Cette affaire(67) eut du retentissement à Nantes et à Orléans.

M. Grandet alla voir son château par l'occasion(159) d'une charrette(351) qui y retournait. Après avoir jeté sur sa propriété le coup d'œil du maître, il revint à Saumur, certain d'avoir placé ses fonds(133) à cinq, et saisi de la magnifique pensée(343) d'arrondir le marquisat de Froidfond en y réunissant tous ses biens. Puis, pour remplir de nouveau(3) son trésor presque vide(224), il décida de couper à blanc ses bois, ses forêts, et d'exploiter les peupliers de ses prairies.

Il est maintenant facile de comprendre toute la valeur de ce mot: «la maison à M. Grandet», cette maison pâle, froide, silencieuse, située en haut de la ville, et abritée par les ruines des remparts.

Les deux piliers et la voûte formant la baie de la porte avaient été, comme la maison, construit en tuffeau, pierre blanche particulière au littoral de la Loire, et si molle que sa durée moyenne est à peine de deux cents ans.

Les trous(322) inégaux(355) et nombreux que les intempéries du climat y avaient bizarrement pratiqués donnaient au cintre et aux jambages de la baie l'apparence des pierres vermiculées de l'architecture française et quelque ressemblance avec le porche(140) d'une geôle. Au-dessus du cintre régnait un long bas-relief de pierre dure sculptée, représentant les quatre saisons(386), figures déjà rongées et toutes noires. Ce bas-relief était surmonté d'une plinthe saillante, sur laquelle s'élevaient(349) plusieurs de ces végétations dues au hasard, des pariétaires jaunes, des liserons, des convolvulus, du plantain, et un petit cerisier assez haut déjà.

La porte, en chêne(374) massif, brune(370), desséchée, fendue de toutes parts, frêle en apparence, était solidement maintenue par le système de ses boulons, qui figuraient des dessins(237) symétriques. Une grille carrée, petite, mais à barreaux serrés et rouges de rouille, occupait le milieu de la porte bâtarde et servait, pour ainsi dire, de motif à un marteau qui s'y rattachait par un anneau et frappait sur la tête grimaçante d'un maître clou. Ce marteau, de forme oblongue et du genre de ceux que nos ancêtres nommaient jaquemart, ressemblait à un gros point d'admiration; en l'examinant avec attention, un antiquaire y aurait retrouvé quelques indices de la figure essentiellement bouffonne qu'il représentait jadis, et qu'un long usage avait effacée.

Par la petite grille, destinée à reconnaître les amis au temps des guerres civiles, les curieux pouvaient apercevoir(338), au fond d'une voûte obscure et verdâtre, quelques marches(305) dégradées par lesquelles on montait(41) dans un jardin(389) que bornaient pittoresquement des murs épais, humides, pleins de(123) suintements et de touffes d'arbustes malingres. Ces murs étaient ceux du rempart, sur lequel s'élevaient les jardins de quelques maisons voisines. Au rez-de-chaussée de la maison, la pièce *la* plus considérable était une salle(337) dont l'entrée se trouvait sous la voûte de la porte cochère. Peu de personnes connaissent l'importance d'une salle dans les petites villes de l'Anjou, de la Touraine et du Berri. La salle est à la fois(336) l'antichambre, le salon, le cabinet, le boudoir, la salle à manger; elle est le théâtre de la vie domestique, le foyer(362) commun; là le coiffeur du quartier(228) venait couper deux fois l'an les cheveux de M. Grandet; là entraient(1) les fermiers, le curé(64), le sous-préfet, le garçon(5) meunier. Cette pièce, dont les deux croisées donnaient sur la rue(179), était planchée; des panneaux gris, à moulures antiques, la apparentes également peintes en gris, dont les entre-deux étaient remplis de blanc en bourre qui avait jauni.

Un vieux(131) cartel de cuivre incrusté d'arabesque en écaille(387) ornait le manteau de la cheminée(358) en pierre blanche(364), mal(60) sculpté, sur lequel était une glace verdâtre, dont les côtés, coupés en biseau pour en montrer(310) l'épaisseur, reflétaient un filet de lumière le long d'un trumeau gothique en acier damasquiné. Les deux girandoles de cuivre doré qui décoraient(376) chacun des coins de la cheminée étaient à deux fins: en enlevant les roses qui leur servaient de bobèches, et dont la maîtresse branche s'adaptait au piédestal, de marbre bleuâtre agencé de vieux cuivre, ce piédestal formait un chandelier pour les petits jours.

Les sièges, de forme antique, étaient garnis en tapisseries représentant les fables de La Fontaine; mais il fallait le savoir pour en reconnaître les sujets, tant les couleurs(145) passés(170) et les figures criblées de repises se voyaient difficilement. Aux quatre angles de cette salle se trouvaient des encoignures, espèces de buffets terminés par de crasseuses étagères. Une vieille table à jouer en marqueterie, dont le dessus faisait échiquier, était placée dans le tableau qui séparait les deux fenêtres. Au-dessus de cette table(197), il y avait un baromètre ovale, à bordure noire, enjolivé par des rubans(339) de bois doré, où les mouches avaient si licencieusement folâtré que la dorure(379) en était un problème. Sur la paroi opposée à la cheminée, deux portraits au pastel étaient censés représenter l'aïeul de

madame Grandet, le vieux M. de La Bertellière, en lieutenant aux gardes françaises, et défunt madame Gentillet, en bergère. Aux deux fenêtres étaient drapés des rideaux en gros de Tours rouge, relevés par des cordons de soie(173) à glands(36) d'église. Cette luxueuse décoration, si peu en harmonie avec les habitudes de Grandet, avait été comprise dans l'achat de la maison, ainsi que le trumeau, le cartel, le meuble en tapisserie et les encoignures en bois de rose.

Dans la croisée la plus rapprochée de la porte se trouvait une chaise de paille dont les pieds(110) étaient montés sur des patins afin d'élever(118) madame Grandet à une hauteur qui lui permît de voir les passants. Une travailleuse en bois de merisier(200) déteint remplissait l'embrasure, et le petit fauteuil d'Eugénie Grandet était placé tout auprès.

Depuis quinze ans, toutes les journées de la mère et de la fille(392) s'étaient paisiblement écoulées(121) à cette place, dans un travail(7) constant, à compter du mois d'avril jusqu'au(104) mois de novembre. Le 1er de ce dernier mois, elles pouvaient prendre leur station d'hiver à la cheminée. Ce jour-là seulement, Grandet permettait qu'on allumât du feu dans la salle, et il le faisait éteindre au 31 mars, sans avoir égard ni aux premiers froids du printemps(278) ni à ceux de l'automne. Une chaufferette, entretenue avec la braise provenant du feu de la cuisine(354) que la grande Nanon leur réservait en usant d'adresse, aidait madame et mademoiselle Grandet à passer les matinées ou les soirées les plus fraîches(381) des mois d'avril et d'octobre(168).

La mère et la fille entretenaient tout le ligne de la maison et employaient si consciencieusement leurs journées à ce véritable labeur d'ouvrière que, si Eugénie voulait broder une collerette à sa mère, elle était forcée de(68) prendre(50) sur ses heures de sommeil(319) en trompant son père pour avoir de la lumière(309). Depuis longtemps(271) l'avare distribuait la cahndelle à sa fille et à la grande Nanon, de même qu'il distribuait dès le matin le pain et les denrées nécessaires à la consommation journalière.

La grande Nanon était peut-être la seule créature humaine capable d'accepter le despotisme de son maître. Toute la ville l'enviait à M. et madame Grandet. La grande Nanon, ainsi nommée à cause de sa taille(12) haute de cinq pieds huit pouces, appartenait à Grandet depuis trente-cinq ans. Quoiqu'elle n'eût que soixante livres de gages, elle passait pour une des plus riches servantes(225) de Saumur. Ces soixante livres, accumulées depuis

trente-cinq ans, lui avaient permis de placer récemment quatre mille livres en viager chez maître Cruchot. Ce résultat des longues(187) et persistantes économies de la grande Nanon parut(222) gigantesque. Chaque servante, voyant à la pauvre sexagénaire du pain pour ses vieux jours, était jalouse d'elle, sans penser au dur servage par lequel il avait été acquis.

A l'âge de vingt-deux ans, la pauvre fille n'avait pu se placer_chez personne, tant sa figure semblait repoussante; et certes ce sentiments était bien injuste: sa figure eût été fort admirée sur(195) les épaules d'un grenadier de la garde; mais en tout il faut, dit-on, l'à-propos. Forcée de quitter(253) une ferme incendiée où elle gardait(103) les vaches, elle vint à Saumur, où elle chercha du service, animée(281) de ce robuste courage qui ne se refuse à rien.

Le père Grandet pensait(142) alors à se marier et voulait déjà monter son ménage(220). Il avisa cette fille, rebutée de porte en porte. Juge de la force corporelle en sa qualité de tonnelier, il devina le parti qu'on pouvait tirer d'une créature femelle taillée en Hercule, plantée sur ses pieds comme un chêne(144) de soixante ans sur ses racines, forte des hanches(378), carrée du dos(311), ayant des mains(155) de charretier et une probité vigoureuse comme l'était son inactive vertu. Ni les verrues qui ornaient ce visage(32) martial, ni le teint de brique, ni les bras(235) nerveux(348), ni les haillons de la Nanon n'épouvantèrent le tonnelier, qui se trouvait encore dans l'âge où le cœur tressaille. Il vêtit alors, chaussa, nourrit la pauvre fille, lui donna des gages, et l'employa sans trop la rudoyer.

En se voyant ainsi accueillie, la grande Nanon pleura(300) secrètement de joie(254) et s'attacha sincèrement au tonnelier, qui, d'ailleurs, l'exploita féodalement. Nanon faisait tout: elle faisait la cuisine, elle faisait les buées, elle allait laver(234) le linge à la Loire, le rapportait sur ses épaules; elle se levait(6) au jour, se couchait tard faisait à manger à tous les vendangeurs pendant les récoltes, surveillait(106) les halleboteurs;défendait(251), comme un chien(341) fidèle, le bien de son maître; enfin, pleine d'une confiance aveugle en lui, elle obéissait sans murmure(373) à ses fantaisies les plus saugrenues

Lors de la fameuse année de 1811, dont la récolte coûta des peines inouïes, après vingt ans de service, Grandet résolut de donner sa vieille montre à Nanon, seul présent qu'elle reçut jamais de lui abandonnât ses vieux souliers (elle pouvait les mettre), il est impossible(171) de considérer(217) le profit trimestriel des souliers de Grandet comme un

cadeau, tant ils étaient usés. La nécessité rendit cette pauvre fille si avare que Grandet avait fini par l'aimer comme on aime un chien, et Nanon s'était laissé mettre au cou un colier garni de pointes dont les piqûres ne la piquaient plus. Si Grandet coupait le pain avec un peu(264) trop de parcimonie, elle ne s'en plaignait pas; elle participait gaiement aux profits hygiéniques que procurait le régime sévère de la maison, où jamais personne n'était malade.

Puis la Nanon faisait partie de la famille: elle riait quand riait Grandet, s'attristait, gelait, se chauffait, travaillait avec lui. Combien de douces compensations dans cette égalité! Jamais le maître n'avait reproché à la servante ni l'alberge ou la pêche de vigne, ni les prunes ou les brugnon mangés sous l'arbre(160).

«Allons, régale-toi, Nanon», lui disait-il dans les années où les branches pliaient sous les fruits, que les fermiers étaient obligés de donner aux cochons(81).

Pour une fille des champs qui dans sa jeunesse n'avait récolté que de mauvais traitements, pour une pauvre se recueille par charité, le rire(46) équivoque du père Grandet était un vrai rayon de soleil. D'ailleurs, le cœur simple, la tête étroite de Nanon ne pouvait contenir qu'un sentiment et une idée(45). Depuis trente-cinq ans, elle se voyait toujours arrivant devant le chantier du père Grandet, pieds nus, en haillons et entendait(285) toujours le tonnelier lui disant: «Que voulez-vous, ma mignonne?» et sa reconnaissance était toujours jeune. Quelquefois, Grandet, songeant que cette pauvre(29) créature n'avait jamais entendu le moindre mot flatteur, qu'elle ignorait(207) tous les sentiments doux que la femme inspire, et pouvait comparaître un jour devant Dieu, plus chaste de pitié, disait en la regardant: «Cette pauvre Nanon!»

Son exclamation était toujours suivie d'un regard indéfinissable que lui jetait la vieille serante. Ce mot, dit de temps à autre, formait depuis longtemps une chaîne(342) d'amitié non interrompue et à la quelle chaque exclamation ajoutait un chaînon. Cette pitié, placée au cœur de Grandet et prise tout en gré par la vieille fille, avait je ne sais quoi d'horrible. Cette atroce pitié d'avare, qui réveillait mille plaisirs(250) au cœur du vieux tonnelier, était pour Nanon sa somme de bonheur. Qui ne dira pas aussi: «Pauvre Nanon!» Dieu reconnaîtra ses anges aux inflexions de leur voix et à leurs mystérieux regrets(86). Il y avait dans Saumur une grande quantité de ménages où les domestiques(191) étaient mieux traités, mais où les maîtres n'en recevaient néanmoins aucun(172) contentement. De là cette

autre phrase: «Qu'est-ce que les Grandet font donc à leur grande Nanon, pour qu'elle leur soit si attachée? Elle passerait dans le feu pour eux!»

Sa cuisine, dont les fenêtres(226) grillées donnaient sur la cour(80), était toujours propre, nette, froide, véritable cuisine d'avare où rien devait se perdre(332). Quand Nanon avait lavé sa vaisselle, serré les restes(24) du dîner, éteint son feu(109), elle quittait sa cuisine, séparée de la salle par un couloir, et venait(161) filer du chanvre auprès de ses maîtres. Une seule chandelle(152) suffisait à la famille pour la soirée. La servante couchait au fond de ce couloir, dans un bouge éclairé par un jour de souffrance. Sa robuste santé lui permettait d'habiter impunément cette espèce de trou, d'où elle pouvait entendre le moindre bruit par le silence profond qui régnait nuit et jour dans la maison. Elle devait, comme un dogue chargé de la police, ne dormir que d'une oreille(385) et se reposer en veillant.

La description des autres portions(301) du logis se trouvera liée aux événements de cette histoire; mais d'ailleurs le croquis de la salle où éclatait tout le luxe(350) du ménage peut faire soupçonner par avance la nudité des étages supérieurs.

En 1819, vers le commencement de la soirée, au milieu du mois de novembre, la grande Nanon alluma du feu pour la première fois. L'automne(157) avait été très beau(128). Ce jour était un jour de fête bien connu des cruchotins et des grassinistes. Aussi les six antagonistes se préparaient-ils à venir, armés de toutes pièces, pour se rencontrer dans la salle et s'y surpasser en preuves d'amitié.

Le matin(215), tout Saumur avait vu madame et mademoiselle Grandet, accompagnées de Nanon, se rendant à(313) l'église paroissiale pour y entendre la messe, et chacun se souvint que ce jour était l'anniversaire de la naissance de mademoiselle Eugénie. Aussi, calculant l'heure(183) où le dîner devait finir(289), maître Cruchot, l'abbé Cruchot et M. C. de Bonfons s'empresaient-ils d'arriver avant(184) les Des Grassins pour fêter(260) mademoiselle Grandet. Tous trois apportaient d'énormes bouquets cueillis dans leurs petites serres. La queue des fleurs(380) que le président voulait présenter était ingénieusement enveloppée d'un ruban de satin blanc orné de franges d'or.

Le matin, M. Grandet, suivant sa coutume pour les jours mémorables de la naissance et de la fête d'Eugénie, était venu la surprendre au lit, et lui avait solennellement offert son présent paternel, consistant, depuis treize années, en une curieuse pièce d'or.

Madame Grandet donnait ordinairement à sa fille une robe d'hiver ou d'été(223), selon la circonstance. Ces deux robes, les pièces d'or qu'elle récoltait au premier jour de l'an et à la fête de son père, lui composaient un petit revenu de cent écus environ, que Grandet aimait(297) à lui voir entasser. N'était-ce pas mettre son argent d'une caisse dans une autre, et, pour ainsi dire, élever à la brochette l'avarice de son héritière, à laquelle il demandait parfois compte de son trésor, autrefois grossi par les La Bertellière, en lui disant:

«Ce sera ton douzain de mariage.»

Le douzain est un antique usage encore en vigueur et saintement conservé dans quelques pays situés au centre de la France. En Berri, en Anjou, quand une jeune fille se marie, sa famille ou celle de l'époux doit lui donner une bourse où se trouvent, suivant les fortunes; douze pièces, ou douze douzaines de pièces, ou douze cents(275) pièces d'argents ou d'or. La plus pauvre des bergères ne se marierait pas(244) sans son douzain, ne fût-il composé que de gros sous. On parle encore à Issoudun de je ne sais quel douzain offert à une riche héritière et qui contenait cent quarante-quatre portugaises d'or. Le pape Clément VII, oncle de Catherine de Médicis, lui fit présent, en la mariant à Henri II, d'une douzaine de médailles d'or antiques de la plus grande valeur.

Pendant le dîner, le père, tout joyeux(371) de voir son Eugénie plus belle dans une robe neuve(345), s'était écrié:

«Puisque c'est la fête d'Eugénie, faisons du feu! ce sera de bon augure.

— Mademoiselle se mariera dans l'année, c'est sûr, dit la grande Nanon en remportant les restes d'une oie, ce faisant des tonneliers.

— Je ne vois point de parti pour elle à Saumur», répondit madame Grandet en regardant son mari d'un air timide, qui vu son âge, annonçait l'entière servitude conjugale sous laquelle gémissait la pauvre femme.

Grandet contempla sa fille et s'écria gaiement:

«Elle a vingt-trois ans aujourd'hui, l'enfant(111); il faudra bientôt s'occuper d'elle.»

Eugénie et sa mère se jetèrent silencieusement un coup d'œil d'intelligence.

Madame Grandet était une femme sèche et maigre(219), jaune(231) comme un coing, gauche, lente; une de ces femmes qui semblent faites pour être tyrannisées. Elle avait de gros os(245), un gros nez, un gros front(388), de gros yeux(211), et offrait, au premier(277) aspect, une vague ressemblance avec ces fruits cotonneux qui n'ont plus ni saveur ni suc. Ses dents(107) étaient noires et rares, sa bouche(156) était ridée, son menton affectait la forme dite en galoche. C'était une excellente femme, une vraie La Bertellière. L'abbé Cruchot savait trouver quelques occasions de lui dire qu'elle n'avait pas été trop mal, et elle le croyait. Une douceur angélique, une résignation d'insecte tourmenté par des enfants, une pitié rare, une inaltérable égalité d'âme, un bon cœur, la faisaient universellement plaindre et respecter.

Son mari(315) ne lui donnait jamais plus de six francs à la fois pour ses menues dépenses(212). Quoique ridicule en apparence, cette femme, qui, par sa dot et ses successions, avait apporté au père Grandet plus de trois cent mille francs, s'était toujours sentie si profondément humiliée d'une dépendance et d'un ilotisme contre lequel la douceur de son âme lui interdisait de se révolter qu'elle n'avait jamais demandé un sou, ni fait une observaiton sur les actes(247) que maître Cruchot lui présentait à signer. Cette fierté sotte et secrète, cette noblesse d'âme constamment méconnue et blessé par Grandet, dominaient la conduite(10) de cette femme.

Madame Grandet mettait constamment une robe(369) de levantine verdâtre, qu'elle s'était accoutumée à faire durer près d'une année; elle portait(34) un grand fichu de cotonnade blanche, un chapeau de paille coucue, et gardait presque toujours(122) un tablier(268) de taffetas noir. Sortant peu du logis, elle usait peu de souliers. Enfin, elle ne voulait jamais rien pour elle.

Aussi Grandet, saisi parfois d'un remords en se rappelant(323) le long temps écoulé depuis le jour où il avait donné six francs à sa femme, stipulait-il toujours des épingles pour elle en vendant ses récoltes de l'année. Les quatre ou cinq louis offerts par le Hollandais ou le Belge acquéreur de la vendage Grandet formaient plus clair(205) des revenus annuels de madame Grandet.

Mais, quand elle avait reçu cinq louis, son mari lui disait(114) souvent, comme si leur bourse eût été commune: «As-tu quelques sous à me prêter?» et la pauvre femme, heureuse de pouvoir faire(193) quelque chose pour un homme que son confesseur lui représentait comme son seigneur et maître, lui rendait, dans le courant de l'hiver, quelques écus sur l'argent des épingles.

Lorsque Grandet tirait de(306) sa poche(132) la pièce de cent sous allouée par mois pour les menues dépenses, le fil, les aiguilles et la toilette de sa fille, il ne manquait jamais, après avoir boutonné son gousset, de dire à sa femme:

«Et toi, la mère, veux-tu quelque chose?

— Mon ami, répondait madame Grandet, animée par un sentiment de dignité maternelle, nous verrons cela.»

Sublimité perdue (148)! Grandet se croyait très généreux envers sa femme. Les philosophes qui rencontrent des Nanon, des madame Grandet, des Eugénie, ne sont-ils pas en droit de trouver(274) que l'ironie est le fond du caractère de la Providence? Après ce dîner, où pour la première fois(180), il fut question du mariage d'Eugénie, Nanon alla chercher(149) une bouteille de cassis dans la chambre(151) de M. Grandet, et manqua de tomber en descendant(304).

«Grande bête(321), lui dit son maître, est-ce que tu laisserais choir comme une autre, toi?

— Monsieur, c'est cette marche de votre escalier qui ne tient pas.

— Elle a raison, dit madame Grandet. Vous auriez dû la faire raccommorder depuis longtemps. Hier Eugénie a failli(185) s'y fouler le pied.

— Tiens, dit Grandet à Nanon en la voyant toute pâle, puisque c'est la naissance d'Eugénie, et que tu as manqué de tomber(325), prends un petit verre(213) de cassis pour te remettre.

— Ma foi, je l'ai bien gagné, dit Nanon. A ma place, il y a bien des gens qui auraient cassé la bouteille(9); mais je me serais plutôt cassé le coude pour la tenir en l'air(13).

— C'te pauvre Nanon ! dit Grandet en lui versant(124) le cassis.

— T'es-tu fait mal(292)? lui dit Eugénie en la regardant avec intérêt(91).

— Non, puisque je me suis retenue en me fichant sur mes reins.

— Eh bien, puisque c'est la naissance d'Eugénie, dit Grandet, je vais vous raccommo-
der votre marche. Vous ne savez pas, vous autres, mettre le pied dans le coin, à l'endroit où elle
est encore solide.»

Grandet prit la chandelle, laissa(14) sa femme, sa fille et sa servante sans autre
lumière que celle du foyer qui jetait(20) de vives flammes(361), et alla dans le fournil
chercher des planches, des clous(377) et ses outils.

«Faut-il vous aider? lui cria Nanon en l'entendant frapper(22) dans l'escalier.

— Non! non! ça me connaît», répondit l'ancien tonnelier.

Au moment où Grandet raccommo-
dait lui-même (249) son escalier vermoulu et
sifflait à tue-tête en souvenir de ses jeunes années, les trois Cruchot frappèrent à la porte.

«C'est-y vous, monsieur Cruchot ? demanda Nanon en regardant par la petite grille.

— Oui», répondit le président.

Nanon ouvrit(302) la porte, et la lueur(363) du foyer, qui se reflétait sous la voûte,
permit aux trois Cruchot d'apercevoir l'entrée de la salle.

«Ah vous êtes des fêteurs, leur dit Nanon en sentant les fleurs.

— Excusez, messieurs, cria Grandet en reconnaissant la voix de ses amis, je suis à vous! Je
ne suis pas fier, je rafistole moi-même une marche de mon escalier.

— Faites, faites, monsieur Grandet! Charbonnier est maire chez lui», dit sentencieusement le
président, en riant tout seul de son allusion(218), que personne ne comprit(210).

Madame et mademoiselle Grandet se levèrent. Le président, profitant de l'obscurité,
dit alors à Eugénie

«Me permettez-vous, mademoiselle, de vous souhaiter, aujourd'hui que vous venez
de naître, une suite d'années heureuses, et la continuation de la santé dont vous jouissez?»

Il offri(265) un gros bouquet de fleurs rares à Saumur; puis, serrant l'héritière par les coudes, il l'embrassa(108) des deux côtés du cou(295), avec une complaisance qui rendit Eugénie honteuse. Le président, qui ressemblait à un grand clou rouillé, croyait ainsi faire sa cour.

«Ne vous gênez pas, dit Grandet en rentrant. Comme vous y allez, les jours(270) de fête, monsieur le président!

— Mais, avec mademoiselle, répondit l'abbé Cruchot armé de son bouquet, tous les jours seraient pour mon neveu des jours de fête.»

L'abbé baisa la main d'Eugénie. Quant à maître Cruchot, il embrassa la jeune fille tout bonnement sur les deux joues(164), et dit :

«Comme ça nous pousse, ça! Tous les ans douze mois.»

En replaçant la lumière devant le cartel, Grandet, qui ne quittait jamais une plaisanterie et la répétait(42) à satiété quand elle lui semblait(246) drôle, dit:

«Puisque c'est la fête d'Eugénie, allumons les flambeau (100)!»

Il ôta soigneusement les branches(326) des candélabres, mit la bobèche à chaque piédestal, prit des mains de Nanon une chandelle neuve entortillée d'un bout de papier(57), la ficha dans le trou, l'assura, l'alluma, et vint s'asseoir à côté de sa femme, en regardant(182) alternativement ses amis, sa fille et les deux chandelles. L'abbé Cruchot, petit homme dodu, grassouillet, à perruque rousse et plate(330), à figure de vieille femme joueuse, dit en avançant ses pieds bien chaussés dans de forts souliers à agrafes d'argent :

«Les Des Grassins ne sont pas venus?

— Pas encore, dit Grandet.

(Balzac, 1970-1971)

EUGÉNIE GRANDET

Kimi taşra kentlerinde, bakanlara en karanlık manastırların, en donuk çorak toprakların, en kasvetli yıkıntıların uyandırdığı hüznü veren evler(85) vardır. Belki aynı zamanda hem manastırların sessizliği, hem çorak toprakların kuruluğu, hem de yıkıntıların kırılıp dökülmüşlüğü vardır bu evlerde: buralarda yaşam ve devinim öylesine durgundur(49) ki, bilinmedik bir ayak(291) sesi(290) üzerine, keşiş yüzlerini andıran yüzü(53), pencere desteğinin üst yanına çıkan kımiltısız(55) bir kimsenin(284) soluk(368) ve soğuk bakışlarıyla karşılaşmese, bir yabancı, içlerinde kimsenin oturmadığını sanabilir. Saumur'de kentin yukarısından şatoya giden, biçimsiz bir sokağın ucunda bulunan bir evin yüzünde de, aynı hüznün özleri yaşar şimdilerde pek gidilip gelinmeyen yazın sıcak, kışın soğuk(329) kimi yerleri de karanlık olan bu sokak, her zaman temiz ve kuru(44), çakıllı kaldırımın(139) sesliliği, eğri büğrü yolunun darlığı, eski kentin malı olan, surlara yukarıdan bakan evlerin sakinliği ile dikkati çeker. Burada, tam üç kez asırlık olmuş barınaklar, tahtadan yapılmış olmalarına karşın, hâlâ sağlamdırlar; değişik görünüşleri, Saumur'ün bu bölümüne antikacıların, sanatçıların dikkatini çeken özgünlüğe pek çok şeyler ekler. Bu evlerin önünden geçip de uçları yontulup(367) garip biçimler oluşturmuş olan çocuklarının alt katını(372) kara, hafif bir kabartmayla çevreleyen kocaman çam kerestelere hayran kalmamak kolay değildir(97). Burada, çapraz tahta(203) parçaları karataşlarla örtülüdür, çürümüş padavraları yağmurla güneşin birbirini kovalayan etkileriyle bükülmüş, yılların eğdiği(272), alçılı, tuğlalı bir sivri çatı ile biten bir evin incecik duvarları(23) üzerinde mavi(312) çizgiler çizerler. Burada, yıpranmış kararmış pencere destekleri göze çarpar, zarif oynamaları pek görülmez, üzerlerinde yoksul bir işçinin karanfilleri ya da gülleri boy atan, kararmış, kil saksılara göre fazla hafif gibi görünürler. Daha ötede, kocaman çivilerle süslü(16) kapılar(209) vardır, atalarımızın dehası, anlamı(320) bir daha hiçbir zaman bulunmayacak hiyeroglifler çizmiştir bu kapılara. Bazen bir protestan buraya inancının mührünü basmış, bazen de bir birlik yanlısı burada IV. Henry'ye lanet yağdırmıştır. Bir burjuva(4) buraya çan(18) asaleti'nin belirtilerini, unutulmuş yöneteminin şanını işlemiştir. Fransa tarihi bütünüyle burdadır. İşçinin harç küreğini üzerinde tanırlaştırdığı duvarları dolma, titrek evin yanında, bir asilzadenin köşkü yükselir; köşkün taş(375) kapısının yarım daire biçimi kemeri üzerinde, 1789'dan beri ülkeyi çalkalandıran değişik devrimler sırasında kırılmış(126) armalarının bazı kalıntıları hala görülür. Bu sokakta, ticarete ayrılmış alt katlar, ne dükkan(181), ne de ardiyedir; ortaçağ meraklıları orada, bütün doğal(135) sadetliği

içinde, atalarımızın eski dükkanlarını bulabilirler(26). Vitriini de, saati de, camekânı da bulunmayan bu basık odalar derin, karanlıktadırlar; ne dışlarında bir süs vardır, ne de içlerinde(199). Kapıları kaba demirli iki kanattan oluşur. Üstteki içeriye açılır, yaylı bir çingırağı olan alt(63) kanat sürekli olarak gidip gelir. Bu bir tür nemli(357) ine hava ve ışık ya kapının yukarisından ya da içlerine sabah çıkarılıp akşam(101) yeniden konulan, somunlu demir çubuklarla tutturulan sağlam panjurların takıldığı, destek yüksekliğindeki küçük duvarla döşeme arasındaki(232) açıklıktan girer. Bu duvar(216), tüccarın mallarını sergilemesine yarar. Hiç bir şaklabanlık yoktur burada. Ticaretin türüne göre, örnekler, tuz ve morina balığı ile dolu iki üç ağaç kovadan, bir kaç top yelken bezinden, halatlardan, kırıslara asılmış pirinç madenlerinden duvarlardaki çemberlerden, ya da raflar üzerindeki birkaç parça kumaştan öteye geçmez. Girin içeri. Atkısı ak, kolları kırmızı(239), güzelliği gençliğinden gelen bir kız, örgüsünü bırakır, annesini(113) ya da babasını çağırır, annesi ya da babası da, ister iki paralık, ister yirmi bin franklık mal olsun, huyuna göre, soğuklukla, tatlılıkla, çalımla satar size istediğinizi. Bir komşusuyla(37) konuşurken başparmağını oynatan, kapısı önüne oturmuş bir fiçi tahtacısı göreceksiniz; görünüşte yalnız kötü şişe tahtaları, iki üç(188) deste de lata(366) tahtası vardır; ama(120) liman üzerindeki dopdolu şantiyesi Anjou'nun bütün fiçilerine mal yetiştirir; ürün iyi olunca ne kadar fiçi yetiştirebileceğini tek tahtasına kadar bilir; güneşin(238) şöyle bir çıkıvermesi onu zengin eder, yağmurlu(47) bir hava(303) batırır: Sabahla öğle arasında, fiçiler on bir(299) franga yükselir, ya da altı franga düşerler; Touraine'de olduğu gibi bu memlekette de ticaret yaşamına havanın değişiklikleri egemendir. Bağcılar, toprak sahipleri(221), tahta-satıcıları, fiçiciler, hancılar, denizciler, bir güneş ışığını gözetlerler; akşam yatarken(240), ertesi sabah(243) kalkınca geceleyin don olduğunu öğrenmek(273) korkusuyla titrerler; yağmurdan, yelden(328), karanlıktan korkar, gönüllerine göre su(236), sıcaklık(153), bulut isterler. Gökyüzü(87) ile yeryüzü çıkarları arsında sürekli bir düello vardır. Barometre, yüzleri sırasıyla kederlendirir, güldürür, neşelendirir. Bu sokağın, Saumur'un eski büyük sokağının bir başından bir başına kapıdan kapıya, "İşte altın bir hava!" sözcükleri(58) dökülür. Bunun için de herkes, "Altın yağıyor!" diye yanıt verir komşusuna, bir güneş ışınının, uygun bir yağmurun getirdiği altınların hesabını bilir. Cumartesi günleri vakit öğleye yaklaştı mı, bu iyi(73) işadamlarından bir meteliklik bir mal bile alamazsınız. Her birinin kendi bağı vardır, iki gün kalmak üzere köye(11) giderler. Alış, satış, kazanç, herşey önceden bilindiğinden, burada tüccarlar on iki saatlerinin onunu keyifli eğlencelerle, gözetlemelerle(266), açıklamalarla, sürekli casusluklarla geçirirler. Bir ev hanımı bir keklik almaya görsün, komşular kekliğin tam kıvamında pişip pişmediğini(214) sorarlar kocasına.

Bir genç kız başını(38) penceresinden uzatmayagörsün, bütün işsiz topluluklarca görüldüğünün resmidir. Burada, bu girilmez, kara(331), sessiz evlerin hiç bir gizlemi olmadığı gibi, bilinçler de gözler önündedir. Yaşam hemen her zaman açık havada geçer; her aile kapısının önüne oturur, öğle akşam yemek yer, kavga eder. Sokaktan bir kimse geçti mi mutlaka incelenir. Eskiden(94) bir taşra kentine gelen(61) bir yabancının her kapıda alaya alınması da bu yüzdendi ya. Tatlı öyküler buradan gelir, kentlileri alaya alma da herkesi geride bırakan Angerslilere verilen dilbaz lakabı buradan gelir. Eski kentin eski konakları bu sokağın yukarısındadır; bir zamanlar memleketin beyzadeleri oturlardı orada. İçinde bu öykünün olayları geçmiş olan, hüznü dolu ev de, bu evlerden, nesnelerin(256) ve insanların(90) fransız yaşayışından günden güne silinen şu sadelik niteliğini taşıdığı bir yüzyılın saygıdeğer kalıntılarından biriydi. En ufak engebeleri(314) bile anılar(335) uyandıran, insanı kendiliğinden düşlere(88) yöneltmek gibi bir(83) etkisi olan bu garip yolun(316) dönemeçlerini geçtikten sonra, oldukça(269) loş bir girinti görürsünüz; bu giritinin orta yerinde 'Mösyö Grandet'nin evinin' kapısı gizlidir. Mösyö Grandet'nin yaşam öyküsü verilmedikçe, bu taşra deyiminin(31) değerini anlamak olanaksızdır.

Mösyö Grandet'nin Saumur'de öyle bir ünü vardı ki az çok taşrada yaşamamış kimseler bunun nedenlerini, etkilerini hiç bir zaman tümüyle anlamayacaklardır. Kimilerinin -ama bu ihtiyaçların sayısı belirgin biçimde azalıyordu- hala Grandet Baba da dedikleri Mösyö Grandet, 1789'da, okuma(129), yazma ve hesap(383) bilen hali vakti pek yerinde bir usta(8) fişciydi. Fransız Cumhuriyeti Saumur ilçesinde kilisenin mallarını satışa çıkarır çıkarmaz, o sırada kırk yaşlarında bulunan fişci, zengin bir tahta satıcısının kızıyla yeni evlenmişti. Grandet, elinde para olarak bulundurduğu servetini(76) ve drahomayı(70), iki bin altın *louis*'yi cebine koyup kaymakamlığa gitti; burada, ulusal toprakların ve yapıların satışını yöneten azgın cumhuriyetçiye kayınpederince armağan edilen iki yüz *çift louis* lirası karşılığında, dürüstçe değilse bile yasal olarak, ilçenin en güzel bağlarını, eski bir manastırını ve birkaç küçük çiftliği yok pahasına ele geçirdi. Saumurlüler pek öyle devrimci olmadıklarından, Grandet Baba gözü pek bir adam, bir cumhuriyetçi, bir yurtsever, yeni görüşlere tutkun bir kimse(333) olarak tanındı, oysa fişci yalnızca bağlara tutkundur. Saumur ilçesinin yönetim kurulu üyeliğine getirildi, barışçı etkisi siyaset bakımında da, ticaret bakımından da kendini duyurdu. Siyaset bakımından, düşükleri korudu, göç edenlerin mallarının satılmasını bütün gücüyle(143) önledi; ticaret bakımından, cumhuriyet ordularına bin, iki bin fiş kadar beyaz şarap(96) sağladı; bunun karşılığını da bir kadınlar manastırına bağlayken son pay olarak ayrılmış güzel çayırıklıkla ödettirdi. Konsüller döneminde, Grandet

Efendi(154) belediye başkanı oldu, bilgece bir yönetim gösterdi, daha da iyi topladı parsayı; imparatorluk döneminde de Mösyö Grandet oldu. Napolyon cumhuriyetçileri sevmiyordu, kırmızı başlık(27) giymiş bir adam olarak tanınan(162) Mösyö Grandet'nin yerini büyük bir toprak sahibine, adının başında soyluluk belirtisi bulunan bir adama, geleceğin imparatorluk baronlarından birine verdi. Mösyö Grandet belediye başkanlığı koltuğundan hiç bir üzüntü duymadan ayrıldı. Kendi topraklarına giden, çok güzel yollar yaptırtmıştı kent yararına. Tapuya pek hesaplı bir biçimde geçirilmiş evi ve malları için hiç de ağır olmayan(174) vergiler ödüyordu(286). Çeşitli bağlarının sınırlandırılışından sonra, bağları sürekli bakımlarla, memleketin 'birincisi' olmuşlardı(95); bu teknik deyim, en iyi şarabı veren bağlar için kullanılırdı. *Légion d'honneur* nişanını isteyebilirdi(262) artık. Bu olay 1806'da oldu. O zaman Mösyö Grandet elli yedisinde, karısı(92) ise otuz altı yaşlarındaydı. Yasal aşklarının(257) meyvesi olan biricik kızları da on yaşındaydı. Yöneticilikte gözden düşüşü dolayısıyla, yazgı onu avutmak(56) istemişti anlaşılan, o yıl birbiri ardından La Bertelliére kızı Madam de La Gaudinière'in, yani Madam Grandet'nin annesinin; sonra yaşlı Mösyö de La Bertelliére'in yani ölmüş kadının(43) babasının; sonrada anne tarafından büyük anne olan Madam Gentillet'nin miraslarına kondu: Bu üç terekenin değerini kimsecikler öğrenemedi. Bu üç ihtiyarın üçü de öyle tutkulu bir biçimde cimriydi ki, paralarını(77) gizli gizli seyredebilmek için uzun zamandır yığıp duruyorlardı. İhtiyar Mösyö de La Bertelliére, altının görünüşünde(72) tefeciliğinin kazançlarından daha büyük çıkarlar bulur, yatırım yapmayı müsriflik sayardı(158). Bu yüzden de Saumur kenti birikmiş paraların değerini gün altındaki malların gelirlerine göre hesapladı. O zaman Mösyö Grandet, eşitlik hastalığımızın hiç bir zaman silemeyeceği yeni soyluluk ünvanını elde etti(146), ilçenin *en oturaklı* adamı oldu. Yüz arpan bağ işletiyor, bu bağlar da bereketli yıllarda yedi sekiz yüz fıçı şarap getiriyordu kendisine. On üç ufak çiftliği, eski bir manastırı vardı; tutumlu davranmış(65), manastırın pencereleri, ojevleri, vitrayları üzerine duvar çektirmişti, böylece korudu bunları. Yüz yirmi arpan da çayırılığı vardı, 1793'de dikilmiş üç bin kavap gelişip irileşiyordu bu çayırılıkta. Oturduğu(54) ev de kendisininindi. Böylece gözle görülür serveti kestirilebiliyordu. Paralarına gelince, ancak iki kişi, hem de belirsiz bir biçimde kestirebilirdi düzeylerini: Bunlardan biri Mösyö Grandet'nin tefecilik yatırımlarıyla görevli noter(258) Mösyö Cruchot, öbürü ise Saumur'un en zengin bankeri Mösyö des Grassins di; bağcı onunla gizlice iş yapar ona da yararlı olurdu. İhtiyar Cruchot ile Mösyö des Grassins'de taşrada güveni ve serveti doğuran o derin(340) ağız sıkılığı vardı, ama halk içinde Mösyö Grandet'ye öyle büyük bir saygı gösteriyorlardı ki, izleyiciler, eski belediye başkanının paralarının bitmez tükenmezliğini, gördüğü sonsuz saygının derecesine göre ölçebiliyorlardı.

Mösyö Grandet'nin özel bir hazinesi, *louis*'lerle dolu bir gizli köşesi olduğuna, geceleri de büyük bir altın yığının görmenin sağladığı anlatılmaz hazları bol bol tattığına inanmayan tek kişi yoktu Saumur'de. Cimriler adamcağızın gözlerini gördüler mi kuşku kalıyordu, sarı maden bu gözlerle renklerini geçirmişti sanki. Paralarından büyük faizler almaya alışmış bir adamın bakışı da bir şehvet düşkününün, bir kumarcının bakışı gibi birtakım anlatılması olanaksız alışkanlıklara, birtakım kaçamak, obur, gizlemler devinilere tutulur ister istemez; bu da dindaşlarının gözünden asla kaçmaz. Bu gizli dil, tutku farmasonluğunu oluşturur. Mösyö Grandet böylece hiçbir zaman hiçbir kimseye hiçbir borcu bulunmayan eski(190) bir fiıcı, eski bir bağcı olarak, ürünü için bin fiçı mı, yoksa yalnız beş yüz fiçı mı yapmak gerektiğini bir astronom kesinliğiyle sezen, hiçbir borsa oyununu kaçırmayan içine konulacak şeyle karşılaştırılınca, fiçı daha çok para etti mi, her zaman satılık fiçıları bulunan, ürününü şaraplıklarına doldurabilen(112), küçük mal sahipleri şarabın fiçısını beş *louis*'ye bırakırken, şarabın fiçısını iki yüz franga satacağı zamanı(382) bekleyebilen bir insanın hak ettiği saygılı hayranlığı(248) uyandırıyor. 1811 yılındaki akıllıca saklanan, ağır ağır satılan ünlü ürünü iki yüz kırk bin liradan fazla para getirmişti. Maliyecilerin diliyle konuşursak, Mösyö Grandet hem kaplana benzerdi, hem yılan: Yatmasını, büzülmemesini, avını gözetlemsini, üzerine atlamasını bilirdi(324); sonra kesesinin ağzını açar, bir yığın eküyü kesesiyle yutar, sonra da yediğini duygusuzca, soğukça yöntemle sindiren bir yılan gibi sakin sakın(344) yatardı. Onun geçtiğini görüp de saygıyla, dehşetle karışık bir hayranlık duymamazlık(130) edemezdi hiç kimse. Çelik(359) pençelerinin nazık(360) parçalayışını kim duymamıştı(391) ki Saumur'de? Berikine noter Cruchot bir yeri alabilmesi için gerekli parayı sağlamış, ama yüzde on bir faizle sağlamıştı; ötekinin de poliçelerini Mösyö des Grassins vadeden önce kırmıştı, ama tüyler ürpertici bir indirimle kırmıştı. Pazarda(202) olsun, akşamları kent konusundaki konuşmalarda olsun, Mösyö Grandet adının(206) anılmadığı günler enderdi. Bazı kimseler için ihtiyar bağcının serveti yurtseverce bir gurur(102) konusuydu. Bu yüzden, birçok tacirler, birçok hancılar yabancılara belli bir memnunlukla, "Efendim, bizim burada iki üç milyoner aile vardır; ama Mösyö Grandet'ye gelince servetini kendisi bile bilmez!" derlerdi. 1816'da Saumur'ün usta hesapçıları babacanın toprak zenginliğini dört milyona yakın buluyordu; ama 1793'ten 1817'ye kadar topraklarından ortalama gelir olarak yılda yüz bin frank kazanmış olması gerektiğine göre, para olarak mülklerinin değerine eşit bir servet daha edindiği kestirilebilirdi. Bunun için, bir boston partisinden ya da bağlara ilişkin herhangi bir söyleşiden sonra, Mösyö Grandet'den söz açıldı(296) mı, akılları hesaba yatkın kimseler, "Grandet baba mı ?.. Grandet baba'nın beş-altı milyonu vardır," derlerdi. Mösyö Cruchot ya da Mösyö des Grassins bu sözü duydular mı, " siz benden daha ustaymışsınız,

ben tamamını hiç bir zaman bilemedim,” diye karşılık verirlerdi. Biri Parisli Rothschildlerden ya da Mösyö Laffitte’ten mi söz açtı, Saumurlüler bunların Mösyö Grandet kadar zengin olup olmadıklarını sorarlardı. Parisli de gülümseyerek küçümseme dolu bir olumlu karşılık verdi mi, bir inanmamışlık havasıyla başlarını sallayarak birbirlerine bakarlardı. Böylesine büyük bir servet, bu adamın bütün davranışlarını bir sırma kaftanla(317) örterdi. Yaşamının kimi özellikleri ilkin(98) insanları güldürmüş, kendisini alaya almalarına yol açmıştı ama alay da, gülünçlük de yıpranmıştı. Mösyö Grandet, en ufak eylemlerinde bile, tartışılacak yanı kalmamışın yetkesine ulaşmıştı. Sözü, giyimi(356), devinişi, gözlerini kırpışı memlkette yasa yerine geçerdi, burada herkes onu hayvanlarda içgüdünün(230) etkilerini inceleyen bir doğa bilimci gibi inceledikten sonra, en ufak(288) devinilerinde bile görülen derin ve sessiz(30) bir bilgelik bulunduğunu benimsemişti. – “Kış(252) çetin geçecek,” derlerdi, “Grandet Baba kürklü eldivenlerini(93) takmış; bağları bozmak gerek,” – “Grandet Baba bol bol(59) fiçı tahtası alıyor, şarap bol olacak bu yıl.”

Grandet Baba et de ekmek de almazdı(201) hiçbir zaman. Çiftçiler kendine haftadan haftaya(204) yeteri kadar besi horozu, piliç, yumurta, tereyağı ve yıllık gelir üzerinden buğday(390) getirirlerdi(82). Bir değirmeni vardı, değirmenin kiracısı, kira bedelinden fazla olarak, belli bir miktarda buğdayını götürmek, sonra da ununu ve kepeğini geri getirmek zorundaydı. Biricik hizmetçisi iri Nanon, gençliğini gerilerde bırakmış olmasına karşın, evin ekmeğini her cumartesi kendi eliyle yapardı. Mösyö Grandet sebzeyi sağlamak içinde kiracıları olan bostancılarla anlaşmıştı. Meyvelere gelince, o kadar meyve toplardı ki, büyük(119) bir bölümünü de pazarda sattırırdı(79). Yakılacak odunu çitlerinden(116) kesilir(15), ya da tarlalarının kıyısından(233) kestirttiği yarı yarıya çürümüş ağaçlardan sağlanırdı; çiftçileri bunları tümüyle kesilmiş olarak arabaya koyup kente getiriler, hatır için odunluğuna yerleştirirler, teşekkürlerini alırlardı(353). Bilinen ender(175) masrafları okunmuş ekmek, karısı ile kızının giyimi, bir de kiliseye(141) verilen iskemle(198) paralarıydı(62); sonra aydınlatma vardı, Koca Nanon’un ücretleri, tencerelerinin kalaylanması vardı, vergilerin ödenmesi, yapılarının(346) onarılması, işletme masrafları vardı. Son zamanlarda altı yüz arpanlık bir kuru satın almıştı, bu kuru bir komşunun bekçisine beklettiriyor, kendisinin de fazladan bir ücret vereceğini söylüyordu. Ancak bu kuru satın aldıktan sonra av eti yemeye(138) başlamıştı. Tavırları çok(282) sadeydi(365) bu adamın. Az konuşurdu. Düşüncelerini tatlı bir sesle(51) söylenen, kısa(229), kestirme tümcelerle(166) belirtirdi genellikle. Babacan, devrimden, yani herkesin dikkatini(48) üzerine çektiği çağdan(169) beri, uzun uzun konuşmak ya da bir tartışmayı sürdürmek

zorunda kaldı mı yorucu bir biçimde kekelemeye başladılar. Bir eğitim(255) noksanlığına verilen bu kekeleme, sözlerindeki dağınıklık, içinde düşüncelerini boğduğu sözcük bolluğu, görünüşteki mantık eksikliği yapmacıktan başka bir şey değildi, bu öykünün(189) bazı olayları yeterince açıklayacaktır bunu. Öte yandan cebir formülleri gibi doğru dört tümce genel olarak yaşamını(125) ve ticaretin(134) bütün güçlüklerini kavrayıp çözümlemesine yarardı: Bilmiyorum, yapamam, istemem dur bakalım. Ne *evet* ne de *hayır* derdi hiçbir zaman, yazmazdı(186) da. Kendisine bir şey söylendi mi soğuk soğuk dinler(177), sağ dirseğini(17) sol elinin sağ eliyle çenesini tutar(327), her işte birtakım kanılara varır, bir daha da geri dönmezdi(115). En ufak pazarlıklarda bile uzun uzun düşüncelere daldardı. Rakibi, bilgince bir konuşmadan sonra, onu kısıktırak yakaladığını(308) sanıp da niyetlerini açtığı zaman, o, “Karımın görüşünü almadan hiçbir karar veremem(196)” diye yanıt verirdi. Tam(352) bir köle derecesine indirdiği karısı, işlerinde en iyi paravanaydı. Hiçbir zaman, hiç kimseye gitmezdi. Ne birini yemeğe alıkoyar, ne de bir kimseye yemeğe giderdi; hiç gürültü etmez her şeyden(263), hatta deviniden bile kısıntı yapar gibiydi(246). Değişmez bir mal saygısı olduğundan, başkalarının hiçbir şeyini bozmazdı. Gene de, sesinin(40) tatlılığına, ölçülü tutumuna (52) karşın, fiıcının konuşması, alışkanlıkları, evinde iyice göze çarpardı, çünkü evinde başka yerlerde olduğu kadar sıkılmazdı kendini. Beden bakımından, Grandet beş ayak uzunluğunda, bodur dört köşe bir adamdı, çevreleri on iki pus tutan baldırları, boğum boğum diz kapakları, geniş omuzları(393) vardı; yüzü yuvarlak, sarımsı, çiçek bozuğuydu; çenesi dosdoğruydı dudaklarında(137) hiçbir iniş çıkış göze çarpmazdı, dişleri aktı; gözlerinde halkın kiliseye yakıştırdığı sakın ve yiyci bir anlatım vardı; alnı çapraz çizgilerle doluydu, anlamlı çıkıntılardan da yoksun değildi(280); kırışan sarımsı saçları ak ve altın rengi karışımıydı, Mösyö Grandet hakkında yapılmış bir şakanın ciddiliğini(194) bilmeyen bazı gençler böyle derlerdi. İri uçlu burnunda damar damar bir ur vardı, halk bunun şeytanlıkla dolu olduğunu söyler, haksız da sayılmazlardı. Bu yüzde tehlikeli bir incelik, sıcaklıktan(318) yoksun bir dürüstlük, duygularını cimriliğin hazlarında ve kendisi için gerçekten bir değer taşıyan tek yaratığın, biricik mirasçısı kızı Eugénie’nin üzerinde toplamaya alışmış bir adamın bencilliği sezilirdi. Hem onda her şey, tavır, tutum, yürüyüş, her girdiği işte başarıya erme alışkanlığının(19) şu kendine inanmışlığı ortaya koyardı. Bunun için, görünüşte uysal(74) ve gevşek yaradılışlı olsa bile, tunçtan bir huyu vardı Mösyö Grandet’nin. Hep aynı biçimde giyinirdi, kendisini bugün gören(99), 1791 yılından beri nasıl görünüyorsa öyle görürdü. Sağlam kunduraları(279) meşin(2) bağlarla(35) bağlanırdı; her zaman çuha özentisi yün(307) çoraplar, kahverengi, kaba çuhadan(294) yapılmış gümüş tokalı, kısa(147) bir potur, sarı ve koyu kahverengi çizgili(384), dümdüz iliklenmiş

kadife(33) bir yelek, uzun etekli geniş(347) bir kahverengi ceket, bir kuaker şapkası(28) giyer, kara bir kravat takardı. Jandarma eldivenleri kadar sağlam eldivenleri yirmi ay(165) dayanırdı. Temiz tutabilmek için yöntemli bir deviniyle hep aynı yere, şapkasının şeridine koyardı(39) bunları. Saumur bu adam hakkında daha fazla hiçbir şey bilmezdi.

Bu eve gelme hakkını yalnız altı kişi taşırdı Saumur'de. İlk üçünün en etkini Mösyö Cruchot'un yeğenydi. Bu genç adam(163) Saumur'un asliye mahkemesi başkanlığına getirileli beri, Cruchot adına Bonfons adını da iliştiirmişti. Bonfons adını Cruchot adından üste çıkarmaya çalışıyordu(176). Şimdiden C. de Bonfons diye atıyordu imzasını. Kendisine Mösyö Cruchot diye seslenecek kadar düşüncesiz bir davalı ya da davacı, duruşma fazla ilerlemeden(334), anlayıveriyordu yaptığı saçmalığı(283). Yargıç bey kendisine başkan bey diyenleri kayırıyor ama Mösyö de Bonfons diyenleri en tatlı gülümsemeleriyle destekliyordu. Başkan(105) bey otuz üç yaşındaydı, yedi bin lira(276) gelir getiren bir mülkün, Bonfons'un (*Boni Fontis*) sahibi(241); noter amcasının ve Saint-Martin de Tours ruhban meclis üyesi olan Rahip Cruchot, amcasının miraslarını bekliyordu(259), her iki amcası da oldukça zengin bilinirdi. Sayıları oldukça kabarık akrabalarla desteklenen bu üç Cruchot, kentin yirmi ailesiyle yakınlık kurmuştu, bir zamanlar Médicislerin Floransa'da gerçekleştirdiklerini yapıyor, bir parti oluşturunyorlardı; tıpkı Médicisler gibi Cruchotların da Pazzileri vardı. Madame des Grassins, yirmi üç yaşında bir oğulun(117) anasıydı, sevgili Adolphe'unu Matmazel Grandet'yle evlendirmek umuduyla Madame Grandet'yle oturmaya gelirdi sık sık. Banker Mösyö des Grassins de, ihtiyar cimriye gizlice yaptığı sürekli hizmetlerle karısının manevralarını(25) güçlü biçimde destekler, savaş alanına(78) tam zamanında yetişirdi. Bu üç Grassins'in de aynı biçimde yandaşları, akrabaları(192), sadık bağlaşıkları vardı. Cruchotlar tarafında, ailenin Talleyrand'ı rahip, noter kardeşinin sağlam desteğiyle var gücüyle çırpınır, dolgun(242) mirası başkan yeğenine kazandırmaya çalışırdı. Cruchotlarla des Grassinsler arasında geçen, ödülü de Eugenie'ye gelin olarak almak olan gizli savaş, Saumur'un değişik sınıflarını son derce ilgilendirirdi. Matmazel Grandet başkan beyle mi evlenecekti, yoksa Mösyö Adolphe des Grassins'le mi? Kimileri Mösyö Grandet'nin kızını ne berikine ne ötekine vereceği(287) karşılığını veriyorlardı bu soruya. Söylediklerine göre, içi hırsla kemirilen eski fiıcı damat(69) olarak bir ayan üyesi arıyordu kendine, üç yüz bin liralık gelir, Grandetlerin geçmişteki fiıcılarını da şimdiki fiıcılarını da, gelecekteki fiıcılarını da kabul ettirtecekti(267) ayan üyesine. Başkaları ise Mösyö des Grassins'inde, Madame des Grassins'in de soylu olduğunu, iyice zengin olduklarını, Adolphe'un da pek cici bir eş olduğunu, Papa yeğeni filan gibi iyi bir kısmet çıkmadıkça,

böyle uygun(208) bir evlenmenin, birer hiçten başka birşey olmayan insanlara, hele bütün Saumur'un elinde fıçı keseriyle gördüğü, üstelikte kırmızı başlık giymiş bir adama fazlasıyla yetmesi gerektiğini belirtiyorlardı. En akıllılar da Mösyö Cruchot de Bonfons'un her saatte eve girebildiğini, rakibininse ancak pazardan pazara kabul edildiğini söylüyorlardı. Berikiler Madame des Grassins'in Grandet ailesinin kadınlarıyla Cruchotlara göre daha sıkı fıkı olduğunu, onlara kendisini er geç başarıya götürecektik bazı görüşler aşılayabileceğini savunuyorlardı. Ötekiler, rahip Cruchot'un dünyanın(136) en girgin adamı olduğunu, kadınla rahip karşı karşıya gelince partinin ortada olacağı(167) karşılığını veriyorlardı. – “At başı gidiyorlar,” diyordu Saumur'un şakacılarından biri. Daha çok bilgi sahibi olanlar(66) memleketin eskileri, Grandetlerin servetlerini dışarıya çıkaramayacak(150) kadar düşünceli olduklarını, Saumurlu Matmazel Grandet'nin, Parisli Mösyö Grandet'nin, şu zengin toptan(178) şarap satıcısının(71) oğluyla evleneceğini(75) ileri sürüyorlardı. Cruchotcularla, Grassinsciler de şu yanıtı veriyorlardı buna: “İki kardeş otuz yıldan beri iki kez bile görüşmediler. Sonra Parisli Mösyö Grandet'nin oğlunu evlendirmek için gözü pek yukarılarda(127). Bir ilçenin belediye başkanıdır, milletvekilidir, ulusal muhafız alayında albaydır, ticaret mahkemesinde üyedir; Saumurlu Grandetleri yadıyor, Napoléon'un cömertliği ile bir dükkân ailesi ile birleşmek savında.” Her yandan yirmi fersah ötelere kadar, Angers'le Blois arasındaki arabalar da işin içinde olmak üzere genel arabalarda bile sözü edilen bir varis kız hakkında neler söylenmiyordu ki? 1818 başlangıcında(261), Cruchotcular, Grassinsciler üzerinde belirli bir üstünlük kazandılar. Genç Marki de Froidfond, mallarını paraya çevirmek zorunda kalarak bahçesi, güzel şatosu, çiftlikleri(84), gölleri, ırmakları(227) ile dikkati çeken, değeri üç milyon tutan Froidfond'u satışa çıkardı. Noter Cruchot, başkan Cruchot, rahip Cruchot yandaşlarının da yardımıyla, satışın parça parça yapılmasını önlemeyi başardılar. Noter parçaların parasını alıncaya(293) kadar mezatçılara karşı sayısız kovuşturmalar yapmak zorunda kalacağına inandırdı genç adamı, böylece altın-pazarlık yaptı; hem toprağı(21) sağlam bir adam olan, istenen parayı peşin olarak da ödeyebilecek durumda bulunan Mösyö Grandet'ye satmak daha iyiydi. Böylece güzelim Froidfond mülkü muhafız altında Mösyö Grandet'nin kursağına doğru(298) yollandı; o da, işlemler tamamlanınca, bir fiyat azaltma karşılığında, parayı vaktinden önce ödedi; Saumur'ü büyük bir şaşkınlığa(89) uğrattı. Nantes'da, Orléans'da yankılar uyandırdı bu iş(67). Mösyö Grandet, bir arabanın(351) oraya dönmesini fırsat(159) bilerek şatosunu görmeye gitti. Malına şöyle bir erbap gözüyle baktıktan sonra, parasını(133) değerinin beş katı bir mala yatırdığından kuşkusu kalmadı, bütün servetini oraya toplayarak Froidfond'u iyice büyütmek gibi pek güzel bir düşünceyle(343) döndü Saumur'e. Sonra, hemen hemen

boşalmış(224) hazinesini yeniden(3) doldurmak için, ormanlarını, korularını kökünden budamaya, çayırıklarını kavaklarını işletmeye verdi.

Şimdi bu sözün, “Mösyö Grandet’nin evi” sözünün bütün değerini anlamak kolay. Kentin yukarısında, surların muhafazasında, soluk, soğuk, sessiz bir evdi. İki sütun da, kapının girintisini oluşturan kemer de ev gibi sünger taşından, Loire kıyılarına özgü olan, ortalama olarak fazla fazla iki yüz yıl dayanan şu yumuşak taştan yapılmıştı. İklim uygunsuzluklarının garip bir biçimde açtığı türlü türlü(355), sayısız çukurları(322), kemere, kapının girintisindeki duvarlara fransız mimarisine özgü süslü taşların görünüşünü verir, onu bir zindan sundurmasına(140) benzetirlerdi. Kemerin üst yanında, sert taştan yapılmış, uzun bir kabartma vardı, dört mevsimi(386) gösteren resimleri yıpranmış, kararmıştı. Bu kabartmanın üst yanında bir payedan vardı, onun üzerinde ise varlıkları birer rastlantı sonucu olan bitkiler, sarı ısırganlar, öksüzurganları, kahkahalar, sinir otları, bir de epeyce büyümüş bir kiraz fidanı yükselirdi(349). Kalın meşeden(374), her yanından yarılmış, kuru, karaya çalar(370), görünüşte ince kapı bakımlı biçimler(237) çizen somunlu vidalarla tutulurdu. Dört eşit köşeli, parmaklıklı, ufak bir kapı, karışık biçimli kapının ortasını kaplar, bir bakıma, buraya halkayla bağlanmış bir tokmağın süsü olur, tokmak da buruşuk suratlı bir çivinin başına inerdi. Atalarımızın Jacquemart dedikleri bu uzun tokmak, kocaman bir ünlem belirtmesine benzerdi; bir antikacı onu dikkatle inceledi mi yıllardır yıprana yıprana silinmiş, maskaraca bir kabartmanın belirtilerini bulabilirdi üzerinde. İç savaşlar sırasında dostları tanımaya yarayan ufacık parmaklıktan bakınca, meraklılar, karanlık, yeşilimsi bir kemerin dibinde, sızıntılarla, cılız ağaçcık demetleriyle kaplı(123), kalın ve nemli bir duvarın değişik bir biçimde çevrelediği bir bahçeye(389) çıkan(41), bozuk birkaç basamak(305) görebilirlerdi(338). Bu duvarlar, üzerlerinde birkaç komşu evin bahçeleri yükselen setin duvarlarıydı. Evin alt katının en önemli odası bir salondu(337), giriş yeri dış kapının kemer altına rastlardı. Anjou, Touraine, Berry kasabalarında salonun ne büyük bir önem taşıdığını bilenler pek azdır. Salon aynı zamanda hem(336) dış oda, hem oturma odası, hem de yemek odasıdır; ev yaşamının tiyatrosudur, ortak ocaktır(362). Yılda iki kez, mahallenin(228) berberi Mösyö Grandet’nin saçlarını kesmeye gelirdi buraya; çiftçiler, papaz(64), kaymakam, değirmenci çırağı(5) buraya alınırdı(1). İki penceresi sokağa(179) bakan bu oda tahta döşemeliydi, silmeleri eski zaman işi, kül rengi oymalar onu yukarıdan aşağı tahtayla kaplardı; tavanı da aynı biçimde kül rengine boyanmış, üstleri açık kirişlerden oluşmuş, kirişlerin araları kılla karışık kireçle sıvanmıştı. Bir ak(364) taştan beceriksizce(60) oyulmuş şöminenin(358) üzerini sedef(387) arabesklerle nakışlanmış, eski(131) bir duvar saati

süslerdi; biraz yukarıda yeşilimsi bir ayna vardı; kalınlığı belli olsun(310) diye şivli kesilmiş kenarları, nakışlı çelikten bir gothik pencere aralığı boyunca bir ışık çizgisi yansıtırlardı. Şöminenin köşelerini süsleyen(376) yaldızlı bakırdan, kollu iki şamdan, iki iş birden görürdü; çanaklık işi gören, anadalı da eski bakırla süslü mavimsi mermer ayaklığına uyan güller kaldırılınca bu ayaklık her gün kullanılacak bir şamdan olurdu. Eski zaman biçimi iskemleler La Fontaine'in masallarını gösteren örtülerle süslüydüler; ama konularını anlayabilmek için bunu önceden bilmek gerekirdi, solmuş(170) renklerle(145), onarımlarda kalbura dönmüş resimleri görebilmek öylesine güçtü. Bu odanın dört köşesinin dördünde de köşelikler, yani kirli raflarla tamamlanan, büfemsi eşyalar vardı. İki pencereyi birbirinden ayıran aralıkta, üstü satranç tahtası işi gören, nakışlı bir eski oyun masası dururdu. Bu masanın(197) üzerinde, çıkıntılı, yaldızlı tahta nakışlı(339), kara çerçeveli, yumurta biçimi bir barometre vardı, üzerinde sinekler öyle edepsizce keyif çatmışlardı ki, yaldızı(379) görebilmek bir sorundu. Şöminenin karşısına düşen duvarda, iki pastel portre sözüm ona Madam Grandet'nin atalarını, biri fransız ordusu teğmeni kılığında ihtiyar Mösyö de La Bertelliére, öbürü de çoban kızı kılığında, ölmüş Madame Gentillet'yi gösterirdi. Her iki pencereye de püsküllü(36), ipek(173) kordonlarla kaldırılan, kırmızı Tours ipeğinden perdeler takılmıştı. Grandet'nin alışkanlıklarına hiç mi hiç uymayan bu lüks dekor da, iki pencere arasındaki ayna, duvar saati, kaplamalı mobilya, gül ağacından köşelikler gibi evle birlikte satın alınmıştı. Kapıya en yakın pencerenin önünde bir hasır iskemle dururdu, Madam Grandet'yi gelip geçenlerin görebileceği bir yüksekliğe çıkartabilmek(118) için, iskemlenin ayakları(110) kalın tahtalar üzerindeydi. Pencere aralığını solmuş kuşkirazı(200) ağacından bir işçi kadın doldururdu, Eugénie Grandet'nin küçük koltuğuda bunun hemen yanına konulmuştu. On beş yıldan beri nisan ayından kasım ayına kadar(104), ana ile kızın(392) bütün günleri bu yerde, sakinlik içinde değişmek bilmez bir çalışmayla(7) geçmişti(121). Kasım ayının ilk gününde, şöminenin başındaki kışlık yerlerine geçerlerdi. Grandet bahar(278) soğuklarına da, güzün ilk soğuklarına da aldırmas, ancak o gün ateş yakılmasına izin verir, 31 Mart'ta da ateşi söndürtürdü. Koca Nanon'un kurnazca ayırdığı mutfak(354) ateşinden gelen közle doldurulan bir mangal, ana ile kızın nisan ve ekim(168) aylarının en serin(381) günlerini geçirmelerini kolaylaştırırdı. Evin bütün çamaşırlarını da ana ile kız hazırlardı, gündelikçilere özgü olan bu iş için günlerini öyle bilinçle kullanırlardı ki, Eugénie annesine bir yakalıkl işlemek istedi mi, fazladan ışık(309) yakabilmek için babasını aldatarak uykusundan(319) kesmek(50) zorundaydı(68). Cimri, sabah olur olmaz, o gün için gerekli ekmeği ve erzakı kendi eliyle verdiği gibi, kızıyla koca Nanon'a mumu da kendi eliyle veriyordu uzun zamandır(271).

Koca Nanon efendisinin zorbalığını sineye çekebilecek tek yaratıktı belki de, Mösyö Grandet'yle karısına bütün kent gıpta ederdi onun yüzünden. Altı ayak sekiz parmak uzunluğundaki boyu(12) yüzünden 'Koca' diye adlandırılan Nanon, otuz beş yıldır Grandetlerin kapısında idi. Topu topu altmış frank almasına karşın, Saumur'un en zengin hizmetçilerinden(225) biri olarak bilinirdi. Otuz beş yıldır biriktirilen bu altmış franklar, geçenlerde yaşam boyu gelir sağlamak üzere noter Cruchot'ya dört bin frank yatırmasını sağladı. Koca Nanon'un uzun(187) ve ısrarlı tutumunun bu sonucu çok müthiş göründü(222). Zavallı altmışlığın son günlerinde yiyecek ekmeği bulunduğunu gördükçe, bütün hizmetçiler onu kıskanıyor, bu ekmeği kazandıran çetin tutsaklığı akıllarına bile getirmiyorlardı. Zavallı kız yirmi iki yaşına gelmişti de hiç bir yere kapılanamıyordu, yüzü öylesine tiksindiriciydi; ama bu duygu hiç kuşkusuz çok haksızdı: Bu yüz bir muhafız askerinin omuzları üzerinde(195) bulunsaydı, fazlasıyla hayranlık görürdü, ama herşey yerinde, herşey zamanında gerek demişler. İneklerine baktığı(103) çiftlik yanıp da buradan ayrılmak(253) zorunda kalınca, Saumur'e geldi, hiçbirşeyden sakınmayan, zorlu gözü pekiğiyle canlanmış(281) bir durumda iş aradı. O zamanlar Grandet Baba evlenmeyi düşünüyor(142), evini(220) önceden kurmak istiyordu. Her kapıdan geri çevrilen bu kızı gözüne kestirdi. Fıçıçı olduğundan, beden gücünü ölçmeyi iyi bilirdi, bir Hercule gibi yontulmuş, kökleri üzerine dikilmiş, altmış yıllık bir meşe ağacı gibi(144) ayakları üzerine dikilmiş, kalçaları(378) güçlü, sırtı(311) geniş, arabacı elli(155), üstelik de el değmemiş erdemi gibi güçlü bir dürüstlüğü olan bir dışiden ne yararlar sağlanabileceğini sezdi. Ne Nanon'un acayip yüzünü(32) süsleyen siğiller, ne o tuğla rengi cildi, ne damar damar(348) kolları(235), ne de paçavraları ürküttü fıçıçıyı, yüreğin titrediği yaşıyordu daha. Zavallı kızı giydirdi o zaman, yalınayaklıktan kurtardı, besledi, parasını verdi, fazla sert de davranmadan kullandı onu. Böyle bir davranış karşısında Koca Nanon gizli gizli sevincinden(254) ağladı(300), içtenlikle bağlandı fıçıçıya, o da kendisini derebeyleri gibi kullandı. Her işi görüyordu Nanon: Yemeği pişiriyor, Loire'a gidip çamaşırları yıkıyor(234), omuzlarına alıp getiriyordu; gün ışıır ışmaz kalkıyor(6), geç vakit yatıyordu; hasat sırasında, bağbozumuna gelen bütün ırgatların karnını doyuruyor, göz kulak oluyordu(106); sadık bir köpek(341) gibi koruyordu(251) efendisinin malını; kör bir güven besliyordu ona, en olmayacak heveslerine bile hiç ses çıkarmadan(373) boyun eyiyordu. Ürünü toplamanın iştirilmedik çabalara mal olduğu ünlü 1811 yılında, yirmi yıllık hizmet sonunda, Grandet eski saatini Nanon'a vermeyi koydu aklına, Nanon'un ondan aldığı biricik armağandı bu. Eski kunduralarını da ona bırakırdı ama (Nanon giyebilirdi bunları), Grandet'nin kunduralarının

üç aylık yararını bir armağan saymak(217) olanaksızdı(171), öylesine yıpranmış olurlardı. Yokluk zavallı kızcağızı öylesine cimrileştirdi ki, Grandet de en sonunda bir köpeği sever gibi sevmeye başladı onu. Nanon da sivri uçlu çivilerle dolu bir tasma taktırmıştı boynuna, ama çivilerin acısını duymaz olmuştu. Grandet ekmeği biraz(264) fazla çingenece kesti mi, bundan dert yanmazdı; evdeki ağır perhizin sağlık açısından yararlarını sevinçle kabul ederdi, öyle ya, hiç kimse hastalanmıyordu evde. Hem sonra Nanon da ailedendi: Grandet güldü mü, o da gülerdi, onunla birlikte kederlenir, onunla birlikte donar, ısırır, çalışırdı. Ne tatlı avuntular vardı bu eşitlikte! Efendi, hizmetçisinin ağaç(160) altında yediği korukları, şeftalileri, erikleri, durakları hiç başına kakmamıştı. Çiftçilerin domuzlara(81) vermek zorunda kalacakları meyveler altında dalların eğildiği yıllarda, “Hadi bakalım, Nanon, çek bir ziyafet kendine!” derdi Grandet. Gençliğinde kötü davranıştan başka bir şey görmemiş bir köylü kızı için, Allah rızası için eve alınmış bir zavallıcık için, Grandet Baba’nın puslu gölüşü(46) gerçek bir güneş ışıydı. Hem Nanon’un basit yüreği, dar kafası ancak bir duyguyu, bir düşünceyi(45) alabilirdi içine. Otuz beş yıldır, hep Grandet Baba’nın işyerleri önünde, paçavralar içinde, yalınayak görürdü kendini, fıçıcının da kendisine hep aynı sesle, “Ne yaparsınız, cicim?” dediğini işitirdi(285). Minneti her zaman gençti. Bazı bazı Grandet, bu zavallı(29) yaratığın hiçbir zaman pohpohlayıcı söz işitmediğini, kadınlığın verebileceği bütün tatlı duygulardan habersiz olduğunu(207), tanrı huzuruna belki Meryem Ana’dan bile temiz olarak çıkacağını düşünüp acıyarak ona bakar, “Zavallı Nanoncuk!” derdi. İhtiyar kız bu sözcüklerden sonra hep aynı anlatılmaz bakışla bakardı kendisine. Arada sırada söylenilen bu sözcükler, hiç kesilmemiş bir dostluk zinciri(342) oluştururdu uzun zamandır, her biri yeni bir halka daha eklerdi zincire. Grandet’ni yüreğine yerleşmiş olan, ihtiyar kızca da minnetle benimsenen bu acımada korkunç birşeyler vardı. Fıçıcının yüreğinde bin bir haz(250) uyandıran bu amansız cimri acıması, Nanon’un mutluluğunun toplamıydı. Kim, “Zavallı Nanon!” demezdi ki! Tanrı, seslerinin perdelerinden, gizemli kederlerinden(86) tanıyacaktı meleklerini. Saumur’de uşakların(191) daha iyi bir davranışla karşılaştıkları, gene de efendilerinden hiç mi hiç(172) hoşnut olmadıkları birçok evler vardı. “Grandetler iri Nanonlarına ne yapıyorlar ki, bu kadar bağlanmış kendilerine? Onlar için ateşe bile atılır!” sözleri de bundan ileri gelirdi. Parmaklıklı pencereleri(226) avluya(80) bakan mutfığı her zaman temiz, düzgün, soğuktu; içimdeki hiçbir şeyin kaybolmaması(332) gereken gerçek bir cimri mutfığıydı. Nanon kabını yıkayıp akşam yemeğinin kalıntılarını(24) dolaba koyduktan, ateşi(109) söndürüp salondan bir koridorla ayrılan mutfığından çıktıktan sonra, efendilerinin yanına gelir(161), kenevir eğirirdi. Geceleri bir tek mum(152) yeterdi aileye. Hizmetçi, koridorun dibinde, ısırap ışığıyla aydınlanan bir

küçük odada yatarı. Güçlü sağığı nedeniyle pek zarar görmeden barınırdı böyle bir inde, evde gece gündüz sessizlik egemen olduğı için de en hafif bir gürültüyü bile işitebilirdi buradan. İş başında bir polis köpeğı gibi, yalnız bir kulağıyla(385) uyumak, uyanık durup çevreyi dinlemek zorundaydı.

Evin öbür yanları(301) bu öykünün olaylarına bağılı olarak anlatılacaktır; ama evin bütün lüksünün(350) parıldadığı odanın krokisi, üst katların çıplaklığını önceden sezdirebilir.

1819'da, Kasım ayının ortasında, geceye doğru, Koca Nanon salonda yılın ilk ateşini yaktı. Güz(157) çok güzel(128) geçmişti. O gün, Cruchotcuların da, Grassinscilerin de pek iyi bildikleri bir şenlik günüydü. Bunun için, altı rakip salonda karşı karşıya gelip dostluk gösterilerinde birbirlerini aşmak için tepeden tırnağı silahlı gelmeye hazırlanıyorlardı. O sabah(215), Madam Grandet ile Matmazel Grandet'nin Nanon'la birlikte ayini dinlemek için ilçe kilisesine geldiklerini(313) bütün Saumur görmüş, bu günün Matmazel Eugénie'nin doğum günü olduğunu herkes anımsamıştı. Bunun için, Noter Cruchot, Rahip Cruchot ve Mösyö C. de Bonfons akşam yemeğinin sona ereceğı(289) saati(183) hesaplıyor, Matmazel Grandet'yi kutlamak(260) üzere Grassinslerden önce(184) varmaya çalışıyorlardı. Küçük serlerinden derlenmiş kocaman çiçek(380) demetleriyle geliyordu her üçü de. Başkanın sunmak istediğı çiçeklerin sapları ustalıkla, altın rengi saçaklarla süslü, ak satenden bir kurdeleye sarılmıştı. Mösyö Grandet, Eugénie'nin unutulmaz doğum ve bayram günlerinde yinelenen alışkanlığına uyarak o sabah da daha o yataktayken odasına gelmiş, on üç yıldır yaptığı gibi, ender bulunur bir altından oluşan baba armağanını gösterişli bir biçimde sunmuştu. Madame Grandet, genel olarak, duruma göre yazlık(223) ya da kışlık bir giysi armağan ederdi kızına. Bu iki giysi ile yılbaşlarında ve doğum günlerinde babasından aldığı altınlar, yüz eküyü bulan ufak bir yıllık gelir sağlardı ona. Grandet de onun bu geliri biriktirdiğini gördükçe zevk(297) duyardı. Parasını bir sandıktan başka bir sandığa koymak, bir bakıma da vârisini cimrilik yolunda özenle yetiştirmek değil miydi bu? Bazı bazı La Bertelliérelere eskiden epeyce kabarttıkları hazinenin hesabını sorardı kızından, "Bu senin düzinen olacak," derdi. Düzine, Fransa'nın ortalarına düşen bazı bölgelerde hâlâ yürürlükte olan ve hiç şaşmadan sürdürülen bir görenektir. Berry'de, Anjou'da, bir genç kız evlendiğı zaman, ailesinin ya da eşinin ailesinin kendisine, içinde, servetine göre, on iki ya da on iki düzine, ya da bin iki yüz(275) altın ya da gümüş lira bulunan bir kese vermesi gerekir. Çoban kızlarının en yoksulları bile, yalnız bozuk paralardan da oluşsa, düzinesiz evlenmek(244) istemezler. Zengin bir vâris kıza armağan edilen ve içinde yüz kırk dört

Portekiz altını bulunan bir düzinenin İssoudun'de hâlâ sözü edilir. Papa VII. Clément'da yeğeni Catherine de Médicis'yi II. Henry'le evlendirdiği zaman, paha biçilemeyecek kadar değerli, bir düzine eski altın madalya armağan etmişti. Grandet Baba akşam yemeği sırasında Eugénie'sini yeni(345) bir giysi içinde görünce sevince gömülmüş(371), "Değil mi ki Eugénie'nin doğum günü, ateş yakalım! Uğurlu gelir," diye haykırmıştı.

Koca Nanon bir kazın, fişicilerin sülününün kalıntılarını geri götürürken:

"Küçükhanım bu yıl evlenecektir buna kuşku yok," dedi.

"Saumur'de ona göre bir kısmet göremiyorum," diye yanıtladı Madam Grandet, bir yandan daçekingeng bir gözle kocasına baktı, bu tutumu yaşı göz önüne alınınca, biçare kadını ezen tam bir evlilik tutsaklığının belirtisinden başka bir şey değildi.

Grandet kızını seyretti.

"Çocukçağız(111) yirmi üç yaşında bugün, pek uakında onunla ilgilenmek gerekecek," dedi keyifli keyifli.

Eugénie ile annesi sessizce, anlayışlı bakışlarla bakıştılar.

Madame Grandet, zayıf(219), kuru, ayva gibi sarı(231), beceriksiz, ağır bir kadındı; ezilmek için yaratılmışa benzeyen kadınlardandı. İri kemikliydi(245), iri bir burnu, iri bir alını(388), iri gözleri(211) vardı; tadı da, şekeri de kalmamış olan şu tüylü meyveleri andırırdı ilk(277) bakışta. Dişleri(107) kara ve seyrek, dudakları(156) buruşuktu, çenesi uzun bir çeneydi. Çok iyi bir kadın, gerçek bir La Bertillière'di. Rahip Cruchot ona gençliğinde pek de fena olmadığını söylemek için ikide bir fırsatlar bulur, o da buna inanırdı. Bir melek yumuşaklığı, çocukların eline düşmüş bir böcek boyun eğmişliği, ender bulunur bir sofuluk, bozulmaz bir ruh değişmezliği, iyi bir yürek herkesin kendisine acımasına, kendisini saymasına yol açardı. Ufak tefek masrafları(212) için kendisine hiçbir zaman bir seferde altı franktan fazla para vermezdi kocası(315). Görünüşte gülünç olsa bile, drahoması ile, kendisine kalan miraslarla, Grandet Baba'ya üç yüz bin franktan fazla para getirmiş olan bu kadın, bir bağlanmışlıktan dolayı, karşı koymayı ruh yumuşaklığının yasak ettiği bir kölelikten dolayı öyle derinden derine alçaldığını duymuştu ki, hiçbir zaman ne bir tek kuruş istemiş, ne de Noter Cruchot'nun imzalasın diye önüne koyduğu kâğıtlar(247) üzerinde en ufak bir düşüncesini söylemişti. Bu budalaca, bu gizli gurur, Grandet'nin sürekli olarak bilmezlikten gelip yaraladığı bu ruh soyluluğu egemendi bu kadının davranışlarında(10). Madam Grandet sürekli olarak, bir yıl kadar dayandırmaya alıştığı, kötü, yeşilimsi ipekten bir giysi(369) giyerdi; ak pamukludan büyük bir atkısı, bir hasır şapkası vardı(34), kara

taftadan önlüğü(268) de her zaman(122) üzerinde bulunurdu. Sokağa çıkmazdı sık sık, pek ayakkabı da eskitmezdi. Uzun sözün kısası, hiçbir zaman kendisi için birşey istemezdi. Bunun için de Grandet, karısına altı frangı vereli çok günler geçtiğini anımsadı(323) mı, bir pişmanlık duyardı bazı bazı, o yılın ürünlerini satarken anlaşılmaya karısı için birkaç franklık bir ıvır zıvır parası da koyardı. Grandet'nin bağlarından topladığı ürünleri alan Hollandalı ya da Belçikalı tacirin armağan ettiği dört-beş *louis*, Madam Grandet'nin yıllık gelirlerinin en gözle görülür(205) olanıydı. Ama o beş *louis*'sini aldıktan sonra, kocası ikide birde sanki keseleri birmişçesine “Bana birkaç kuruş ödünç verebilir misiniz?” derdi(114). Zavallı kadıncağız da, günahını çıkaran papazın, kendisine efendi diye, önder diye gösterdiği adam için bir şeyler yapabilmenin(193) memnunluğu içinde, ıvır zıvır parasının birkaç eküsünü geri verirdi kış içinde. Grandet kızının ufak tefek aylık masrafları, iğnesi, ipliği, süsü püsü için ayrılan, yüz kuruşu çıkartıp(306) da yeleğinin cebini(132) yeniden ilikledikten sonra, karısına da;

“Peki sen, annesi, sen bir şey istemez misin?” demeyi hiç unutmazdı.

Madam Grandet de analara yaraşan ağırbaşlılıkla canlanır:

“Hele dur bakalım, dostum,” diye yanıtlardı.

Boşuna(148) yücelik! Grandet karısına pek cömert davrandığına inanırdı. Nanonlarla, Madam Grandetlerle, Eugénie'lerle karşılaşan filozoflar, tanrı hikmetinin temel niteliğinin alay olduğunu düşünmekte(274) haklı değil midirler? Eugénie'yi evlendirme konusunun birinci kez(180) ele alındığı bu akşam yemeğinden sonra, Nanon Mösyö Grandet'nin odasına(151), bir şişe kassi getirmeye(149) gitti, merdivenden inerken(304) neredeyse düşecekti.

“Koca hayvan(321),” dedi efendisi, “herkes gibi sen de mi düşecektin?”

“Merdiveninizin tutmayan basamağı yüzünden efendim.”

“Hakkı var,” dedi Madam Grandet. “Çoktan onarttırmanız gerekirdi o basamağı, dün de Eugénie'nin ayağı burkulacaktı neredeyse(185).”

Grandet, Nanon'un sapsarı olduğunu görünce:

“Al,” dedi, “değil mi ki Eugénie'nin doğum günü, değil mi ki düşmene(325) de ramak kaldı, bir kadehçik(213) kassi iç de kendine gel.”

“Doğrusu ya, iyice hak ettim,” dedi Nanon. “Benim yerimde birçokları şişeyi(9) kırarlardı; ama ben havada (13) tutmak için dirseğimi bile kırabilirdim.”

“Zavallı Nanon!” dedi Grandet, kadehine kassi koydu(124).

“Canın acıdı(292) mı?” dedi Eugénie, ona ilgiyle(91) bakıyordu.

“Hayır, böğrümü dayayıp tutundum.”

“Pekâlâ! Değil mi ki Eugénie’nin doğum günü, basamağınızı onarttıracağım,” dedi Grandet. “Ayağınızı köşeye, basamağın sağlam kalmış yerine basmasını öğrenemediniz bir türlü.”

Grandet mumu aldı, karısına, kızına ve hizmetçisine de keskin alevler(361) saçan(20) ocağın aydınlığından başka ışık bırakmadı(14), tahta, çivi(377) bulmak, araçlarını almak için çamaşırlığa gitti. Nanon merdivende çivi çaktığını(22) işitti.

“Yardım ister misiniz?” diye seslendi.

“Yok! yok!” diye yanıtladı eski fıçı, “iyi beceririm böyle işleri.”

Grandet’nin kurtlanmış merdivenini kendi eliyle(249) onardığı, gençlik yıllarından kalma bir alışkanlıkla var gücüyle ısıklık çaldığı sırada, üç Cruchot kapıyı çaldı.

Nanon küçük parmaklıklardan bakarak:

“Siz misiniz, Mösyö Cruchot?” diye sordu.

“Evet,” diye yanıtladı başkan.

Nanon kapıyı açtı(302), ocağın kemer altına yansıttığı ışık(363), üç Cruchot’ya salonun girişini görmelerini sağladı.

Nanon çiçeklerin kokusunu alınca:

“Oo! Cümbüşe geldiğiniz belli,” dedi onlara.

Grandet dostlarının sesini tanıyarak:

“Kusura bakmayın, beyler,” diye bağırdı. “Elinize düştüm! Hiç de gurur duymuyorum doğrusu, kendi elimle merdivenimi onarıyorum.”

Başkan yapmacık bir ağırbaşlılıkla:

“İşinize bakın, Mösyö Grandet, işinize bakın. Kömürcü kendi evinin belediye başkanıdır,” dedi, hiç kimse anlamadı(210) anıştırmasını(218) yalnız kendi güldü.

Madam Grandet ile Matmazel Grandet kalktılar. Başkan, karanlıktan yararlanarak Eugénie’ye:

“Doğduğunuz bu günde size birçok mutlu yıllar dilememe, doyasıya yararlandığınız sağlığın hep sürmesini istememe izin verir misiniz, matmazel?” dedi.

Saumur’de ender bulunur çiçeklerden bir demet armağan etti(265); sonra, Eugénie’yi utandıran bir memnunlukla dirseklerinden tuttu, boynunun(295) iki yanından öptü(108). Paslanmış bir iri çiviye benzeyen başkan, kur yaptığını sanıyordu.

Grandet salona girdi.

“Rahatsız olmayın,” dedi. “Şenlik günlerinde(270) ne kadar da hızlı oluyorsunuz, başkan beyefendi.”

Rahip Cruchot, demeti ellerinde;

“Ama yeğenim için, küçük hanımın yanında bütün günler şenlikli olur,” dedi.

Rahip, Eugénie’nin elini öptü, Noter Cruchot’ya gelince, genç kızı iki yanağından(164) öpüverdi:

“Amm da ilerliyoruz! Her yıl on iyi ay,” dedi.

Grandet ışığı duvar saatinin önüne koydu, bir şakadan hoşlandı mı hiç bırakmaz, doyuncaya kadar yinelerdi(42): “Değil mi ki Eugénie’nin doğum günü, şamdanları yakalım,” dedi.

Kollu şamdanın(100) kollarını(326) dikkatle kaldırdı, her ayaklığına çanaklığını koydu, Nanon’un elinden bir küçük kağıt(57) parçasıyla bükülüp sarılmış yeni bir mum aldı, oyuğa soktu, iyice yerleştirip yaktı; bir dostlarına, bir kıza, bir de iki muma baktı(182), sonra gelip karısının yanına oturdu. Rahip Cruchot, kızıl ve düz(330) perukalı, oyunbaz kocakarı suratlı, ufak tefek, bodur, tombul bir adam, gümüş kopçalı, sağlam kunduralar içindeki ayaklarını uzatarak:

“Des Grassinsler gelmediler mi?” dedi.

“Gelmediler daha,” dedi Grandet

(Yücel, 2001)

MADAME BOVARY

Première Partie

Nous étions à l'étude, quand le Proviseur entra(1), suivi d'un nouveau(3) habillé en bourgeois(4) et d'un garçon de classe qui portait un grand pupitre. Ceux qui dormaient se réveillèrent, et chacun se leva(6) comme surpris dans son travail(7).

Le Proviseur nous fit signe de nous rasseoir; puis, se tournant vers le maître(8) d'études:

— Monsieur Roger, lui dit-il à demi-voix, voici un élève que je vous recommande il entre en cinquième. Si son travail et sa conduite(10) sont méritoires, il passera dans les grands, où l'appelle son âge.

Resté dans l'angle, derrière la porte, si bien qu'on l'apercevait à peine, le nouveau était un gars de la campagne(11), d'une quinzaine d'années environ, et plus haut de taille(12) qu'aucun de nous tous. Il avait les cheveux coupés(15) droit sur le front, comme un chantre de village, l'air raisonnable et fort embarrassé. Quoiqu'il ne fût pas large des épaules, son habit-veste de drap vert à boutons noirs devait le gêner aux entournures et laissait voir, par la fente des parements, des poignets rouges habitués à être nus. Ses jambes, en bas bleus, sortaient d'un pantalon très tiré par les bretelles. Il était chaussé de souliers forts, mal(60) cirés, garnis de clous(16).

On commença la récitation des leçons. Il les écouta de toutes ses oreilles, attentif comme au sermon, n'osant même croiser les cuisses, ni s'appuyer le coude(17), et, à deux heures(183), quand la cloche(18) son, le maître d'études fut obligé de l'avertir, pour qu'il se mit avec nous dans les rangs.

Nous avions l'habitude(19), en entrant en classe, de jeter(20) nos casquettes par terre(21), afin d'avoir ensuite nos mains plus libres; il fallait, dès le seuil de la porte, les lancer sous le banc, de façon à frapper(22) contre la muraille(23), en faisant beaucoup de poussière; c'était là le genre.

Mais, soit qu'il n'eût pas remarqué cette manœuvre(25) ou qu'il n'eût osé s'y soumettre, la prière était finie que le nouveau tenait encore sa casquette sur ses deux genoux. C'était une de ces coiffures d'ordre composite, où l'on retrouve (26) les éléments du bonnet à poil, du chapska, du chapeau(28) rond, de la casquette de loutre et du bonnet de coton, une de ces pauvres choses, enfin, dont la laideur muette(30) a des profondeurs d'expression(31) comme le visage(32) d'un imbécile. Ovoïde et renflée de baleines, elle commençait par trois boudins circulaires; puis s'alternaient, séparés par une bande rouge, des losanges de velours(33) et de poils de lapin; venait ensuite une façon de sac qui se terminait par un polygone cartonné, couvert d'une broderie en soutache compliquée, et d'où pendait, au bout d'un long cordon(35) trop mince, un petit croisillon de fils d'or, en manière de gland(36). Elle était neuve; la visière brillait.

— Levez-vous, dit le professeur.

Il se leva; sa casquette tomba. Toute la classe se mit à rire.

Il se baissa pour la reprendre. Un voisin la fit tomber d'un coup de coude, il la ramassa encore une fois.

— Débarrassez-vous donc de votre casque, dit le professeur, qui était un homme d'esprit.

Il y eut un rire éclatant des écoliers qui décontenança le pauvre garçon(5), si bien qu'il ne savait s'il fallait garder sa casquette à la main, la laisser par terre ou la mettre sur sa tête(38). Il se rassit et la posa(39) sur ses genoux.

— Levez-vous, reprit le professeur, et dites-moi votre nom(206).

Le nouveau articula, d'une voix bredouillante, un nom inintelligible.

— Répétez!

Le même bredouillement de syllabes se fit entendre, couvert par les huées de la classe.

— Plus haut! cria le maître, plus haut!

Le nouveau, prent alors une résolution extrême, ouvrit une bouche démesurée et lança à pleins poumons, comme pour appeler quelqu'un, ce mot: Charbovari.

Ce fut un vacarme qui s'élança d'un bond, monta(41) en crescendo, avec des éclats de voix(40) aigus (on hurlait, on aboyait, on trépignait, on répétait(42): Charbovari!

Charbovari!), puis qui roula en notes isolées, se calmant à grand peine, et parfois qui reprenait tout à coup sur la ligne d'un banc où saillissait encore ça et là, comme un pétard mal éteint, quelque rire(46) étouffé.

Cependant, sous la pluie(47) des pensums, l'ordre peu à peu se rétablit dans la classe, et le professeur, parvenu à saisir le nom de Charles Bovary, se l'étant fait dicter, épeler et relire, commanda tout de suite au pauvre diable d'aller s'asseoir sur le banc de paresse, au pied de la chaire. Il se mit en mouvement, mais avant de partir, hésita.

— Que cherchez-vous? demanda le professeur.

Ma cas..., fit timidement le nouveau, promenant autour de lui des regards(48) inquiets.

— Cinq cents vers à toute la classe! exclamé d'une voix furieuse, arrêta, comme le Quos ego, une bourasque nouvelle. — Restez donc tranquilles(49)! continuait le professeur indigné, et s'essuyant le front avec son mouchoir qu'il venait de prendre(50) dans sa toque. Quant à vous, le nouveau, vous me copierez le verbe *ridiculus sum*.

Puis d' une voix plus douce(51)

— Eh! vous la retrouverez, votre casquette; on ne vous l'a pas volée!

Tout reprit son calme. Les têtes se courbèrent sur les cartons, et le nouveau resta pendant deux heures dans une tenue(52) exemplaire, quoiqu'il y eût bien, de temps à autre, quelque boulette de papier lancée d'un bec de plume qui vint s'éclabousser sur sa figure(53). Mais il s'essuyait avec la main, et demeurait(54) immobile(55), les yeux baissés.

Le soir, à l'étude, il tira ses bouts de manches de son pupitre, mit en ordre ses petites affaires, régla soigneusement son papier(57). Nous le vîmes qui travaillait en conscience, cherchant tous les mots(58) dans la dictionnaire et se donnant beaucoup de mal. Grâce, sans doute, à cette bonne volonté dont il fit preuve, il dut de ne pas descendre dans la classe inférieure(63); car, s'il savait passablement ses règles, il n'avait guère d'élégance dans les tournures. C'était le curé(64) de son village qui lui avait commencé le latin, ses parents, par économie(65), ne l'ayant envoyé au collège que le plus tard possible.

Son père, M. Charles-Denis-Bartholomé Bovary, ancien aide-chirurgien-major, compromis, vers 1812, dans des affaires(67) de conscription, et forcé, vers cette époque, de(68), quitter, le service, avait alors profité de ses avantages personnels pour saisir au passage une dot(70) de soixante mille francs qui s'offrait en la fille d'un marchand(71) bonnetier, devenue amoureuse de sa tournure. Bel homme, hâbleur, faisant sonner haut ses éperons, portant des favoris rejoints aux moustaches, les doigts toujours garnis de bagues et habillé de couleurs(145) voyantes, il avait l'aspect(72) d'un brave (73), avec l'entrain facile d'un commis voyageur. Une fois marié(75), il vécut deux trois ans sur la fortune(76) de sa femme, dînant bien, se levant tard, fumant dans de grandes pipes en porcelaine, ne rentrant le soir qu'après le spectacle et fréquentant les cafés. Le beau-père mourut et laissa peu de chose; il en fut indigné, se lança dans la fabrique, y perdit quelque argent(77), puis se retira dans la campagne, où il voulut faire valoir. Mais, comme il ne s'entendait guère plus en culture qu'en indienne, qu'il montait ses chevaux au lieu de les envoyer au labour, buvait son cidre en bouteilles au lieu de le vendre(79) en barriques, mangeait les plus belles volailles de sa cour(80) et graissait ses souliers de chasse avec le lard de ses cochons(81), il ne tarda point à s'apercevoir qu'il valait mieux planter là toute spéculation.

Moyennant deux cents francs par an, il trouva donc à louer dans un village, sur les confins du pays de Caux et de la Picardie, une sorte de(83) logis moitié ferme(84), moitié maison(85) de maître; et, chagrin, rongé de regrets(86), accusant le ciel(87), jaloux contre tout le monde, il s'enferma, dès l'âge de quarante-cinq ans, dégoûté des hommes(90), disait-il, et décida à vivre en paix.

Sa femme(92) avait été folle de lui autrefois; elle l'avait aimé avec mille servilités qui l'avaient détaché d'elle encore davantage. Enjouée jadis(94), expansive et toute aimante, elle était, en vieillissant, devenue(95) (à la façon du vin(96) éventé qui se tourne en vinaigre) d'humeur difficile(97), piaillarde, nerveuse(348). Elle avait tant souffert, sans se plaindre, d'abord(98), quand elle le voyait courir après toutes les gotons de villages et que vingt mauvais lieux le lui renvoyaient le soir(101), blasé et puant l'ivresse. Puis l'orgueil(102) s'était révolté. Alors elle s'était tue, avalant sa rage dans un stoïcisme muet, qu'elle garda(103) jusqu'à(104) sa mort. Elle était sans cesse en courses, en affaires. Elle allait chez les avoués, chez le président(105), se rappelait l'échéance des billets, obtenait des retards; et, à la maison, repassait, cousait, blanchissait, surveillait(106) les ouvriers, soldait les mémoires, tandis que, sans s'inquiéter de rien, Monsieur, continuellement engourdi dans

une somnolence boudeuse dont il ne se réveillait que pour lui dire des choses désobligeantes, restait à fumer au coin du feu(109), en crachant dans les cendres.

Quand elle eut un enfant(111), il le fallut mettre(112) en nourrice. Rentré chez eux, le marmot fut gâté comme un prince. Sa mère(113) le nourrissait de confitures; son père le laissait courir sans souliers, et, pour faire le philosophe, disait(114) même qu'il pouvait bien aller tout nu, comme les enfants bêtes. A l'encontre des tendances maternelles, il avait en tête un certain idéal viril de l'enfance, d'après lequel il tâchait de former son fils(117), voulant qu'on l'élevât(118) durement, à la spartiate, pour lui faire(193) une bonne constitution. Il l'envoyait se coucher sans feu, lui apprenait à boire de grands coups de rhum et à insulter les processions. Mais(120), naturellement paisible, le petit répondait mal à ses efforts. Sa mère le traînait toujours après elle; elle lui découpait des cartons, lui racontait des histoires, s'entretenait avec lui dans des monologues sans fin, pleins de(123) gaietés mélancoliques et de chatteries babillardes. Dans l'isolement de sa vie(125), elle reporta sur cette tête d'enfant toutes ses vanités épaves, brisées(126). Elle rêvait de hautes(127) positions, elle le voyait déjà grand(119), beau(128), spirituel, établi, dans les ponts et chaussées ou dans la magistrature. Elle lui apprit à lire(129), et même lui enseigna, sur un vieux(131) piano qu'elle avait, à chanter deux ou trois petites romances. Mais, à tout cela, M. Bovary, peu soucieux des lettres, disait que ce n'était pas la peine! Auraient-ils jamais de quoi l'entretenir dans les écoles du gouvernement, lui acheter une charge ou un fonds(133) de commerce(134)? D'ailleurs, avec du toupet, un homme réussit toujours(122) dans le monde(136). Madame Bovary se mordait les lèvres(137), et l'enfant vagabondait dans le village.

Il suivait les laboureurs, et chassait, à coups de motte de terre, les corbeaux qui s'envolaient. Il mangeait(138) des mûres le long des fossés, gardait les dindons avec une gaule, fanait à la moisson, courait dans le bois, jouait à la marelle sous le porche(140) de l'église(141), les jours de pluie, et aux grandes fêtes, suppliait le bedeau de lui laisser sonner les cloches, pour se pendre de tout son(143) corps à la grande corde et se sentir emporter par elle dans sa volée.

Aussi poussa-t-il comme un chêne(144). Il acquit de fortes mains, de belles couleurs.

A douze ans, sa mère obtint(146) que l'on commençât ses études. On en chargea le curé. Mais les leçons étaient si courtes(147) et si mal suivies, qu'elles ne pouvaient servir à grand'choses. C'était aux moments perdus(148) qu'elles se donnaient, dans la sacristie, debout, à la hâte, entre un baptême et un enterrement; ou bien le curé envoyait chercher son élève après l'Angelus, quand il n'avait pas à sortir(150). On montait dans sa chambre(151), on s'installait: les moucheron et les papillons de nuit tournoyaient autour de la chandelle(152). Il faisait chaud(153), l'enfant s'endormait; et le bonhomme(154), s'assoupissant les maines(155) sur son ventre, ne tardait pas à ronfler, la bouche(156) ouverte. D'autres fois, quand M. le curé, revenant de porter le viatique à quelque malade des environs, apercevait Charles qui polissonnait dans la campagne, il l' appelait(158), le sermonnait un quart d'heure et profitait de l' occasion(159) pour lui faire conjuguer son verbe au pied d'un arbre(160). La pluie venait(161) les interrompre, ou une connaissance qui passait(162). Du reste, il était toujours content de lui, disait même que le jeune homme(163) avait beaucoup(59) de mémoire.

Charles ne pouvait en rester là. Madame fut énergique. Honteux, ou fatigué plutôt, Monsieur céda sans résistance, et l'on attendit encore un an que le gamin eût fait sa première communion.

Six mois(165) se passèrent encore; et, l'année d'après, Charles fut définitivement envoyé au collège de Rouen, où son père l'amena lui-même, vers la fin d' octobre(168), à l' époque(169) de la foire Saint-Romain.

Il serait maintenant impossible(171) à aucun(172) de nous de se rien rappeler de lui. C'était un garçon de tempérament modéré(174), qui jouait aux récréations, travaillait(176) à l'étude, écoutant(177) en classe, dormant bien au dortoir, mangeant bien au réfectoire. Il avait pour correspondant un quincaillier en gros de la rue(179) Ganterie, qui le faisait sortir une fois par mois, le dimanche, après que sa boutique(181) était fermée, l'envoyait se promener sur le port à regarder(182) les bateaux, puis le ramenait au collège dès sept heures, avant le souper. Le soir de chaque jeudi, il écrivait(186) une longue lettre à sa mère, avec de l'encre rouge et trois(188) pains à cacheter; puis il repassait ses cahiers d' histoire(189), ou bien il lisait un vieux(190) volume d'Acharris qui traînait dans l'étude. En promede, il causait avec le domestique(191), qui était de la campagne comme lui.

A force de s'appliquer, il se maintint toujours vers le milieu de la classe; une fois(180) même, il gagna un premier accessit d'histoire naturelle. Mais, à la fin de sa troisième, ses parents le retirèrent du collège pour lui faire étudier la médecine, persuadés qu'il pourrait se pousser seul jusqu'au baccalauréat.

Sa mère lui choisit une chambre, au quatrième, sur l'Eau-de-Robec, chez un teinturier de sa connaissance. Elle conclut(196) les arrangements pour sa pension, se procura des meubles, une table(197) et deux chaises(198), fit venir de chez elle un vieux lit en merisier(200), et acheta(201) de plus un petit poêle en fonte, avec la provision de bois(203) qui devait chauffer son pauvre enfant. Puis elle partit au bout de la semaine(204), après mille recommandations de se bien conduire, maintenant qu'il allait être abandonné à lui-même.

Le programme des cours, qu'il lut sur(195) l'affiche, lui fit un effet d'étourdissement: cours d'atomie, cours de pathologie, cours de physiologie cours de pharmacie, cours de chimie, et de botanique, et de clinique, et de thérapeutique, sans compter l'hygiène ni la matière médicale, tous noms dont il ignorait(207) les étymologies et qui étaient comme autant de portes(209) de sanctuaires pleins d'augustes ténèbres.

Il n'y comprit(210) rien; il avait beau écouter, il ne saisisait pas. Il travaillait pourtant, il avait des cahiers reliés, il suivait tous les cours, il ne perdait pas une seule visite. Il accomplissait sa petite tâche quotidienne les yeux(211) bandés, ignorant de la besogne qu'il broie.

Pour lui épargner de la dépense(212), sa mère lui envoyait chaque semaine, par le messenger, un morceau de veau cuit(214) au four, avec quoi il déjeunait le matin(215), quand il était rentré de l'hôpital, tout en battant la semelle contre le mur(216). Ensuite il fallait courir aux leçons, à l'amphithéâtre, à l'hospice, et revenir chez lui, à travers toutes les rues. Le soir, après le maigre(219) dîner de son propriétaire(221), il remontait à sa chambre et se remettait au travail, dans ses habits mouillés qui fumaient sur son corps, devant le poêle rougi.

Dans les beaux soirs d' été(223), à l'heure où les rues tièdes sont vides(224), quand les servantes(225) jouent au volant sur le seuil des portes, il ouvrait sa fenêtre(226) et s'accoudait. La rivière(227), qui fait de ce quartier(228) de Rouen comme une ignoble petite

Venise, coulait en bas, sous lui, jaune(231), violette ou bleu entre(232) ses ponts et ses grilles. Des ouvriers, accroupis au bord(233), lavaient(234) leurs bras(235) dans l'eau(236). Sur des perches partant du haut des greniers, des écheveaux de coton séchaient à l'air. En face, au-delà des toits, le grand ciel pur s'étendait, avec le soleil(238) rouge(239) se couchant(240). Qu' il devait faire bon là-bas! Quelle fraîcheur sous la hêtre! Et il ouvrait les rines pour aspirer les bonnes odeurs de la campagne, qui ne venaient pas jusqu'à lui.

Il maigrit, sa taille s'allongea, et sa figure prit une sorte d'expression dolente qui la rendit presque intéressante.

Naturellement , par nonchalance, il en vint à se délier de toutes les résolutions qu'il s'était faites. Une fois, il manqua la visite, le lendemain(243) son cours, et, savourant la paresse, peu à peu, n'y retourna plus.

Il prit l'habitude du cabaret avec la passion des dominos. S'enfermer chaque soir dans un sale appartement public, pour y taper sur des tables de marbre de petits(229) os(245) de mouton marqués de points noirs, lui semblait(246) un acte(247) précieux de sa liberté, qui le rehaussait d' estime(248) vis-à-vis de lui-même (249). C'était comme l'initiation au monde, l'accès des plaisirs(250) défendus; et, en entrant, il posait la main sur le bouton de la porte avec une joie(254) presque sensuelle. Alors, beaucoup de choses(256) comprimées en lui se dilatèrent; il apprit par cœur des couplets qu'il chantait aux bienvenues, s'enthousiasma pour Béranger, sur faire du punch et connut enfin l'amour(257).

Grâce à ces travaux préparatoires, il échoua complètement à son examen d'officier de santé. On l'attendait(259) le soir même à la maison pour fêter(260) son succès!

Il partit à pied et s'arrêta vers l'entrée du village, où il fit demander(262) sa mère, lui conta tout(263). Elle l'excusa, rejetant l'échec sur l'injustice des examinateurs, et le raffermir un peu(264), se chargeant d'arranger les choses. Cinq ans plus tard seulement, M. Bovary connut la vérité; elle était vieille, il l'accepta(267), ne pouvant d'ailleurs supposer qu'un homme issu de lui fût un sot.

Charles se remit donc au travail et prépara sans discontinuer les matières de son examen, dont il apprit d'avance toutes les questions par cœur. Il fut reçu avec une assez(269) bonne note. Quel beau jour pour sa mère! On donna un grand dîner.

Où irait-il exercer son art? A Tostes. Il n'y avait là qu'un vieux médecin. Depuis longtemps(271), madame Bovary guettait sa mort, et le bonhomme n'avait point encore pli(272) bagage, que Charles était installé en face, comme son successeur.

Mais ce n'était pas tout que d'avoir élevé son fils, de lui avoir fait apprendre(273) la médecine et découvert Tostes pour l'exercer: il lui fallait une femme. Elle lui en trouva(274) une: la veuve d'un huissier de Dieppe, qui avait quarante-cinq ans et douze cents(275) livres(276) de rente.

Quoiqu'elle fût laide, sèche comme un cotret, et bourgeonnée comme un printemps(278), certes madame Dubuc ne manquait pas de(280) partis à choisir. Pour arriver à ses fins, la mère Bovary fut obligée de les évincer tous, et elle déjoua même fort habilement les intrigues d'un charcutier qui était soutenu par les prêtres.

Charles avait entrevu dans le mariage l'avènement d'une condition meilleure, imaginant qu'il serait plus libre et pourrait disposer de sa personne et de son argent. Mais sa femme fut le maître; il devait devant le monde dire ceci, ne pas dire cela, faire maigre tous les vendredis, s'habiller comme elle l'entendait, harceler par son ordre les clients qui ne payaient(286) pas. Elle décachetait ses lettres, épiait ses démarches, et l'écoutait, à travers la cloison, donner(287) ses consultations dans son cabinet, quand il y avait des femmes.

Il lui fallait son chocolat tous les matins, des égards à n'en plus finir(289). Elle se plaignait sans cesse de ses nerfs, de sa poitrine, de ses humeurs. Le bruit(290) des pas(291) lui faisait ma(292); on s'en allait, la solitude lui devenait odieuse; revenait-on près d'elle, c'était pour la voir(99) mourir, sans un doute. Le soir, quand Charles rentrait(293), elle sortait de dessous ses draps(294) ses longs bras maigres, les lui passait autour du cou(295), et, l'ayant fait asseoir au bord du lit, se mettait à lui parler(296) de ses chagrins: il l'oubliait, il en aimait(297) une autre! On lui avait bien dit qu'elle serait malheureuse; et elle finissait en lui demandant quelque sirop pour sa santé et un peu plus d'amour.

Deuxième Partie

Une nuit, vers(298) onze(299) heures, ils furent réveillés par le bruit d'un cheval qui s'arrêta juste à la porte. La bonne ouvrit(302) la lucarne du grenier et parla quelque temps avec un homme resté en bas, dans la rue. Il venait chercher(149) le médecin; il avait une lettre. Nastasie descendit(304) les marches(305) en grelottant, et alla ouvrir la serrure et les verrous, l'un après l'autre. L'homme laissa(14) son cheval, et, suivant la bonne, entra tout à coup derrière elle. Il tira de(306) dedans son bonnet(27) de laine à houppes grises une lettre enveloppée dans un chiffon, et la présenta délicatement à Charles, qui s'accouda sur l'oreiller pour la lire. Nastasie, près du lit, tenait(308) la lumière(309). Madame, par pudeur, restait tournée vers la ruelle et montrait (310) le dos(311).

Cette lettre, cachetée d'un petit cachet de cire bleue(312), suppliait M.Bovary de se rendre (313) immédiatement à la ferme des Bertaux, pour remettre une jambe cassée. Or il y a, de Tostes aux Bertaux, six bonnes lieues de traverse, en passant par Longueville et Saint-Victor. La nuit était noire. Madame Bovary jeune redoutait les accidents 314) pour son mari(315). Donc, il fut décidé que le valet d'écurie prendrait les devants. Charles partirait trois heures plus tard, au lever de la lune. On enverrait un gamin à sa rencontre, afin de lui montrer le chemin(316) de la ferme et d'ouvrir les clôtures devant lui.

Vers quatre heures du matin, Charles, bien enveloppé dans son manteau(317), se mit en route pour les Bertaux. Encore endormi par la chaleur(318) du sommeil(319), il se laissait bercer au trot pacifique de sa bête(321). Quand elle s'arrêtait d'elle-même devant ces trous(322) entourés d'épines que l'on creuse au bord des sillons, Charles se réveillant en sursaut, se rappelait(323) vite la jambe cassée, et il tâchait de se remettre en mémoire toutes les fractures qu'il savait(324). La pluie ne tombait plus; le jour commençait à venir, et, sur les branches(326) des pommiers sans feuilles, des oiseaux se tenaient(327) immobiles, hérissant leurs petites plumes au vent(328) froid(329) du matin. La plate(330) campagne s'étalait à perte de vue, et les bouquets d'arbres autour des fermes faisaient, à intervalles éloignés, des taches d'un violet noir(331) sur cette grande surface grise, qui se perdait(332) à l'horizon dans le ton morne du ciel. Charles, de temps à autre, ouvrait les yeux; puis, son esprit(333) se fatiguant et le sommeil revenant de soi-même, bientôt(334) il entra dans une sorte d'assoupissement où, ses sensations récentes se confondant avec des souvenirs(335), lui-même se percevait double, à la fois(336) étudiant et marié, couché dans son lit comme

tout à l'heure, traversant une salle(337) d'opérés comme autrefois. L'odeur chaude des cataplasmes se mêlait dans sa tête à la verte odeur de la rosée; il entendait(285) rouler sur leur tringle les anneaux de fer des lits et sa femme dormir... Comme il passait par Vassonville, il aperçut(338), au bord d'un fossé, un jeune garçon assis sur l'herbe.

— Êtes-vous le médecin? demanda l'enfant.

Et, sur la réponse de Charles, il prit ses sabots à ses mains et se mit à courir devant lui.

L'officier de santé chemin faisant, comprit aux discours de son guide que M. Rouault devait être un cultivateur des plus aisés. Il s'était cassé la jambe, la veille au soir, en revenant de faire les Rois, chez un voisin(37). Sa femme était morte depuis deux ans. Il n'avait avec lui que sa demoiselle, qui l'aidait à tenir la maison.

Les ornières devinrent plus profondes(340). On approchait des Bertaux. Le Petit gars, se coulant alors par un trou de haie, disparut, puis il revint au bout d'une cour en ouvrant la barrière. Le cheval glissait sur l'herbe mouillée; Charles se baissait pour passer sous les branches. Les chiens(341) de garde à la niche aboyaient en tirant sur leur chaîne(342). Quand il entra dans les Bertaux, son cheval eut peur et fit un grand écart.

C'était une ferme de bonne apparence. On voyait dans les écuries, par le dessus des portes ouvertes, de gros(178) chevaux de labour qui mangeaient tranquillement(344) dans des râteliers neufs(345). Le long des bâtimens(346) s'étendait un large(347) fumier, de la buée s'en élevait(349), et, parmi les poules et les dindons, picoraient dessus cinq ou six paons, luxe(350) des basses-cours cauchoises. La bergerie était longue(187), la grange était haute, à murs lisses comme la main. Il y avait sous le hangar deux grandes charrettes(351) et quatre charrues, avec leurs fouets, leurs colliers, leurs équipages complets(352), dont les toissons de laine(307) bleue se salissaient à la poussière fine qui tombait des greniers. La cour allait en montant, plantée d'arbres symétriquement espacés, et le bruit gai d'un troupeau d'oies retentissait près de la mare.

Une jeune femme, en robe de mérinos bleu garnie de trois volants, vint sur le seuil de la maison pour recevoir(353) M. Bovary, qu'elle fit entrer dans la cuisine(354), où flambait un grand feu. Le déjeuner des gens bouillonnait alentour, dans des petits pots de taille inégaie(355). Des vêtements(356) humides(357) séchaient dans l'intérieur de la cheminée 358). La pelle, des pincettes et le bec du soufflet, tous de proportion colossale,

brillaient comme de l'acier(359) poli(360), tandis que le long des murs s'étendait une abondante batterie de cuisine, où miroitait inégalement la flamme(361) claire du foyer(362), jointe aux premières lueurs(363) du soleil arrivant par les carreaux.

Charles monta, au premier, voir le malade. Il le trouva dans son lit, suant sous ses couvertures et ayant rejeté bien loin son bonnet de coton. C'était un gros petit homme de cinquante ans, à la peau blanche(364), à l'œil bleu, chauve sur le devant de la tête, et qui portait des boucles d'oreilles. Il avait à ses côtés, sur une chaise, une grande carafe d'eau-de-vie, dont il se versait de temps à autre pour se donner du cœur au ventre; mais, dès qu'il vit le médecin, son exaltation tomba, et, au lieu de sacrer comme il faisait depuis douze heures, il se prit à geindre faiblement.

La fracture était simple(365), sans complication d'aucune espèce. Charles n'eût osé en souhaiter de plus facile(74). Alors, se rappelant les allures des ses maîtres auprès du lit des blessés, il réconforta le patient avec toutes sortes de bons mots, caresses chirurgicales qui sont comme l'huile dont on graisse les bistouris. Afin d'avoir des attelles, on alla chercher, sous la charretterie, un paquet de lattes(366). Charles en choisit une, la coupa en morceaux et la polit avec un éclat de vitre, tandis que la servante déchirait des draps pour faire des bandes, et que mademoiselle Emma tâchait à coudre des coussinets. Comme elle fut longtemps avant de trouver son étui, son père s'impatientait; elle ne répondit rien; mais tout en cousant, elle se piquait les doigts, qu'elle portait ensuite à sa bouche pour les sucer.

Charles fut surpris de la blancheur de ses ongles. Ils étaient brillants, fins du bout, plus nettoyés que les ivoires de Dieppe, et taillés(367) en amande. Sa main pourtant n'était pas belle, point assez pâle(368), peut-être, et un peu sèche aux phalanges; elle était trop longue aussi, et sans molles inflexions de lignes sur les contours. Ce qu'elle avait de beau, c'étaient les yeux; quoiqu'ils fussent bruns(370), ils semblaient noirs à cause des cils, et son regard arrivait franchement à vous avec une hardisse candide.

Une fois le pansement fait, le médecin fut invité, par M. Rouault lui-même, à prendre un morceau, avant(184) de partir.

Charles descendit dans la salle, au rez-de-chaussée(372). Deux couverts, avec des timbales d'argent, y étaient mis sur une petite table, au pied d'un grand lit à baldaquin

revêtu d'une indienne à personges représentant des Turcs. On sentait une odeur d'iris et de draps humides qui s'échappait de la haute armoire en bois de chêne(374), faisant face à la fenêtre. Par terre, dans les angles, étaient rangés, debout, des sacs de blé. C'était le trop-plein du grenier proche, où l'on montait par trois marches de pierre(375). Il y avait, pour décorer(376) l'appartement, accrochée à un clou(377), au milieu du mur dont la peinture verte s'écaillait sous le salpêtre, une tête de Minerve au crayon noir, encadrée de dorure(379), et qui portait au bas, écrit en lettres gothiques:«A mon cher papa.»

On parla d'abord du malade, puis du temps qu'il faisait, des loups qui couraient les champs, la nuit. Mademoiselle Roault ne s'amusait guère à la campagne, maintenant surtout qu'elle était chargée presque à elle seule des soins de la ferme. Comme la salle était fraîche(381), elle grelottait tout en mangeant, ce qui découvrait un peu ses lèvres charnues, qu'elle avait coutume de mordillonner à ses moments(382) de silence .

Son cou sortait d'un col blanc, rabattu. Ses cheveux, dont les deux bandeaux noirs semblaient chacun d'un seul morceau, tant ils étaient lisses, étaient séparés sur le milieu de la tête par une raie(384) fine, qui s'enfonçait légèrement selon la courbe du crâne; et, laissant voir à peine le bout de l'oreille(385), ils allaient se confondre par derrière en un chignon abondant, avec un mouvement ondé vers les tempes, que le médecin de campagne remarqua là pour la première fois de sa vie. Ses pommettes étaient roses. Elle portait, comme un homme, passé entre deux boutons de son corsage, un lorgnon d'écaille(387).

Quand Charles, après être monté dire adieu au père Rouault, rentra dans la salle avant de partir, il la trouva debout, le front(388) contre la fenêtre, et qui regardait dans le jardin(389), où les échelas des haricots avaient été renversés par le vent. Elle se retourna.

— Cherchez-vous quelque chose? demanda-t-elle.

— Ma cravache, s'il vous plaît, répondit-il.

Et il se mit à fureter sur le lit, derrière les portes, sous les chaises; elle était tombée à terre, entre les sacs et la muraille. Mademoiselle Emma l'aperçut; elle se pencha sur les sacs de blé(390). Charles, par galanterie, se précipita, et, comme il allongeait aussi son bras dans le même mouvement, il sentit(391) sa poitrine effleurer le dos de la jeune fille(392), courbée sous lui. Elle se redressa toute rouge et le regarda par-dessus l'épaule(393), en lui tendant son nerf de bœuf.

Au lieu de revenir aux Bertaux trois jours après, comme il l'avait promis, c'est le lendemain même qu'il y retourna, puis deux fois la semaine régulièrement, sans compter les visites inattendues qu'il faisait de temps à autre, comme par mégarde.

Tout, du reste(24), alla bien; la guérison s'établissait selon les règles, et quand, au bout de quarante-six jours, on vit le père Rouault qui s'essayait à marcher seul dans sa mesure, on commença à considérer(217) M. Bovary comme un homme de grande capacité. Le père Rouault disait qu'il n'aurait pas mieux été guéri par les premiers médecins d'Yvetot ou même de Rouen.

Quant à Charles, il ne chercha point à se demander pourquoi il venait aux Bertaux avec plaisir. Y eût-il songé, qu'il aurait sans doute attribué son zèle à la gravité(194) du cas, ou peut-être au profit qu'il en espérait. Était-ce pour cela, cependant, que ses visites à la ferme faisaient, parmi les pauvres(29) occupations de sa vie, une exception charmante? Ces jours-là il se levait de bonne heure, partait au galop, poussait sa bête, puis il descendait pour s'essuyer les pieds(110) sur l'herbe, et passait ses gants(93) noirs avant d'entrer. Il aimait à se voir arriver(61) dans la cour, à sentir contre son épaule la barrière qui tournait, et le coq qui chantait sur le mur, les garçons qui venaient à sa rencontre. Il aimait la grange et les écuries; il aimait le père Rouault, qui lui tapait dans la main en l'appelant son sauveur; il aimait les petits sabots de mademoiselle Emma sur les dalles lavées de la cuisine; ses talons hauts la grandissaient un peu, et, quand elle marchait devant lui, les semelles de bois, se relevant vite, claquaient avec un bruit sec(44) contre le cuir(2) de la bottine.

Elle le reconduisait toujours jusqu'à la première(277) marche du perron. Lorsqu'on n'avait pas encore amené son cheval, elle restait là. On s'était dit adieu, on ne parlait plus; le grand air l'entourait, levant pêle-mêle les petits cheveux follets de sa nuque, ou secouant sur sa hanche(378) les cordons de son tablier(268), qui se tortillaient comme des banderoles. Une fois, par un temps de dégel, l'écorce des arbres suintait dans la cour, la neige sur les couvertures des bâtiments se fondait. Elle était sur le seuil; elle alla chercher son ombrelle, elle l'ouvrit. L'ombrelle, de soie gorge de pigeon, que traversait le soleil, éclairait de reflets mobiles la peau blanche de sa figure. Elle souriait là-dessous à la chaleur tiède; et on entendait les gouttes d'eau, une à une, tomber(325) sur la moire tendue.

Dans les premiers temps(303) que Charles fréquentait les Bertaux, madame Bovary jeune ne manquait pas de s'informer du malade, et même sur le livre qu'elle tenait en partie double, elle avait choisi pour M. Rouault une belle page blanche. Mais quand elle sut qu'il avait une fille, elle alla aux informations; et elle apprit que mademoiselle Rouault, élevée au couvent, chez les Ursulines, avait reçu, comme on dit, une belle éducation(255), qu'elle savait, en conséquence, la danse, la géographie, le dessin(237), faire de la tapisserie et toucher du piano. Ce fut le comble!

—C'est donc pour cela, se disait-elle, qu'il a la figure si épanouie quand il va la voir, et qu'il met son gilet neuf, au risque de l'abîmer à la pluie? Ah! cette femme! cette femme!...

Et elle la détesta, d'instinct(230). D'abord, elle se soulagea par des allusions(218). Charles ne les comprit pas; ensuite, par des réflexions incidentes qu'il laissait passer de peur de l'orage; enfin, par des apostrophes à brûle pourpoint auxquelles il ne savait que répondre.

—D'où vient qu'il retournait aux Bertaux, puisque M. Rouault était guéri et que ces gens-là n'avaient pas encore payé? Ah! c'est qu'il y avait là-bas une personne(284), quelqu'un qui savait causer, une brodeuse, un bel esprit. C'était là ce qu'il aimait: il lui fallait des demoiselles de ville! Et elle reprenait:

—La fille au père Rouault, une demoiselle de ville! Allons donc! leur grand-père était berger, et ils ont un cousin(192) qui a failli(185) passer par les assises pour un mauvais coup, dans une dispute. Ce n'est pas la peine de faire tant de fla-fla, ni de se monter le dimanche à l'église avec une robe de soie(173), comme une comtesse. Pauvre bonhomme, d'ailleurs, qui sans les colzas de l'an passé(170), eût été bien embarrassé de payer ses arrérages!

Par lassitude, Charles cessa de retourner aux Bertaux. Héroïse lui avait fait jurer qu'il n'irait plus, la main sur son livre de messe, après beaucoup de sanglots et de baisers, dans une grande explosion d'amour. Il obéit donc; mais la hardiesse de son désir protesta contre la servilité de sa conduite, et par une sorte d'hypocratie naïve(135), il estima que cette défense de la voir était pour lui comme un droit de l'aimer. Et puis la veuve était maigre; elle avait les dents(107) longues; elle portait(34) en toute saison un petit châle noir dont la pointe lui descendait entre les omoplates; sa taille dure était engainée dans des robes(369) en façon de

fourreau, rop courtes, qui découvraient ses chevilles avec les rubans(339) de ses souliers(279) larges s'entre-croisant sur des bas gris.

La mère de Charles venait les voir de temps à autre; mais, au bout de quelques jours, la bru semblait l'aiguiser à son fil; et alors, comme deux couteaux, elles étaient à le scarifier par leurs réflexions et leurs observations(266). Il avait tort de tant manger! Pourquoi toujours offrir(265) la goutte au premier venu? Quel entêtement que de ne pas vouloir porter de flanelle!

Il arriva qu'au commencement(261) du printemps, un notaire(258) d'Ingouville, détenteur de fonds à la veuve Dubuc, s'embarqua par une belle marée, emportant avec lui tout l'argent de son étude. Héloïse, il est vrai, possédait(241) encore, outre une part de bateau évaluée six mille francs, sa maison de la rue Siant-François; et cependant, de toute cette fortune que l'on avait fait sonner si haut, rien, si ce n'est un peu de mobiliser et quelques nippes, n'avait paru(222) dans le ménage(220). Il fallut tirer la chose au clair(205). La maison de Dieppe se trouva(167) vermoulue d'hypothèques jusque dans ses pilotis; ce qu'elle avait mis chez le notaire, Dieu seul le savait, et la part de barque n'excéda point mille écus. Elle avait donc menti, la bonne dame! Dans son exaspération, M. Bovary père, brisant une chaise contre les pavés(139), accusa sa femme d'avoir fait le malheur de leur fils en l'attelant à une haridelle semblable, dont les harnais ne valaient pas la peau. Ils vinrent à Tostes. On s'expliqua. Il y eut des scènes. Héloïse, en pleurs, se jetant dans les bras de son mari, le conjura de la défendre(251) de ses parents. Charles voulut parler pour elle. Ceux-ci se fâchèrent, et ils partirent.

Mais le coup était porté. Huit jours(270) après, comme elle étendait du linge dans sa cour, elle fut prise d'un crachement de sang, et le lendemain, tandis que Charles avait le dos tourné pour fermer le rideau de la fenêtre, elle dit: «Ah! mon Dieu!» poussa un soupir et s'évanouit. Elle était morte! Quel étonnement(89)!

Quand tout fut fini au cimetière, Charles rentra chez lui. Il ne trouva personne en bas; il monta au premier, dans la chambre, vit sa robe encore accrochée au pied de l'alcôve; alors, s'appuyant contre le secrétaire, il resta jusqu'au soir perdu dans une rêverie(88) douloureuse. Elle l'avait aimé, après tout.

Troisième Partie

Un matin, le père Rouault vint apporter(82) à Charles le paiement(62) de sa jambe remise: soixante et quinze francs en pièces de quarante sous, et une dinde. Il avait appris son malheur, et l'en consola(56) tant qu'il put.

— Je sais ce que c'est! disait-il en lui frappant sur l'épaule; j'ai été comme vous, moi aussi! Quand j'ai eu perdu ma pauvre défunte(43), j'allais dans les champs(78) pour être tout seul(175); je tombais au pied d'un arbre, je pleurais(300), j'appelais le bon Dieu, je lui disais des sottises(283); j'aurais voulu être comme les taupes, que je voyais aux branches, qui avaient des vers leur grouillant dans le ventre, crevé, enfin. Et quand je pensais que d'autres, à ce moment-là, étaient avec leurs bonnes petites femmes à les tenir embrassées contre eux, je tapais de grands coups par terre avec mon bâton; j'étais quasiment fou, que je ne mangeais plus; l'idée d'aller seulement au café me dégoûtait, vous ne croiriez pas. Eh bien, tout doucement, un jour chassant l'autre, un printemps sur un hivers(252) et un automne(157)-par-dessus un été, ça a coulé brin à brin, miette à miette; ça s'en est allé, c'est parti, c'est descendu, je veux dire, car il vous reste toujours quelques chose au fond, comme qui dirait... un poids, là, sur la poitrine! Mais puisque c'est notre sort à tous, on ne doit pas non plus se laisser déperir, et parce que d'autres sont morts vouloir mourir...il faut vous secouer, monsieur Bovary; ça se passera! Venez nous voir; ma fille pense(142) à vous de temps à autre, savez-vous bien, et elle dit comme ça que vous l'oubliez. Voilà le printemps bientôt; nous vous ferons tirer un lapin dans la garenne, pour vous dissiper un peu.

Charles suivit son conseil. Il retourna aux Bertaux; il retrouva tout comme la veille, comme il y avait cinq mois, c'est-à-dire. Les poiriers déjà étaient en fleur, et le bonhomme Rouault, debout maintenant, allait et venait, ce qui rendait la ferme plus animée(281).

Croyant qu'il était de son devoir de prodiguer au médecin le plus de politesse possible, à cause de sa position douloureuse, il le pria de ne point se découvrir la tête, lui parla à voix basse, comme s'il eût été malade, et même fit semblant de se mettre en colère de ce que l'on n'avait pas apprêté à son intention quelque chose d'un peu plus léger(288) que tout le reste, tels que des petits pots de crème ou des poires cuites. Il conta des histoires. Charles se surprit à rire; mais le souvenir de sa femme, lui revenant tout à coup, l'assombrit. On apporta le café; il n'y pensa plus.

Il y pensa moins, à mesure qu'il s'habitua à vivre seul. L'agrément nouveau de l'indépendance lui rendit bientôt la solitude plus supportable. Il pouvait changer maintenant les heures de ses repas, rentrer ou sortir sans donner de raisons, et, lorsqu'il était bien fatigué, s'étendre de ses quatre membres, tout en large dans son lit. Donc, il se choya, se dorlota et accepta les consolations qu'on lui donnait. D'autre part, la mort de sa femme ne l'avait pas mal servi dans son métier, car on avait répété durant un mois: «Ce pauvre jeune homme! quel malheur!» Son nom s'était répandu, sa clientèle s'était accrue; et puis il allait aux Bertaux tout à son aise. Il avait un espoir sans but, un bonheur vague ; il se trouvait la figure plus agréable en brossant ses favoris devant son miroir.

Il arriva un jour vers trois heures; tout le monde était aux champs; il entra dans la cuisine, mais n'aperçut point d'abord Emma; les auvents étaient fermés. Par les fentes du bois, le soleil allongeait sur les pavés de grandes raies minces, qui se brisaient à l'angle des meubles et tremblaient au plafond. Des mouches, sur la table, montaient le long des verres qui avaient servi, et bourdonnaient en se noyant au fond, dans le cidre resté. Le jour qui descendait par la cheminée, veloutant la suie de la plaque, bleuissait un peu les cendres froides. Entre la fenêtre et le foyer, Emma cousait; elle n'avait point de fichu, on voyait sur ses épaules nues de petites gouttes de sueur.

Selon la mode de la campagne, elle lui proposa de boire quelque chose. Il refusa, elle insista, et enfin lui offrit, en riant, de prendre un verre de liqueur avec elle. Elle alla donc chercher dans l'armoire une bouteille(9) de curaçao, atteignit deux petits verres(213), emplit l'un jusqu'au bord, versa(124) à peine dans l'autre, et, après avoir trinqué, le porta à sa bouche. Comme il était presque vide, elle se renversait pour boire; et la tête en arrière, les lèvres avancées, le cou tendu, elle riait de ne rien sentir, tandis que le bout de sa langue, passant entre ses dents fines, léchait à petits coups le fond du verre.

Elle se rassit et elle reprit son ouvrage, qui était un bas de coton blanc où elle faisait des reprises: elle travaillait le front baissé; elle ne parlait pas, Charles non plus. L'air(13), passant par le dessous de la porte, poussait un peu de poussière sur les dalles; il la regardait se traîner, et il entendait seulement le battement intérieur de sa tête, avec le cri d'une poule, au loin, qui pondait dans les cours. Emma, de temps à autre, se rafraîchissait les joues(164) en y appliquant la paume de ses mains, qu'elle refroidissait après cela sur la pomme de fer des grands chenets.

Elle se plaignait d'éprouver(130), depuis le commencement de la saison(386), des étourdissement; elle demanda si les bains de mer lui seraient utiles; elle se mit à causer du couvent, Charles de son collègue, les phrases(166) leur vinrent. Ils montèrent dans sa chambre. Elle lui fit voir ses anciens cahiers de musique, les petits livres qu'on lui avait donnés en prix et les couronnes en feuilles de chêne, abandonnées dans un bas d'armoire. Elle lui parla encore de sa mère, du cimetière, et même lui montra dans le jardin la plate-bande dont elle cueillait les fleurs(380), tous les premiers vendredis de chaque mois, pour les aller mettre sur sa tombe. Mais le jardinier qu'ils avaient n'y entendait rien; on était si mal servi! Elle eût bien voulu, ne fût-ce au moins que pendant l'hivers, habiter la ville, quoique la longueur des beaux jours rendît peut-être la campagne plus ennuyeuse encore durant l'été;— et, selon ce qu'elle disait, sa voix était claire, aiguë, ou se couvrant de langueur tout à coup, traînait des modulations qui finissaient presque en murmures(373), quand elle se parlait à elle-même,—tantôt joyeuse(371), ouvrant des yeux naïfs, puis les paupières à demi closes, le regard noyé d'ennui, la pensée(343) vagabondant.

Le soir, en s'en retournant, Charles reprit une à une les phrases qu'elle avait dites, tâchant de se les rappeler, d'en compléter le sens(320), afin de se faire la portion(301) d'existence qu'elle avait vécu dans le temps qu'il ne la connaissait pas encore. Mais jamais il ne put la voir, en sa pensée, différemment qu'il ne l'avait vue la première fois, ou telle qu'il venait de la quitter(253) tout à l'heure. Puis il se demanda ce qu'elle deviendrait, si elle se marierait(244), et à qui? hélas! le père Rouault était bien riche(242), et elle!...si belle! Mais la figure d'Emma revenait toujours se placer devant ses yeux, et quelque chose de monotone comme le ronflement d'une toupie bourdonnait à ses oreilles: «Si tu te mariaais, pourtant! si tu te mariaais!» La nuit, il ne dormit pas, sa gorge était serrée, il avait soif; il se leva pour aller boire à son pot à l'eau et il ouvrit sa fenêtre; le ciel était couvert d'étoiles, un vent chaud passait, au loin des chiens aboyaient. Il tourna la tête du côté des Bertaux.

Pensant qu'après tout l'on ne risquait rien, Charles se promit de faire la demande quand l'occasion s'en offrirait; mais, chaque fois qu'elle s'offrit, la peur de ne point trouver les mots convenables(208) lui collait les lèvres.

Le père Rouault n'eût pas été fâché qu'on le débarrassât de sa fille, qui ne lui servait guère dans sa maison. Il l'excusait intérieurement, trouvant qu'elle avait trop d'esprit pour la

culture, métier maudit du ciel, puisqu'on n'y voyait jamais de millionnaire. Loin d'y avoir fait fortune, le bonhomme y perdait tous les ans; car, s'il excellait dans les marchés(202), où il se plaisait aux ruses du métier, en revanche la culture proprement dite, avec le gouvernement intérieur(199) de la ferme, lui convenait moins qu'à personne. Il ne retirait pas volontiers ses mains de dedans ses poches(132), et n'épargnait point la dépense pour tout ce qui regardait sa vie, voulant être bien nourri, bien chauffé, bien couché. Il aimait le gros cidre, les gigots saignants, les glorias longuement battus. Il prenait ses repas dans la cuisine, seul, en face du feu, sur une petite table qu'on lui apportait toute servie, comme au théâtre.

Lorsqu'il s'aperçut donc que Charles avait les pommettes rouges près de sa fille, ce qui signifiait qu'un de ces jours on la lui demanderait en mariage, il rumina d'avance toute l'affaire. Il le trouvait bien un peu gringalet, et ce n'était pas là un gendre(69) comme il l'eût souhaité; mais on le disait de bonne conduite, économe, fort(282) instruit(66), et sans doute qu'il ne chicanerait pas trop sur la dot. Or, comme le père Rouault allait être forcé de vendre vingt-deux acres de son bien, qu'il devait beaucoup au maçon, beaucoup au bourrelier, que l'arbre du pressoir était à remettre:

— S'il me la demande, se dit-il, je la lui donne.

A l'époque de la Saint-Michel, Charles était venu passer trois jours aux Bertaux. La dernière journée s'était écoulée(121) comme les précédentes, à reculer de quart d'heure en quart d'heure. Le père Rouault lui fit la conduite; ils marchaient dans un chemin creux, ils s'allaient quitter; c'était le moment. Charles se donna jusqu'au coin de la haie(116), et enfin, quand on l'eût dépassée:

—Maître Rouault, murmura-t-il, je voudrais bien vous dire quelque chose.

Ils s'arrêtèrent. Charles se taisait.

— Mais contez-moi votre histoire! est-ce que je ne sais pas tout? dit le père Rouault, en riant doucement.

— Père Rouault... père Rouault... balbutia Charles.

— Moi, je ne demande pas mieux, continua le fermier. Quoique sans doute la petite soit de mon idée, il faut pourtant lui demander son avis. Allez-vous-en donc; je m'en vais retourner chez nous. Si c'est oui, entendez-moi bien, vous n'aurez pas besoin de revenir(115), à cause du monde, et, d'ailleurs, ça la saisirait trop. Mais pour que vous ne vous mangiez pas le sang,

je pousserai tout grand l'auvent de la fenêtre contre le mur: vous pourrez le voir par derrière, en vous penchant sur la haie.

Et il s'éloigna.

Charles attacha son cheval à un arbre. Il courut se mettre dans le sentier; il attendit. Une demi-heure se passa, puis il compta(383) dix-neuf minutes à sa montre. Tout à coup un bruit se fit contre le mur; l'auvent s'était rabbattu, la cliquette tremblait encore.

Le lendemain, dès neuf heures, il était à la ferme. Emma rougit quand il entra, tout en s'efforçant de rire un peu, par contenance. Le père Rouault embrassa(108) son futur gendre. On remit à causer des arrangements d'intérêt(91); on avait, d'ailleurs, du temps devant soi, puisque le mariage ne pouvait décemment avoir lieu avant la fin du deuil de Charles, c'est-à-dire vers le printemps de l'année prochaine.

L'hivers se passa dans cette attente. Mademoiselle Rouault s'occupa de son trousseau. Une partie en fut commandée à Rouen, et elle se confectionna des chemises et des bonnets de nuit, d'après des dessins de modes et qu'elle emprunta. Dans les visites que Charles faisait à la ferme, on causait des préparatifs de la noce, on se demandait dans quel appartements se donnerait le dîner; on rêvait à la quantité de plats qu'il faudrait et quelles seraient les entrées.

Emma eût, au contraire, désiré se marier à minuit, aux flambeaux(100); mais le père Rouault ne comprit rien à cette idée(45). Il y eut donc une noce, où vinrent quarante-trois personnes, où l'on resta seize heures à table, qui recommença le lendemain et quelque peu les jours suivants.

(Flaubert, 19..)

MADAME BOVARY

BİRİNCİ KISIM

Okulun çalışma salonundaydık, kapı açılıp içeri müdür girdi(1), arkası sıra da setre pantolon(4) giymiş bir yeni(3) öğrenciyle bir de, koca bir sıra yüklenmiş bir hademe geliyordu. Uyuklayanlar gözlerini açtı ve herkes, sanki dersine(7) dalmışken birdenbire gürültü duyup şaşalamış gibi bir tavır takınarak ayağa kalktı(6).

Müdür oturmamızı işaret etti; sonra etüt öğretmenine(8) dönüp yavaş sesle:

—Bu efendiye göz kulak olursunuz, Monsieur Roger, dedi. Beşinciye giriyor. Çalışması, ahlakı(10) ile kendini beğendirirse, büyükler arasına, yaşına göre bir sınıfa çıkarırız.

Kapının arkasında bir köşeye büzülmüş durduğu için pek de iyi seçilemeyen bu yeni öğrenci, bir köy(11) uşağıydı; on beş yaşında kadar vardı, boyu(12) da hepimizinkinden uzundu. Saçları, köy kilise ilahicilerinininki gibi, alnına yatırılarak düz kesilmişti(15); uslu, söz dinler ve pek tutuk bir çocuğa benziyordu. Omuzları öyle geniş değildi ama, siyah düğmeli, yeşil çuha setrenin koltuk altlarına dar geldiği belliydi; kol ağzlarından gözüken kırmızı bilekler de herhalde çıplak durmaya alıştı. Askısını pek çektiği için, uzun konçlu mavi çorapları, sarımtırak pantolonun altından meydana çıkıyordu. Ayaklarında iri iri, kötü(60) boyanmış çivili(16) kunduralar vardı.

Kalkıp derslerimizi anlatmaya başladık. O, kilisede vaiz dinliyormuş gibi, kulak kesildi; ayak ayak üstüne atmaya, dirseğine(17) dayanmaya bile cesaret edemiyordu; saat(183) ikiye gelip de zil(18) çalınca, bizimle beraber sıraya girmesi için, etüt öğretmeni kendisine seslenmek zorunda kaldı.

Adetimiz(19) sınıfa girer girmez, ellerimiz boşalsın diye, kasketlerimizi yere(21) atmaktı(20); daha kapının eşiğinde, duvara(23) çarpıp(22) da toz koparsın diye, sıraların altına fırlatırdık; okulun modası böyleydi.

Bu adetin(25) farkına mı varmadı? Yoksa ona uymayı göze mi alamadı? Her ne hal ise, biz duamızı bitirdikten sonra bile, yeni'nin kasketi dizinin üstündeydi. Bu, serguçlu kalpaktan tutun da miğfere, yuvarlak şapkaya(28), lutr kaskete, takkeye kadar, her milletin her çeşit başlığına çalan(26) bir külahtı; hani bazı şeyler vardır, dilsiz(30) çirkinliklerinde bir budalanın yüzünde(32) olduğu gibi, derin bir belâgat(31) bulunur; işte böyle bir şey. Yumurta biçimindeydi ve içi tel çubuklarla tutturulmuştu; üç burma şeritle başlıyordu; sonra, aralarına kırmızı kurdele dikilmiş, baklava baklava kesilmiş kadife(33) ve tavşan derisi parçaları sıralanıyordu; bunların üzerinde torbamsı bir şey vardı ki bunun arkaya düşen kısmı, içerden mukavva ile gerilip yol yol zıhlarla süslenmişti; bunun ucunda da, incecik bir şeride(35) bağlanmış, altın tellerle yapılmış bir küçücük haç, püskül(36) gibi sarkıyordu. Yeniydi güneşliği parlıyordu.

Öğretmen:

—Kalkınız, dedi

Kalktı; kasketi düştü. Bütün sınıf gülmeye başladı.

Eğilip yerden aldı. Yanında oturanlardan biri dirseği ile vurup yine düşürdü; o, tekrar eğilip kaldırdı. Hocamız nükteden hoşlanır bir adamdı.

—O miğferi bir yana bıraksanıza! Dedi.

Sınıfı bir kahkahadır aldı; zavallı çocuk(5) o kadar şaşalamıştı ki, kasketini elinde mi tutsun, yoksa yere mi bıraksın, yoksa başına(38) mı giysin, bir türlü kestiremiyordu. Yerine oturdu, dizlerinin üzerine koydu(39). Öğretmen:

—Ayağa kalkın da adınızı(206) söyleyin, dedi.

Yeni öğrenci acele acele heceleri birbirine karıştırarak bir isim söyledi ama kimse işitemedi.

—Bir daha söyleyin!

O, yine heceleri karıştırarak tekrar etti; bizim bağrıışmalarımızdan onun sesi büsbütün işitilmez olmuştu. Hoca:

—Daha yüksek söyleyin! Sesinizi biraz daha çıkarın! Dedi.

O, son bir çaba göstererek ağzını alabildiğine açtı ve birine seslenirmiş gibi, nefesinin olanca kuvveti ile şu kelimeyi fırlattı: Şarbovari.

Bir anda sınıfı saran gürültü, tiz seslerle(40) en üst perdelere yükseldi(41), (Kimimiz uluyor, kimimiz havlıyor, kimimiz tepiniyor, kimimiz: Şarbovari! Şarbovari! diye

bağırıyorduk(42)) sonra tek sesler halinde dalgalandı, bin zorlukla dindirildi; fakat yine de, tutulmaya çalışılan bir kahkahanın(46) iyice sönmemiş bir fişek gibi patlayıverdiği bir sırada , birdenbire canlanıyordu.

Başımıza yağmur(47) gibi yağın cezalar, sınıfın düzenini yerine getirdi; öğretmen yazdırarak, hecelettirerek, tekrar tekrar okutturarak, o yeni öğrencinin adının Charles Bovary olduğunu sonunda anlayabilmişti. O zavallıya, hemen gidip kürsünün dibinde, tembeller sırasına oturmasını emretti. Çocuk yerinden kımıldadı, sonra yine bir durakladı. Öğretmen:

—Ne arıyorsunuz? diye sordu.

Yeni öğrenci, çekingen gözlerini(48) etrafında gezdirerek sıkıla sıkıla:

—Kaske... diyebildi.

Bir gürültü daha kopacaktı ama öğretmenin öfkeyle:

—Hepiniz beşer yüz mısra kopya edeceksiniz! Diye bağırması üzerine, denizler tanrısının: “şimdi ha!” demesi ile sinen dalgalar gibi tısıverdik. Hocanın çok canı sıkılmıştı; kürsünün üzerine koyduğu takkesinin içinden mendilini çıkartıp(50) alnını kurulayarak:

—Hiç rahat(49) durmaz mısınız? dedi. Siz de, yeni efendi, yirmi kere ridiculus sum fiilini yazacaksınız.

Sonra daha tatlı bir sesle(51):

—Kasketiniz de bulunur, dedi merak etmeyin, kimse çalmamıştır.

Sınıfın sükunu geri gelmişti. Başlar defterlere eğildi; yeni efendi de, kendisine ara sıra kalem ucuyla atılan yuvarlanmış kağıtlar gelip de yüzünü(53) mürekkeplemesine rağmen, tam iki saat, herkese örnek olabilecek bir yaziyette(52) oturdu. Yüzünü eliyle siliyor ve gözleri eğik hiç kımıldamadan(55) duruyordu(54).

Akşam çalışma salonunda çekmesini açıp kolluklarını geçirdi, ufak tefeğini yerleştirdi, kağıdına(57) cetvelle temiz temiz çizgiler çizdi. Baktık, dikkatle, özene özene çalışıyor, kelimeleri(58) birer birer sözlükte arıyor, elini işten esirgemiyordu. Böyle heves gösterdiği için olacak, daha aşağı(63) sınıfa indirilmedi; çünkü kuralları oldukça bellemişti, ama ifadesinde hiç bir incelik yoktu. Ailesi masraftan çekinip(65) onu okula mümkün olduğu kadar geç gönderdiği için, ilk Latince derslerini köyün papazı(64) gösterivermişti.

Babası M. Charle-Denis-Bartholomé Bovary, orduda cerrahbaşı yardımcılığı etmiş, 1812'de, yeni asker toplama işlerinde(67) birtakım dalaverelere adı karıştığından istifasını vermeye mecbur olmuştu(68); o zaman da şahsi meziyetleri sayesinde altmış bin franklık bir drahoma(70) ele geçirmişti; bu parayı getiren tuhafiyeci(71) kızı, onun boyuna posuna vurulmuştu. Yakışıklı, dilbaz, çalımli bir adamdı; rastıklı bıyıkları favorileriyle birleşmişti; parmaklarına yüzükler takar, en göz alıcı renklerden(145) elbiseler giyerdi. Onda hem bir yığit(73) görünüşü(72), hem de bir ticaret tellalı cerbezesi vardı. Evlendikten(75) sonra iki üç yıl karısının parası(76) ile geçindi, boğazına iyi baktı, sabahları geç kalktı, porselen pipolar içti, her akşam tiyatroya gidip eve geç döndü, kahveleri dolaştı. Kayınpeder ölünce çok bir şey kalmadı, damat buna içerleyip fabrikacılığa girişti, biraz para(77) batırdı ve toprağı altın etmek için köye çekildi. Fakat basmadan anlamadığı gibi tarımdan da anlamıyordu, atlarını işe göndereceğine bineğe kullandı, elma şarabını satacağına(79) şişelere koyup kendi içti, kümesinin(80) en iyi hayvanlarını kesip kesip pişirdi, domuzlarının(81) yağı ile av çizmelerini parlattı; arası çok geçmedi, zenginlik peşinde koşmayı bırakmanın daha hayırlı olacağını kendi de anladı.

Pays de Caux ile Picardie sınırlarında küçük bir köyde, yıllığı iki yüz franga, yarı çiftlik(84), yarı konak(85) denecek bir (83) ev buldu; tasalı, bağrı dolgun(86), feleğe(87) küskün, herkesi kıskanır bir adam olmuştu; daha kırk beşinde, insanoğlundan(90) iğrendiğini, artık rahat etmek istediğini söyleyerek dünyadan elin, eteğini çekti.

Vaktiyle karısı(92) onun için deli olmuştu; fakat kendini kul köle ederek sevmesi, kocasını bir kat daha soğutmuştu. Gençliğinde(94) şen, konuşkan, şefkatli olan kadıncağz, yaşlandıkça, açık kalan şarabın(96) bozulup sirkeleştiği gibi, geçimsiz(97), yaygaracı, sinirli(348) olmuştu(95). İlk zamanlar(98) kocasının, köyün şıfıntıları peşinde koşmasına, o kerhane senin, bu meyhane benim sürtüp eve geç vakit(101) bezgin, ağzı leş gibi kokarak gelmesine, sesini çıkarmadan içlenirdi. Sonra gururu(102) ayaklandı. O zaman sustu, kaderine sessizce kalanıp öfkesini ölünceye dek(104) karnında sakladı(103). Artık her daim iş üstündeydi. Avukatları dolaşır, mahkeme reisine(105) gider, senetlerin ödenme tarihini düşünür, gidip alacaklıdan vadelerinin uzatılmasını isterdi; evde ütü ütüler, dikiş diker, çamaşır yıkar, işçilere nezaret eder(106), onların puslalarını öderdi; beyefendi ise hiç bir işi üzerine almaz, küskününü dikip ocağın(109) başına oturur, küllere tükürerek çubuğunu içer ve ancak karısını haşlamak için gözlerini açardı.

Bir çocukları(111) olunca sütineye vermek(112) icab etti. Oğlan eve dönünce, bir kral evladıymış gibi şımartıldı. Annesi(113) onu reçelle besledi; babası yalınayak koşturur ve filozofluk satayım diye: “hayvan yavruları gibi çırılçıplak dolaşsa da olur” derdi(114). Annenin gösterdiği eğilimlerin aksine olarak M. Bovary, çocukların erkekçe büyütülmesi fikrini kafasına koymuştu; oğlunu(117) da buna göre yetiştirmeye çalışıyor, dinç, gürbüz olsun(193) diye, İspartalıları gibi sert bir terbiyeden geçmesini(118) istiyordu. Onun yattığı odada ateş yaktırmaz, ona kadeh kadeh rom içmeyi, dinî alaylar geçerken küfür savurmaya öğretirdi. Fakat(120) yaradılışından halim, selim olan çocukcağız, babasının yüzünü pek ağartamıyordu. Annesi onu yanından ayırmazdı; kağıttan oymalar yapar, masallar anlatır, diller döküp okşayarak, hüznü neşelerle dolu(123) bitmez tükenmez sözler söyleyerek güya onunla konuşurdu. Bu eşsiz, dostsuz hayat(125), bütün hülyalarını kırıp(126) savurmuştu; kendinin eremediğine, oğlunun ereceğini ummaya başladı. Onun yüksek(127) mevkilere geçeceğini kuruyor, daha şimdiden onu büyümüş(119), yakışıklı(128), sohbeti hoş bir mühendis veya bir hâkim olmuş gibi görüyordu. Okuma(129) öğretti, hatta evdeki köhne(131) piyanoyu açarak iki üç küçük şarkı bile belletti. Fakat ilme, irfana pek aldırış etmeyen M.Bovary bütün bunlara: “Zahmete değmez!” diyordu. Çocuğu yüksek okullara göndermeye, ona bir memuriyet almaya, ticaret(134) için sermaye(133) vermeye paraları yetecek mi? Hem cüret gösteren bir adam, ne olursa olsun(122) hayatta(136) muvaffak olur. Madame Bovary dudaklarını(137) ısırtıyor, çocukta köyde avare avare dolaşıyordu.

Çiftçilerin peşinden gider, kargalara kesek atıp uçururdu. Hendekler boyunca dut koparıp yer(138), eline bir sırk alıp hindi güder, biçim zamanı ot kurutur, yağmurlu havalarda kilisenin(141) revakı(140) altında seksek oynar, olanca ağırlığıyla(143) asılarak bir bi yana, bir bi yana uçmak pek hoşuna gittiği için, büyük bayram günleri zangoca yalvarıp çan çalardı.

Böylece bir meşe gibi(144) büyüdü. Elleri iri iri, yanakları al al oldu.

On ikisine gelince annesi, artık okutturulmasına babasını razı etti(146). Bu işe, köyün papazını memur ettiler. Fakat dersler o kadar kısa(147) ve o kadar intizamsızdı ki büyük bir hayrı dokunamazdı. Papaz, bir vaftiz ayini ile bir cenaze ayini arasında biraz boş(148) vakit bulunca çocuğu sacristiede okutur veya akşam duasından sonra bir yere çıkmayacaksa(150) eve çağırtırdı. Onu odasına(151) çıkartır, karşılıklı yerleşirlerdi; mumun(152) etrafında küçük sinekler , pervaneler uçuşurdu. Sıcaktan(153) çocuk uyur,

papaz(154) da elleri(155) karnının üstünde kendinden geçer, az sonra ağız(156) açık horlamaya başladılar. Bazen de civardaki hastalardan birine viatique yutturmaktan dönerken Charles'in kırlarda haylazlık ettiğini görür, yanına çağırır(158), bir çeyrek saat vaiz ettikten sonra bu fırsattan(159) istifade ile bir ağaç(160) dibinde fiil tasrif ettirirdi. Fakat o sırada da yağmur yağar(161), ya bir tanıdık geçer(162), ders bırakılırdı. Ama papaz gene de öğrencisinden memnundu, hatta delikanlının(163) hafızasının kuvvetli(59) olduğunu söylerdi.

Charles bu kadarda kalamazdı. Valde hanım dayattı, Peder bey de utanıp, daha doğrusu yorulup, karşı komaksızın razı oldu. Çocuğun ilk defa kilisede cemaate katılması için bir yıl daha beklenildi.

Altı ay(165) daha geçti; nihayet ertesi yıl Charles, Rousen College'ine gönderildi; onu, ekimin(168) sonlarına doğru, Saint-Romain panayırı vaktinde(169), babası kendi eliyle götürdü.

Şimdi birimizin bile(172) onun hiç bir halini hatırlaması kabil değildir(171). O, teneffüslerde oynayan, çalışma saatlerinde çalışan(176), ders dinleyen(177), yatakhane de iyi uyuyup yemekhanede karnını sıkıca doyuran, mizacında itidal(174) bulunan bir çocuktur. Velisi, Ganterie sokağında(179) bir hırdavat toptancısıydı; bu adam ayda bir pazar günü dükkânını(181) kapattıktan sonra onu okuldan alır, nehir boyunca gezip gemileri seyre(182) gönderir, akşam yediyi bulmadan tekrar getirip yemeğe yetiştirirdi. Charles, her perşembe akşamı annesine kırmızı mürekkeple mektup yazıp(186) balmumu ile üç(188) kere mühürlerdi; sonra oturup tarih(189) defterini temize çeker veya Anaharsis Seyahatnamesi'nin çalışma salonunda sürüklenip duran eski püskü(190) bir cildini açar okurdu. Gezmeye çıktığı günler, kendi gibi bir köy uşağı olan hademeyle(191) konuşurdu.

Olanca dikkatiyle çalışması sayesinde daima sınıfın ortalarında kalabildi; hatta bir kere(180) de tabiat bilgisinden ikinci çıktı. Fakat üçüncü sınıfı bitirince, bakalorya sınavını kendi kendine hazırlayabileceğine emin olan ailesi, onu okuldan alıp tıbbiye verdiler.

Annesi, tanıdığı bir boyacının evinde, dördüncü katta, ona bir oda tuttu. Yemek işini konuşup yoluna koydu(196); eşya, yani bir masa(197) ile iki iskemle(198) buldu, köye adam gönderip yaban kirazından(200) eski karyolayı getirtti, yavrucağını ısıtsın diye bir dökme

soba ile odun(203) aldı(201). Bir hafta(204) sonra dönerken oğluna, artık bir başına kalacağı için, akıllı uslu olmasını tekrar tekrar öğütledi.

Charles tıbbiyenin ilan tahtasında(195) ders programını okuyunca sersem gibi oldu; anatomi dersi, pathologia dersi, eczacılık dersi, kimya, botanik, klinik, tedavi dersleri, ayrıca da sağlık ve tıp bilgisi; bunların hiç birinin ne demek olduğunu bile bilmiyordu(207), sanki hepsi de, insanın içine huşu verecek karanlıklarla dolu birer tapınağın kapılarıydı(209).

Bir şey anlamadı(210); ne kadar dinlese boştu, kavrayamıyordu. Ama yine de çalışıyordu, ciltli defterleri vardı, her derse gidiyor, bir tek muayeneyi kaçırmıyordu. Gözleri(211) bağlı dolap beygiri, ne iş yaptığını bilmeden nasıl dönüp durursa, o da her günkü işçeğini öylece yapıyordu.

Annesi ona masraf(212) ettirmemek için her hafta emanetçi ile bir parça fırınlanmış(214) dana eti gönderirdi; Charles sabahları(215) hastane dönüşü, tabanını duvara(216) vura vura, bununla karnını doyururdu. Sonra derslere, anfilere, hastaneye koşmak, birçok sokaklardan geçerek tekrar eve dönmek sırası gelirdi. Akşam ev sahibinin(221) verdiği yavan bir lokmacık(219) yemeği yedikten sonra odasına çıkar, kıpkırmızı sobanın karşısında ıslak elbisesinin dumanı tüte tüte oturup çalışırdı.

Güzel yaz(223) akşamları, ılık sokakların boşalıp(224) hizmetçi(225) kızların kapı önlerinde volant oynadıkları saatte, penceresini(226) açıp dayanırdı. Rouen'in bu mahallesine(228) bayağı bir Venedik hali veren ırmak(227), aşağıda, köprüleri ve kafesleri arasından(232), sarı(231), mor, mavi suları ile akıp giderdi. Kenara(233) çömelmiş işçiler, suda(236) kollarını(235) yıkardı(234). Tavan aralarından uzatılmış sııklar üzerinde, pamuk yumakları kururdu. Karşıda, damların ötesinde, tertemiz geniş gök, batan(240) kırmızı(239) güneş(238)... Orası kim bilir ne güzeldir? Akgülgenlerin altı kim bilir ne kadar serindir? Köyün kokularını kendine kadar gelemeyen bu kokuları duymak için derin derin nefes alırdı.

Zayıfladı, boyu uzadı, yüzüne âdeta ilgi çekici bir hüznü hal geldi.

İşi ihmale vurup o eski kararlarından tabiatıyla birer birer dönmeye başladı. Bir gün muayeneyi, ertesini gün(243) bir dersi kaçırdı ve tembelliğin tadını tadını alıp yavaş yavaş bir daha hiç uğramaz oldu.

Meyhaneye dadandı, dominoya düştü. Her akşam pis bir kahveye kapanıp, üzerleri siyah benekli küçük(229) koyun kemiklerini(245) mermer masalara çarpmak, ona hür olduğunu gösteren, kendi(249) gözünde itibarını(248) artıran bir hareket(247) gibi geliyordu(246). Sanki bununla dünya esrarından nasip almış, memnu zevkler(250) âlemine girmiş oluyordu; içeri girerken, elini kapının tokmağına koyunca şehvanî bir haz(254) duyar gibi olurdu. O zamana kadar içinde gizli kalmış birçok şeyler(256) birer birer uyandı; şarkılar öğrenip oyun arkadaşlarını karşılarken söyledi, Béranger için coşkunluk gösterdi, punch yapmasını öğrendi ve nihayet aşkın(257) ne olduğunu da tattı.

Bu hazırlıkları sayesinde, sıhhiye memurluğu imtihanında döndü. Babası ile annesi mürüvvetini kutlamak(260) için onu o akşam evde bekliyorlardı!(259).

Charles yaya olarak yola çıktı, köye varmadan önce bir yerde durup annesini çağırttı(262), ona her şeyi(263) anlattı. Kadın, bu başarısızlığı hocaların haksızlığından bilip oğlunu affetti ve işi düzeltmeyi kendi üzerine alarak ona biraz(264) emniyet verdi.

M. Bovary hakikatı ancak beş yıl sonra öğrendi; artık bu tarihe karışmış bir iş! Sesini çıkarmadı(267), hem kendi sulbünden gelmiş bir adamın budala olmasına ihtimal veremezdi.

Charles yeniden çalışmaya başladı, başını kaldırmaksızın imtihana hazırlandı, bütün soruları ezberledi. Oldukça(269) iyi bir numara ile kazandı. Annesi için bu ne saadetti! Büyük bir ziyafet verdiler.

Charles nereye yerleşecekti? Tostes'a. Orada hekim olarak ancak bir ihtiyar vardı. Madam Bovary çoktan beri(271) onun ölümünü bekliyordu; adamcağız daha pııyı pırtıyı toplamadan(272), Charles, ona halef diye gidip karşısındaki eve yerleşmişti.

Ama oğlanı okutmak, tıp tahsil ettirmek(273), hekim diye Tostes'a yerleştirmekle iş bitmiyordu; ona bir de kadın bulmak lâzımdı. Annesi onu da buldu(274); Dieppe'li bir mübaşirden dul kalmış, kırk beşinde, yılda bin ikiyüz(275) frank(276) geliri olan bir kadın.

Çirkin, çalı otu gibi kara, tomurcuk açmış fidan(278) gibi sivilceli olmasına rağmen Madam Dubuc'ü isteyenler hiç de eksik değildi(280). Maksadına ermek için Madam

Bovary'nin onları birer birer aşırması lâzım geldi; hayli ustalık gösterdi, papazlardan arkası olan sucukçunun emeklerini bile boşa çıkardı.

Charles evlenmekle halinin iyileşeceğini ummuş, daha serbest olacağını, bildiği gibi hareket edip parasını istediği gibi harcayacağını sanmıştı. Fakat evin asıl efendisi, karısı oldu; Charles'ın elalem içinde şunu deyip bunu dememesi, cumaları et yememesi, karısının keyfince giyinmesi, para vermeyen(286) müşterileri mektupla boyuna sıkması lâzım geldi. Karısı onun mektuplarını açıyor, onu her işinde kolluyor, içeride kadın hasta olunca kulağını duvara verip(287) dinliyordu.

Her sabah çikolatalı sütünü hazırlamak, bitmez tükenmez(289) ihtimamlar göstermek lazımdı. Hiç durmadan sinirlerinden, göğsünden, şurasından, burasından yakınıp duruyordu. Ayak(291) sesinden(290) rahatsız olurdu(292); bırakıp gitseler yalnızlığa dayanamazdı; yanına gelseler bu, hiç şüphesiz öldüğünü görmek(99) içindi. Akşam Charles eve dönünce(293), kadın yorganın(294) altından sıska kollarını çıkarır, onun boynuna(295) dolar, yatağın ucuna oturup kederlerinden bahse başlardı(296): “Beni unutuyorsun, başka birini seviyorsun(297)! Bana bedbaht olacağımı söyledilerdi ya!” derdi; nihayet ondan bir reçete yazmasını, kendisini biraz daha sevmesini isterdi.

II

Bir gece, saat on bir(299) sularında(298), tam kapılarının önünde duran bir at gürültüsü ile uyandılar. Hizmetçi kadın tavan arasının penceresini açtı(302) ve aşağıda, sokakta dikilip bekleyen bir erkekle bir konuşmadır başladı. Bu adam hekimi götürmeye(149) geldiğini, ona verilecek bir mektubu olduğunu söylüyordu. Nastasie titreye titreye merdivenleri(305) indi(304), kapının kilidini açtı, sürmesini çekti. Herif atını bıraktı(14) ve hizmetçinin arkası sıra içeri daldı. Kül rengi püsküllü takkesinin(27) içinden, bir beze sarılı bir mektup çıkardı(306) ve terbiyeli terbiyeli Charles'a uzattı; Charles yastığa kolunu dayayıp okumaya başladı. Nastasie yatağın yanında, ışık(309) tutuyordu(308). Hanım, utancından sokaktan yana dönmüş, sırtını(311) çevirmişti(310).

Bir mavi(312) balmumu ile mühürlenmiş olan bu mektupta M. Bovary'den, bir kırık bacak sarmak için hemen Bertaux çiftliğine gelmesi(313) rica ediliyordu. Tostes ile Bertaux arası, Longueville ve Saint-Victor yolundan gidilince, bol bol altı fersah tutar. Gece zifiri

karanlıktı. Madam Bovary, kocasının(315) başına bir kaza(314) gelmesinden korkuyordu. Bunun için seyisin önden gitmesine karar verildi. Charles üç saat sonra, ay doğunca yola çıkacaktı. Ona çiftliğin yolunu(316) göstermek ve çit kapılarını açmak için karşıcı bir çocuk çıkarılmasını da tembih ettiler.

Charles sabahın dördüne doğru, paltosuna(317) sıkıca bürünüp Bertaux yolunu tuttu. Uykunun(319) harareti(318) ile hâlâ uyanamamış olduğundan, hayvanın(321) rahvan yürüyüşü ona beşik gibi geldi. Tarlalarda, evlekler boyunca delikler(322) kazıp etrafını dikenle kuşatırlar; hayvan bunların başına gelip de kendiliğinden durunca, Charles uyanarak sıçırıyor, kırık bacak hemen aklına geliyor(323) ve bildiği(324) bütün kırıkları hatırlamaya çalışıyordu. Yağmur kesilmişti: ortalık ağarmaya yüz tutmuştu, yapraksız elma ağaçlarının dallarında(326) kıpırdamadan duran(327) kuşlar, sabahın serin(329) rüzgârından(328) korunmak için tüylerini kabartıyorlardı. Düz(330) kır gözün alabildiğine uzayıp gidiyor ve birbirinden hayli aralı çiftlikler etrafındaki ağaç kümelerinin bu geniş boz yüz üzerinde meydana getirdiği kara(331) mor lekeler, ufukta, göğün kasvetli rengine karışıp kayboluyordu(332). Charles ara sıra gözlerini açıyordu; sonra zihni(333) yorulup uyku bastırıyor, hemen(334) bir uyuşukluğa tutuluyor, duygularının yeni teessürlerini hatıralarından(335) ayırt edemeyip kendini ikilemiş gibi hissediyordu; bir taraftan üniversite öğrencisi, bir taraftan(336) evli, bir taraftan, demincek olduğu gibi, yatağında yatıyor, bir taraftan da eskiden olduğu gibi, ameliyat olmuş hastalar koğuşundan(337) geçiyor, lâpaların sıcak kokusu, kafasında kırağının yeşil kokusu ile karışıyor; karyola perdelerindeki demir hakalların, çubukları üzerinde kaydığını ve karısının uyuduğunu duyuyordu(285)... Vassonville'den geçerken bir hendek kenarında otların üzerinde oturmuş bir çocuk gördü(338). Çocuk:

—Hekim siz misiniz? diye sordu.

Charles'dan aldığı cevap üzerine, çarıkları elinde, önden koşmaya başladı.

Sıhhiye memuru, kendisine yol gösteren çocuğun sözlerinden M. Rouault'un hali vakti pek yerinde bir çiftçi olduğunu öğrendi. M. Rouault, o gece, komşularından(37) birinin evinde Epiphanie ziyafetinden dönerken bacağını kırmıştı. Karısı iki yıl önce ölmüştü. Şimdi yanında yalnız kızı vardı; eve de küçük hanım bakıyordu.

Tekerlek izleri gitgide genişliyordu(340). Bertaux çiftliğine varmışlardı. Küçük uşak bir çitin aralığından sokulup kayboldu; biraz sonra bahçenin bir ucundan gözükp kapıyı açtı. Otlar ıslak olduğundan atın ayağı kayıyordu; Charles dalların altından başını eğerek geçti. Kulübeye bağlı çoban köpekleri(341), zincirlerini(342) çekerek havlıyorlardı. Bertaux çiftliğine girince Charles'in hayvanı ürküp şaha kalktı.

Burası çekili düzenli bir çiftlikti. Ahırların açık kapıları üzerinden içeriye bir göz atılınca, iri iri(178) çift beygirlerinin, yepyeni(345) yemliklere başlarını daldırmış rahat rahat(344) karın doyurdukları gözüküyordu. Binalar(346) boyunca serilmiş gübre yığının(347) duman yükseliyor(349); üzerinde, tavuklarla hindiler arasında, Pays de Caux kümeslerinin ziyneti(350) beş altı tavus kuşu yemliyordu. Ağıl uzun(187), duvarları el ayası gibi düz, buğday ambarı yüksekti. Sundurmada kamçıları, hamutları, bütün(352) takımları ile iki yük arabası(351), dört sapan vardı; bunların mavi yün(307) örtüleri zahire ambarlarından dökülen ince tozla kirlenmişti. Gitgide yükselen bahçede ağaçlar muntazam aralıklarla dikilmişti. Havuz başından da bir kaz sürüsünün keyifli keyifli bağrıışmaları duyuluyordu.

Arkasına merinos yününden üç volanlı fistan giymiş bir taze, M.Bovary'yi kapıdan karşıladı(353), mutfağa(354) aldı. Ateş gürül gürül yanıyordu. Kimi büyük kimi küçük(355) kaplarda çiftlik halkının yemeği hazırlanıyordu. Ocağın(358) içinde ıslak(357) elbiseler(356) kuruyordu. Hepsi de koca koca olan kürek, maşa ve körüğün ağzı, perdahlı(360) çelik(359) gibi parlıyor, duvarlar boyunca asılı çeşit çeşit mutfak takımlarına da, ocağın(362) camlardan süzülen ilk güneş ışıkları(363) ile karışmış pembe alevi(361) vuruyordu.

Charles birinci kata, hastayı görmeye çıktı. M. Rouault yatıyordu; yorganların altında kan ter içinde kalmış, pamuk takkesini başından çok uzağa fırlatmıştı. Bu şişman kısa boylu, beyaz(364) tenli, mavi gözlü, başının önü dazlak ellilik erkek kulaklarına da küpe takmıştı. Yanında, bir iskemle üzerinde duran Fransız rakısından ara sıra bir kadeh doldurup yürek tazeliyordu; fakat hekimi görünce heyecanı yatıştı ve on iki saatten beri savurduğu küfürleri bırakıp hafiften inildemeye başladı.

Kırık basit(365) bir şeydi ve sonradan bir kötülük çıkarmasına da imkân yoktu. Charles bundan daha kolayını(74) aklına bile getiremezdi. Hocalarının yaralıları başında takındığı tavırları vaziyetleri hatırlayıp hastasını türlü türlü tatlı sözlerle teselli etti;

cerrahların bu okşamaları, neşterlere sürülen yağı andırır. Kırık tahtası yapmak için, arabalığa gidip birkaç lata(366) getirdiler. Charles bunlardan birini seçti, parça parça kesip bir cam kırığı ile perdahladı; bir taraftan hizmetçi kız çarşafları kesip sargı hazırlıyor, Mademoiselle Emma da küçük yastıklar dikmeye çalışıyordu. İğneliği hayli aradığı için babası kızıp söylendi; kız hiç cevap vermedi, fakat dikişini dikerken ikide bir iğneyi parmaklarına batırıyor, sonra parmağını ağzına götürüp emiyordu.

Charles, kızın tırnaklarının beyazlığına şaştı. Bu tırnaklar parlak, uçları sivri, Dieppe'in fildişi işlerinden daha temiz, badem biçimi kesilmişti(367). Hâlbuki eline güzel denemezdi; belki rengi lazım geldiği kadar donuk(368) değildi; parmakları da kuru kuruydu, ellerin uzunluğu da fazlaydı ve kenarlarında öyle yumuşak yumuşak bükülen hatlar yoktu. Kızın asıl güzel yeri, gözleriydi; kestane rengi(370) olmalarına rağmen kirpikleri onları kar gibi gösteriyordu ve insana samimiyetle bakışında, sanki saf, temiz bir cüretkârlık vardı.

Bacağın sarılması bittikten sonra M. Rouault, hekimi, gitmeden önce(184) bir lokma birşey yemeğe davet etti.

Charles aşağı katta(372) geniş bir odaya alındı. Burada, sarıklı, şalvarlı insan resimleri ile donatılmış bir alaca bez örtülü, üstü sayvanlı koca bir karyolanın önüne küçük bir masa konmuş, iki kişilik sofraya kurulmuş, gümüş el tasları çıkarılmıştı. Pencereye tam karşı gelen yüksek meşe(374) dolaptan bir susen çiçeği ve nemli çamaşır kokusu geliyordu. Dört köşeye buğday çuvaları sıralanmıştı. Bunlar, biraz ötede üç basamak taş(375) merdivenle çıkılan ambarda yer kalmadığı için buraya getirilmişti. Mavi badanası küherçile altında dökülmeye başlayan duvarın ortasında bir çiviye(377), odayı süslesin(376) diye, yaldızlı(379) çerçeve içinde, karakalem bir Minerva başı asılmıştı; bunun altına, Gotik harflerle; “Sevgili Babama” diye yazılmıştı.

Önce hastadan, sonra havadan, şiddetli soğuklardan, geceleyin tarlalara inen kurtlardan bahsedildi. Mademoiselle Rouault köyde, hele çiftliğin bütün işlerine bakmak kendi üzerine düşeliberi, hiç de eğlenemiyordu. Oda serince(381) olduğundan, kız yemek yerken titriyor ve bunun için, sustuğu zamanlar(382) hafif hafif ısırmaı adet ettiği dudakları biraz açılıyordu.

Boynuna kıvrık, beyaz bir yaka takmıştı. Saçları kafatasını takip ederek, hafice arkaya kıvrılan ince bir çizgiyle(384) ortadan ayrılmış kara saçları o kadar düzdü ki, o iki parça tel tel değilde yekpareymiş gibi gözüküyordu; şakaklara doğru dalga dalga dökülüyor, kulakların(385) ancak memesini meydanda bırakarak başın arkasında birbirine karışıyor, gür bir topuz teşkil ediyordu. Köy hekimi saçların böyle dalgalı hatlar çizmesini ömründe görmemişti. Kızın elmacıkları pembe pembeydi. Erkek gibi ceketinin iki düğmesi arasından bir bağa(387) gözlük sarkıyordu.

Charles, Rouault babaya <Allaha ısmarladık> demeye çıktı; aşağı odaya döndüğü zaman kız, ayakta, alnı(388) cama dayalı, bahçeye(389), rüzgardan devrilmiş fasulye sırkalarına bakıyordu. Döndü:

—Bir şey mi aradınız? diye sordu.

—Kırbacımı bulamadım da....

Charles yatağın üzerini, kapı arkalarını, iskemle altlarını araştırmaya başladı; kırbaç yere duvarla çuvalların arasına düşmüştü. Onu önce mademoiselle Emma gördü, buğday(390) çuvallarına doğru eğildi. Charles nezaket icabı hemen atıldı, bir taraftan da kolunu uzatmış olduğu için, göğsünün, önünde eğilmiş olan kızın(392) sırtına değdiğini hissetti(391). Emma doğruldu, kıpkırmızı olmuştu; Charles'e omzunun(393) üzerinden bakarak sığır siniri kırbacını uzattı.

Charles, Bertaux çiftliğine, söz verdiği gibi üç gün sonra değil, hemen ertesi sabah geldi, sonra her hafta iki kere uğradı; ara sıra, gününü şaşırmış gibi, hiç beklenilmediği zamanlarda da gözüksüğü oluyordu.

Zaten(24) her şey yolunda gidiyordu; hastanın iyileşmesi, kitapların söylediği seyri takip etti; kırk altı gün sonra Rouault babanın, odasında yürüme denemeleri yaptığını görenler M. Bovary'yı değeri büyük bir adam saymaya(217) başladılar. Rouault baba: “Yvetot'un değil, Rouen'in bile en meşhur hekimleri gelse, beni bundan daha çabuk iyileştiremezlerdi.” diyordu.

Charles'a gelince, o, Bartaux çiftliğine uğramaktan, niçin bu kadar hoşlandığını hiç düşünmedi. Düşünmüş bile olsa, böyle gayret göstermesini hiç şüphesiz, ya kırığın vahametinden(194), ya kâr ümidinden bilirdi. Ama hayatının tatsız tuzsuz(29) meşgaleleri

arasında Bertaux'ya hasta bakmaya gitmenin gönül açıcı bir istisna teşkil etmesi sade bunun için miydi? O günler sabahleyin erkenden kalkar, atını dörtnala sürer, sonra inip ayaklarını(110) otlara siler ve içeri girmeden siyah eldivenlerini(93) giyerdi. Bahçeye girip de(61) tahta perdenin kapısı kapanırken omzuna çarpınca, duvarın üstünde horozun öttüğünü duyunca, uşakların kendisini karşılamak için koştuğunu görünce içine bir ferahlık gelirdi. Buğday ambarları da ahırlar da onun içine ferahlık veriyordu: “Beni siz kurtardınız” diye avuçlarını okşayan Rouault baba, Mademoiselle Emma'nın yeni yıkanmış mutfak kirlenmesin diye giydiği takunyeler, her şey onun içine ferahlık veriyordu. Yüksek ökçelerle boyu biraz uzayan kız Charles'ın önünden yürürken adımlarını hızlaştırır, kunduranın köselesine(2) çarpan takunyelerden hafif(44) bir tıkırtı duyulurdu.

Emma onu yolcu etmek için daima merdivenin başına(277) kadar gelir, at daha getirilmemişse durup beklerdi. Birbirlerine Allaha ısmarladık demiş oldukları için artık bir şey söylemezlerdi; rüzgâr kızı sarar, ensesinde topuza giremeyen saçları tel tel havalandırıp karıştırır, önlüğünün(268) birer kâğıt şerit gibi kıvranan püsküllerini kalçası(378) üzerinde oynatırdı. Bir gün, buzların çözüldüğü bir sırada, bahçedeki ağaçların kabuklarından su sızıyor, saçaklarda karlar eriyordu. Emma eşikte durmuştu; gitti şemsiyesini getirip açtı. Arasından güneş süzülen kumru göğsü ipek şemsiye, yüzünün beyaz derisine oynak ışıklar serpiyordu. Kız bu tatlı sıcaklığa gülümsüyor, gergin harelî kumaşın üstüne su damlalarının birer birer düştüğü(325) duyuluyordu.

Charles'ın Bertaux çiftliğine gitmeye başladığı ilk günlerde(303) karısı hastanın halini sorardı; hatta muzaaf usule tuttuğu defterde, M. Rouault için temiz bir sahife açmıştı. Fakat onun bir de kızı olduğunu duyunca, kuşkulanıp işin aslını öğrenmek istedi. Ona, Mademoiselle Rouault'un Ursulines rahibeleri okulunda okumuş, maruf tabiri ile güzel bir terbiye(255) görmüş olduğunu, her halde dans, coğrafya ve resim(237) bildiğini, nakış işleyip biraz da piyano çaldığını söylediler. Kadıncağızın zihni altüst oldu! İçinden:

— Ya! dedi, demek bunun için oraya giderken yüzü gülüyor; yağmurdan bozulur diye korkmadan yeni yeleğini giyiyor! Ah o karı!

Kadınlık duygusu(230) ile Emma'ya kin bağladı. Önce telmihlerle(218) içini dökmek istedi, ama Charles anlamadı, sonra sözlerine tesadüfenmiş gibi birtakım rumuzlu düşünceler karıştırdı; Charles arkasından fırtınalı kopar korkusuyla bunları da cevapsız

bıraktı; nihayet, kadın başa kaka sitemlere başladı, kocası onu nasıl yatıştıracağını bilemiyordu. M. Rouault iyileşmiş, para sözü ettiği de yok, o halde Charles ne diye hâlâ Bertaux'ya gidip durur? Anlamayacak ne var? Orada bir kadın(284) var da ondan, konuşmasını, gergef işlemlerini bilen, tahsil terbiye görmüş bir kız. Charles böylelerini sever: ona şehir hanımları lâzım! Madame Bovary:

— Rouault babanın kızı bir şehir hanımı! değil mi? diyordu. Hadi canım! Büyükbabaları çobanmış; akrabalarından(192) biride bir kavga, dövüş işinden az kaldı(185) mahkemelik oluyordu. O kadar avurt zavurta, pazar günü kiliseye Comte karıları gibi, ipekli(173) giyerek gitmeye lüzum yok, ne olduğunu biliriz. Babasını zenginliği de lâf! Geçen(170) yıl kolza bol olmasaydı taksitleri bile veremeyecekti.

Charles bu münakaşalardan bezdi, Bertaux'ya gitmez oldu. Héloise, bir hayli hıçkırılardan ve öpüşmelerden sonra, büyük bir aşk feveranı anında ona, elini kitaba bastırarak bir daha oraya uğramayacağına yemin ettirmişti. Charles itaat etti; fakat duyduğu arzudaki cüret, hareketindeki pısrıklığa isyan ediyordu. Zavallı, bönce(135) bir mürailik eseri olarak içinden: “Mademki onu görmemi yasak ediyorlar, ben de onu severim işte!” dedi. Hem, dul aldığı karı sıska birşeydi; uzun uzun dişleri(107) vardı; kış, yaz demez, arkasına aldığı(34) kara atkının ucu kürek kemiklerine kadar inerdi; takır takır vücuduna kın geçirir gibi giydiği kısacık elbiseler(369), ayak bilekleriyle kül rengi çoraplar üzerine kavuşturduğu kundura(279) bağlarını(339) meydana çıkarırdı.

Charles'ın annesi ara sıra onları görmeye gelirdi; fakat birkaç gün sonra gelin onu kendine yontar ve artık Charles tahta, onlar burgu, türlü türlü sözler ve itirazlarla(266) başının etini yerlerdi. “Senin bu kadar çok yemen iyi değil!.. Her gördüğüne şarap ikram etmek(265) nene lâzım? İnad edip de fanilâ giymemekten maksadın ne?..”

Baharın ilk günlerinde(261) bir hadise oldu: İngouville'li bir noter(258), kendine bırakılmış ne kadar para varsa hepsini yanına alarak çekip gitti. Dul Madame Dubuc'un servetine de o bakardı. Gerçi Héloise'nin bir gemide altı bin frank tahmin edilen bir hissesi ile, Saint-François sokağındaki evi duruyordu(241); fakat pek göklere çıkarılan bu zenginliklerden evin(220) içine birkaç eşya ile birkaç pırtı girmişti(222). İşin aslını(205) bir araştırmak lâzım geldi. Meğer Dieppe'teki evin temel direkleri bile ipotek altında imış(167); noterdeki paranın tutarını Tanrı'dan başka bilen yoktu; kayıktaki hisse de üç bin frangı

aşmıyordu. Demek ki hanımcağız yalan söylemişti! Bunları öğrenince ihtiyar M. Bovary'nin kan beynine çıktı, öfkesinden bir iskemleyi yere(139) vurup paramparça etti: “Oğlumu, koşumu derisi kadar da etmez böyle kocamış bir kısırağın yanına koştun da felâkete sürükledin” diye karısına çattı. Kalkıp Tostes’a geldiler. Orada işi açtılar. Münakaşalar, kavgalar oldu. Haloise ağlayarak kocasının boynuna atıldı, babasına, anasına karşı onu koruması(251) için yalvardı. Charles ondan yana çıkacak oldu. Babası ile anası kızıp gittiler.

Ama ok hedefe değmişti. Sekiz gün(270) sonra kadın bahçede çamaşır asarken ağzından kan geldi ve ertesi gün Charles'ın, pencereyi kapatmak için arkasını döndüğü bir sırada: “Aman Allahım” diye bağırıp bayıldı. Ölmüştü! Hep şaşıp kaldılar(89).

Mezarlık işini bitirip de eve döndüğü zaman Charles aşağı katta kimseyi bulamadı. Birinci kata, odasına çıktı; geceliği hâlâ karyolanın ucunda asılı duruyordu. Bunu görünce masasına dayandı, akşama kadar öyle durup elemli düşüncelere(88) daldı. Ne de olsa o kadın onu sevmiştir!

III

Bir sabah Rouault baba, Charles'a bacağının iyileştirilmesi ücretini(62) kendi eli ile getirdi(82); gümüş yetmiş beş frank ile bir de hindi. Başına gelen felâketi duymuştu; dilinin döndüğü kadar teselliye(56) çalıştı, omuzuna vurarak:

— Ne olduğunu bilirim! dedi; benim de başımdan geçti! Rahmetli(43) bizim hanım öldüğü zaman bir başıma(175) kalayım diye tarlalara(78) giderdim; bir ağaç dibine yığılır, ağlar(300) Allahı imdadıma çağırır, ona saçma sapan şeyler(283) söylerdim; dallara asılmış, karınlarında böcekler kaynaşan köstebeklere benzemek ister, gebersem de kurtulsam derdim. O anda başkalarının, yanlarına karıcıklarını almış, onlara sarılmış oldukları aklıma geldikçe, sopamı yere vurur dururdum; âdeta deli olmuştum; yemekten kesilmiştim; inanmazsınız kahveye gitmek aklıma gelse iğreniyordum. Ama işte günler akaşam oldu, kış(252) geçip bahar geldi, yaz gidip sonbahar(157) oldu, parça parça, sanki çöp çöp aktı bitti; kederim de geçti, gitti, daha doğrusu dibe indi; çünkü ne de olsa birşeyler kalıyor, nasıl söyleyeyim... Sanki insanın yüreğinin üstüne bir taş oturuyor! Ama ne yapalım; hepimizin başına gelecek, kendimizi çürütecek, ölenle ölecek değiliz ya!.. Kendinizi bir toplayın, Monsieur Bovary, bu da geçer! Bize bir uğrasanıza! Kızım

arasına sizin sözünüzü ediyor(142), artık bizi unuttu diyor. Bahar geliyor; sizinle tavşan avına çıkarız, biraz eğlenmiş olursunuz.

Charles onun öğüdünü tuttu. Bertaux ‘ya gitti. Orada herşeyi bir gün önceki, yani beş ay önceki gibi buldu. Armut ağaçları artık çiçek açmıştı; Rouault baba da şimdi ayakta idi. Gidip geliyor, çiftliğe daha da bir canlılık(281) veriyordu.

Hekimin kederli olması dolayısı ile M. Rouault ona elinden geldiği kadar nezaket göstermeyi kendine vazife saydığından şapkasını çıkarmamasını rica etti, bir hasta ile konuşur gibi yavaş sesle söz söyledi; hatta onun için her zamankinden daha hafif(288) bir şey, meselâ krema veya armut hoşafı yapılmamış diye kızar gibi oldu. Hikâyeler anlattı. Charles dalıp gülümsedi. Fakat karısını hatırlayıp yine kederlendi. Kahveler içildikten sonra, ölmüşlerini bir daha düşünmez oldu.

Yalnız yaşamaya alışıkça karısı da yavaş yavaş aklından çıktı. Başına buyruk olmanın verdiği zevki, bu yeni zevki tattıkça, yalnızlığı artık eskisi gibi çekilmez bir şey saymıyordu. Şimdi yemek saatlerini değiştirmek, hiç bir sebep göstermeden eve girip çıkmak, pek yorgun olduğu zamanlar yatağına, kollarını bacaklarını uzatarak geniş geniş serilmek elindeydi. Kendine nazlı nazlı baktı ve eşin dostun teselli sözlerini dinledi. Karısının ölmesinin ona mesleğinde de faydası dokunmuştu; çünkü bir ay onun sözünü edip: “Zavallı delikanlı ne felâket!” demişlerdi. Adı yayılmış, müşterileri artmıştı; hem artık Bertaux’ya da gönlünün istediği gibi gidiyordu. İçinde ne olduğunu kestiremediği bir ümit, belirsiz bir saadet vardı; ayna önüne geçip favorilerini tararken yüzünü daha tatlı buluyordu.

Bir gün çiftliğe üç sularında vardı; herkes tarlalara çıkmıştı; mutfağa girdi, fakat Emma’yı hemen göremedi; pencerenin tahta kanatları kapalıydı. Tahtanın yarıklarından giren güneşin talaşlara çizdiği ince çizgiler eşyalara çarpıp kırılıyor, tavanda oynaşıyordu. Masanın üstünde kirli bardaklara tırmanan sinekler elma şarabı artıklarına düşüp vızıldayarak boğuluyordu. Ocaktan giren ışık, maden levhaya bulaşmış kuruma bir kadife hali, soğuk küllere bir mavilik veriyordu. Emma, pencere ile ocağın arasında oturmuş, dikiş dikiyordu; arkasına ipek atkısını almadığı için çıplak omuzları üzerinden küçük ter taneleri gözüktüyordu.

Köylerde âdettir, Charles’a bir şey içmesini teklif etti. Onun reddetmesi üzerine ısrar etti ve en sonunda, gülerek, kendisi ile beraber bir kadeh likör içmesini söyledi. Gidip dolaptan bir şişe(9) Küraso ile iki küçük kadeh(213) çıkardı. Bunlardan birini doldurup ötekine bir iki damla koydu(124) ve tokuşturup ağzına götürdü. Kadeh hemen hemen boş olduğundan, kız içmek için başını arkaya devirmişti; dudakları uzamış, boynu gerilmiş hiç bir tad duymadığına gülüyor, ince dişleri arsından dilini ucunu çıkarıp kadehin dibini yalıyordu.

Yerine oturup tekrar işini eline aldı; beyaz pamuk bir çorabın söküklerini dikiyordu. Çalışırken başı öne eğikti; konuşmuyordu. Charles’ın da söz söylediği yoktu. Kapının altından gelen rüzgâr(13), taşlara biraz toz serpiyordu; Charles tozun yerden sürüklenmesini seyrediyor, yalnız kafasının içinde kanının vurduğunu, bir de bahçede, tâ uzaklarda yumurtlayan bir tavuğun bağırmasını işitiyordu. Emma ara sıra avucunu yanaklarına(164) götürüp serinlemeye çalışıyor, sonra ellerini tekrar soğusun diye büyük ızgaraların demir topuzuna dayıyordu.

Mevsim(386) başlangıcından beri baş dönmeleri duyduğundan(130) şikâyet etti; deniz banyosunun yarayıp yaramayacağını sordu; rahibeler okulundan bahsetti, Charles da kendi okulunu anlattı, söz(166) sözü açtı. Kızın odasına çıktılar. Emma nota defterlerini, mükâfat diye aldığı kitapları, bir dolabın alt gözüne atılmış meşe yaprağı taçlarını gösterdi. Sonra annesinden, mezarlıktan söz açtı. Hatta her ayın ilk cuması annesinin kabrine götürdüğü çiçekleri(380) bahçenin hangi tarhından kopardığını gösterdi. Fakat şimdiki bahçıvanları hiç işinin ehli değildi; zaten el adamı iyi iş mi görür! Hiç olmasa kışın olsun gidip şehirde oturmak istediğini söyledi; ama belki köy hayatı asıl yazın uzun günlerde can sıkıyordu; — söylediğine göre sesi kâh yumuşuyor, gâh tizleşiyor veya birden bire bir dermansızlıkla dem çeker gibi bir hal alıyor, kendi kendine söylendiği zamanlar âdeta bir fısıltı(373) oluyordu; — bazan neşelenip(371) saf saf gözlerini açıyor, sonra göz kapaklarını yarı indirip gamlı gözlerle bakarak o düşünceden(343) bu düşünceye dalıyordu.

Akşam evine dönerken Charles kızın bütün cümlelerini birer birer düşünüp olduğu gibi hatırlamaya, manalarını(320) tamamlamaya çalıştı; Emma’nın kendisiyle tanışmadan önce geçirdiği günler hakkında bir fikir edinmek, hayatının o kısmını(301) zihnen kavramak istiyordu. Fakat onu, ilk gördüğü günkü veya demincek ayrılıkları(253) zamanki halinden başka bir halde göz önüne getirmeye bir türlü muvaffak olamadı. Sonra kızın evlenince(244)

ne olacağını, kime varacağını düşündü. İçini çekti: Rouault Baba çok zengin(242), kızı da pek güzeldi! Fakat Emma'nın yüzü hep gözlerinin önüne geliyor ve kulaklarının içinde, bir topaç homurtusu gibi yeknesak bir şey uğuldayarak: “Ya sen evlensen! Ya sen evlensen!” diyip duruyordu. Gece uyuyamadı, boğazı sıkılıyor gibiydi, susamıştı; yatağından kalkıp yüzünü yıkadığı göğümünden su içti; gök baştan başa yıldızlarla kaplıydı, sıcak bir rüzgâr esiyordu; uzakta köpekler havlıyordu. Başını Bertaux'tan yana çevirdi.

Charles: “Ucunda ölüm yok ya” diyerek, bir fırsat düşer düşmez kızı istemeye karar verdi; fakat her fırsat düştükçe münasip(208) sözleri bulamamak korkusu, dudaklarını birbirine yapıştırıyordu.

Rouault Baba, evinde hiç bir işe yaramayan kızını başındna alsalar, hiç de kızmayacaktı. Kızın elinden bir iş gelmemesine içinden hak da veriyor: “O, tahsil terbiye gördü, toprak işleri ile uğraşsın da ne yapsın!” diyordu. Zaten toprakla uğraşmak da Allah'ın lânetlemesi bir iş değil mi? Onunla kimin milyoner olduğu görülmüş? Adamcağız para kazanmak şöyle dursun, her yıl kaybediyordu; çünkü pazarlıkta(202) usta olmasına, mesleğin kurnazlıklarından hoşlanmasına rağmen, asıl ekim biçim işleri, çiftliğin dahili(199) idaresi hiç de onun harcı değildi. Ellerini öyle canı çeke çeke ceplerinden(132) çıkarmaz, iyi yemek, iyi ısınmak, rahat döşek istediğinden keyfi için hiç bir masraftan çekinmezdi. Koyu elma şarabına kanlı kanlı et yemeklerine, iyice döğülmüş kahveyi likörle içmeye bayılırdı. Yemeklerini mutfakta tek başına ateşin karşısına oturup yedi ve küçük sofrasını önüne, tiyatroda olduğu gibi, her şeyini düzeltip öyle getirirlerdi.

Kızının yanında Charles'ın elmacıklarının al al olduğunu farkına varınca, Rouault Baba, bunun yakında Emma'nın isteneceğine alâmet olduğunu anlayıp işi önceden ince ince düşündü. Charles'ı çalısız buluyordu, doğrusu umduğu damat(69) böyle değildi; ama hekimin ahlâkı temiz, para tutar, pek(282) bilgili(66) bir adam olduğu söyleniyordu, drahoma için de fazla bir şey istemeyeceği şüphesizdi. Rouault Baba ise *malı*'nın yirmi dört *acre*'ını satılığa çıkaracaktı, duvarcıya, saraca hayli borcu vardı şarap mengenesinin baskısını da yenilemek lâzımdı. İçinden: “Kızı isterse veririm” dedi.

Eylül sonlarına doğru Charles, çiftliğe gelip üç gün kaldı. Son günü de ilk ikisi gibi, sözü açmayıp hep bir çeyrek saat sonraya bırakmakla geçirdi(121). Akşama doğru Rouault Baba Charles'ı çiftlik kapısına kadar uğurladı; çukur bir yoldan yürüyorlardı, biraz sonra

ayrılacaklardı; tam sırasıydı. Charles, çitin(116) köşesine gelince söyleyecekti; nihayet çiti geçtiler, Charles:

—Maitre Rouault, dedi, size bir söyleyeceğim var.

Durdular, Charles susuyordu. Rouault Baba, için için gülerek:

—Anlatın, bakalım neymiş? dedi. Ben sanki hepsini bilmiyor muyum?

Charles kekeleyerek:

—Rouault Baba... Rouault Baba, dedi.

Çiftçi sözüne devam etti:

— Ben çoktan razıyım. Gerçi kız da benim gibi düşünür ama bir de onun fikrini sormalı. Siz hele bir bekleyin ben eve döneyim. O da evet derse, sözüme alınmayın, eve gelmeniz(115) münasip olmaz, elâlemden çekinirim, hem kız da pek sıkılır. Ama sizi meraktan kurtarmak için pencerenin tahta kanadını duvara doğru iterim; siz çite eğilerseniz arkadan görebilirsiniz.

Rouault Baba ayrılıp gitti.

Charles atını ağaca bağladı. Koşup keçi yoluna çıktı, orada bekledi. Yarım saat geçti, sonra Charles on dokuz dakika daha saydı(383). Birdenbire duvara çarpan bir şeyin gürültüsü duyuldu; tahta kanat açılmıştı, demiri hâlâ sallanıyordu.

Ertesi sabah saat dokuzda Charles çiftliğe damladı. O içeri girince Emma kızardı; sıkıldığını belli etmemek için de biraz gülmeye çalıştı. Rouault Baba müstakbel damadını kucakladı(108). Sonra para(91) işlerinin nasıl yoluna koyacaklarını konuşmaya başladılar; ama daha vakit vardı, çünkü Charles'ın matemi bitmeden, yani gelecek yılın baharından önce düğün yapmak ayıp olurdu.

Kış böylece beklemek ile geçti. Mademoiselle Rouault çeyizi ile uğraştı. Eşyanın bir kısmını Rouen'e ısmarladılar, Emma gömleklerini ve gecelik hotozlarını, tanıdıklarından modeller alıp kendi dikti. Charles çiftliğe geldiği günler düğün hazırlıklarından bahsediliyor, ziyafetin hangi odada verileceği konuşuluyor, kaç çeşit yemek olacağı, önce hangisinden başlanacağı düşünülüyordu.

Halbuki Emma böyle değil, gece yarısı meşalelerle(100) gelin olmak isterdi; ama Rouault Babanın akli kızının bu düşüncesine(45) pek yatmadı, onun için kırk üç kişilik bir ziyafet hazırlandı, yemek tam on altı saat sürdü ve ertesi sabah yeniden başladı, sonraki günler de sofradan misafir eksik olmadı.

(Siyavuşgil, Ataç, 1973)

KAYNAKÇA

- AKSOY, N. B. (2002), **Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi**, Ankara: İmge Kitabevi.
- AKTAŞ, T. (1996). **Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış**. Ankara: ORSEN Matbaacılık.
- BALZAC, H. (1970-1971). **Eugénie Grandet**, Sorbonne: Librairie Larousse
- BALZAC, H. (2001). **Eugénie Grandet**. (İkinci baskı). Fransızcadan Çeviren: Tahsin YÜCEL. İstanbul: CanYayınları
- Bourjea M. (1986). Traduire ou l'art de voyager. **META**, volume 31, no. 3, 231-232. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 30 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Bouton Ch P. (1984). Le cerveau du traducteur de quelques proposition sur ce Thème. **META**, volume 29, no. 1, 44-45. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Darbelnet J. (1969). La traduction raisonnée. **META**, volume 14, no. 3, s. 140. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Déjean Le Féal K. (1987). La traduction a l'approche de l'an 2000 repensons l'exercice et la formation professionnelle. **META**, volume 32, no. 1, 190-193. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Déjean Le Féal K. (1993). Pédagogie raisonnée de la traduction. **META**, volume 38, no. 2, 156-160. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Delisle J. (1975). La Table ronde sur l'enseignement de la traduction. **META**, volume 20, no. 1, 445-46. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Delisle J. (2001). L'évaluation des traduction par l'historien. **META**, volume 46, no.2 223, <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır
- ERGUN E., Kurultay T., Karantay, S. (1992) **Batı Ülkelerinde Çeviri Eğitimi Kurumları**, Ankara: Metis Çeviri, 19.
- Ertürk, A. Ç.- BİLGE BÜYÜK SÖZLÜK (3. Baskı.). (1999). Ankara: ÖZ-EL Matbaası.
- ERUZ, F. S. (2003). **Çeviriden Çeviribilime**. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Flamand J. (1984). Qu'est-ce qu'une bone traduction? **META**, volume 29, no. 3, 330-333. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- FLAUBERT, G. (19..). **Madame Bovary**, Berlin: Internationale Bibliothek.
- FLAUBERT, G. (1973). **Madame Bovary**. (İkinci baskı). Fransızcadan Çeviren: Nurullah ATAÇ ve Sabri Esat SİYAVUŞGİL. İstanbul: Remzi Kitabevi

- Gémar J. C. (1979). La traduction juridique et son enseignement: aspect théoriques et pratiques. **META**, volume 24, no. 1, 37. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Gémar J. C. (1985). Réflexions sur la manière de traduire ou les trois états de la traduction. **META**, volume 30, no. 3, 236. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 30 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Gémar J. C. (1990). Pour une méthode générale de traduction: traduire par l'interprétation du texte. **META**, volume 35, no. 4, 663. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Gémar J. C. (1996). Les sept principes cardinaux d'une didactique de la traduction. **META**, volume 41, no. 3, 496. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Gile D. (1986). De l'idée à l'énoncé: une expression et son exploitation pédagogique dans la formation des traducteurs. **META**, volume 31, no. 2, 146. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Goffin R. (1971). Pour une formation universitaire "suis generis" du traducteur. **META**, volume 16, no. 1, 57-67. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- GÖKTÜRK, Akşit (1986). **Çeviri Dillerin Dili**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- HADDAD, N. (1990). **L'étape de la Renaissance dans l'Histoire de la langue française**. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Yayın.
- Hoof H. V. (1981). La traduction scientifique: une phénomène récent. **META**, volume 26, no. 3, 215-216. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Horguelin P. A. (1966). La traduction technique. **META**, volume 11, no. 1, 16- 25. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Horguelin P. A. (1975). La Table ronde sur l'enseignement de la traduction. **META**, volume 20, no. 1, 43. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Joyal B. (1969). Initiation à la traduction par la révision. **META**, volume 14, no. 2, 98-100. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- KARANTAY, S., Ergun, E., Kurultay T. (1992) **Batı Ülkelerinde Çeviri Eğitimi Kurumları**, Ankara: Metis Çeviri, 19.
- KÖKSAL, D. (2005). **Çeviri Eğitimi: Kuram ve Uygulama**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- KURULTAY T., Karantay, S. Ergun, E. (1992) **Batı Ülkelerinde Çeviri Eğitimi Kurumları**, Ankara: Metis Çeviri, 19.
- Mennan, Z.- ÇEVİRİ AMAÇLI TERİMLER SÖZLÜĞÜ (1. Baskı). (2002). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Moskowits D. (1983). La traduction technique en france. **META**, volume 28, no. 1, 91. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- MOUNİN, G. (1963). **Les Problèmes Théoriques de la Traduction**. Paris: Éditions Gallimard
- Nakos-Aupetit D. (1981). Traduction et terminologie: démarches comparées. **META**, volume 26, no.2, 159, <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Rydning A. F. (1998). De La Théorie À La Pratique De La Traduction. **META**, volume 43, no. 3, 6. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Saraç, T.- BÜYÜK FRANSIZCA-TÜRKÇE SÖZLÜK (4. Baskı.). (1992). İstanbul: Adam Yayınları.
- Schumacher N. (1983). Analyse du processus de la traduction: conséquences méthodologiques. **META**, volume 28, no.3 308-309, <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Thien T. T. (1983). Linguistique et traduction: Propos de traducteur. **META**, volume 28, no.132-133, <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Tuğlacı, P.- BÜYÜK TÜRKÇE-FRANSIZCA SÖZLÜK (6. Baskı.). (2001). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu-TÜRKÇE SÖZLÜK (1998). Ankara: Türk Tarih Kurumu Bası Evi.
- Wei C. (1999). Contexte, compréhension, traduction. **META**, volume 44, no. 1, 144-152. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Whyte F. (1975). La Table ronde sur l'enseignement de la traduction. **META**, volume 20, no. 1, 44. <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 29 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- Wuilmart F. (1990). Le traducteur littéraire: un marieur empathique de cultures. **META**, volume 35, no.1 236-237, <http://www.erudit.org/revue/meta.html> adresinden 31 Mayıs 2006 tarihinde alınmıştır.
- YAZICI, M. (2004). **Çeviri Etkinliği**. İstanbul: Multilingual Yayınevi
- YAZICI, M. (2005). **Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları**. İstanbul: Multilingual Yayınevi
- YÜCEL, O. (2004). **Çevirinin Yeri ve Önemi**. Ankara: Yelken Yayınevi.

